

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	81
<hr/>	
zeszyt	4

Warszawa 2013

RADA REDAKCYJNA

Jerzy Franke – przewodniczący, Mariola Antczak,
Shifra Baruchson-Arbib, Ewa Głowacka, Elżbieta Gondek,
Artur Jazdon, Maria Juda, Dariusz Kuźmina, Krystyna Matusiak,
Maria Próchnicka, Marta Skalska-Zlat, Barbara Sosińska-Kalata,
Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępnia, Katalin Varga, Maja Żumer

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

*Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”
oraz w dostępnej w Internecie bibliografii „The Central European
Journal of Social Sciences and Humanities”*

Pełne teksty roczników 1927-2010 dostępne są
w Archiwum Cyfrowym SBP: www.sbp.pl/archiwumcyfrowe oraz
w Bibliologicznej Bibliotece Cyfrowej: www.bbc.uw.edu.pl/dlibra

TREŚĆ

Od Wydawcy (<i>Elżbieta Stefańczyk</i>)	425
Od Redakcji (<i>Elżbieta Barbara Zyberty</i>)	427
A r t y k u ł y	
EWA GŁOWACKA: Społeczne korzyści z funkcjonowania bibliotek. Obszary, metody analizy i oceny.	431
BAIBA SPORANE: Digital cultural heritage and memory institutions within the structure of national identity: philosophical discourse.	440
ŁUKASZ OPALIŃSKI: „Annual aging factor” jako narzędzie analiz starzenia się piśmiennictwa	466
Z w a r s z t a t ó w b a d a w c z y c h	
MAGDALENA PRZYBYSZ-STAWSKA: Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Wybrane zagadnienia.	485
S p r a w o z d a n i a	
„Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja?” – IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa (Białystok, 12-14 czerwca 2013 r.) (<i>Halina Brzezińska-Stec, Hanna Kościuch</i>).	495
Zasady redagowania i wydawania czasopism naukowych. Seminarium dla wydawców i redaktorów czasopism (biuletynów) naukowych. (Warszawa, 16 lipca 2013 r.) (<i>Bogumiła Warzachowska</i>).	499
„Przyszłe biblioteki: nieograniczone możliwości” – Światowy Kongres Bibliotek i Informacji oraz 79. Konferencja Generalna IFLA (Singapur, 17-23 sierpnia 2013 r.) (<i>Elżbieta Barbara Zyberty</i>)	502
„Czas przemian – czas wyzwań. Rola bibliotek i ośrodków informacji w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka”. Ogólnopolska Konferencja Naukowa (Warszawa, 10-11 października 2013 r.) (<i>Justyna Jasiewicz, Małgorzata Kisilowska</i>)	510
R e c e n z j e i p r z e g l ą d y p i ś m i e n n i c t w a	
Hanna Batorowska: <i>Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej</i> . Warszawa 2013 (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	515

Janina Kosman: <i>Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX i początkach XX wieku</i> . Szczecin 2013 (Zdzisław Gębołyś)	518
<i>Biblioteki. Tożsamość. Kultura. Praca zbiorowa</i> . Pod red. Iwony H. Pugacewicz, Elżbiety Barbary Zybert. Warszawa 2013 (Adrian Uljasz)	522
Emilia Ohar: <i>Dytáča knyga w ukraińs'komu sociumi (dosvid perechidnoï doby)</i> . Monografijã. L'viv 2012 (Bogumiła Staniów)	524
Przegląd piśmiennictwa krajowego (Barbara Koryś)	527
Z lektur zagranicznych (Jacek Wojciechowski)	531
Z życia SBP	543
Wskazówki dla autorów	550

TABLE OF CONTENTS

Publisher's Note (<i>Elżbieta Stefańczyk</i>)	425
Editorial (<i>Elżbieta Barbara Zyberty</i>)	427
Articles	
EWA GŁOWACKA: <i>Social benefits of library performance. Approaches and methods of analysis and evaluation</i>	431
BAIBA SPORĀNE: <i>Digital cultural heritage and memory institutions in structure of national identity: philosophical discourse</i>	440
ŁUKASZ OPALIŃSKI: „Annual aging factor” as a tool in literature obsolescence analysis	466
Research reports	
MAGDALENA PRZYBYSZ-STAWSKA: The Library of Łódź Theological College: selected issues	485
Reports	
„The librarian as an open profession – deregulation or degradation?” Fourth National Scientific Conference (Białystok, June 12-14, 2013) (<i>Halina Brzezińska-Stec, Hanna Kościuch</i>).	495
Principles of editing and publishing scientific journals. A seminar for publishers and scientific journal editors (Warszawa, July 16, 2013) (<i>Bogumiła Warząchowska</i>).	499
„Future libraries: infinite possibilities”. IFLA World Library and Information Congress and 79th IFLA General Conference and Assembly (Singapore, August 17-23, 2013) (<i>Elżbieta Barbara Zyberty</i>)	502
„Time for change – time for challenge. The role of libraries and information centers in the process of shaping skills of the contemporary man”. National Scientific Conference (Warszawa, October 10-11, 2013) (<i>Justyna Jasiewicz, Małgorzata Kisilowska</i>)	510
Reviews and literature surveys	
Hanna Batorowska: <i>Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej (From information literacy to information culture. Pondering information maturity)</i> . Warszawa 2013 (<i>Jacek Wojciechowski</i>).	515

Janina Kosman: <i>Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX i początkach XX wieku. (The history of libraries in Prussian Pomerania region in the 19th century and early years of the 20th century). Szczecin 2013 (Zdzisław Gębołyś).</i>	518
<i>Biblioteki. Tożsamość. Kultura. Praca zbiorowa. (Libraries. Identity. Culture. A collection of essays).</i> Ed. Iwona H. Pugacewicz, Elżbieta Barbara Zybert. Warszawa 2013 (<i>Adrian Uljasz</i>)	522
Emilia Ohar: <i>Dytāča knygy w ukraïns'komu sociumi (dosvid perechidnoï doby). Monografijā. L'viv 2012 (Bogumiła Staniów)</i>	524
Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>)	527
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>).	531
News from SBP (Polish Librarians Association)	543
Guidelines for Authors	553

OD WYDAWCY

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w czerwcu br. dokonało wyboru nowych władz na kadencję 2013-2017. Wydarzenie to zbiegło się ze zmianami w składzie redakcji i Rady Redakcyjnej „Przeгляdu Bibliotecznego”. Dotychczasowa redaktor naczelna, Pani Barbara Sosińska-Kalata objęła redakcję czasopisma „Zagadnienia Informacji Naukowej”.

Dotychczasowa redakcja czasopisma wraz z Radą Redakcyjną wniosły cenny wkład w jego rozwój oraz umocnienie pozycji, jako lidera europejskich periodyków naukowych w dziedzinie bibliotekarstwa i informacji naukowej. Potwierdzeniem tego było umieszczenie w 2007 r. „Przeгляdu Bibliotecznego” na liście tzw. czasopism punktowanych Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, z najwyższą punktacją przyznawaną polskim czasopismom naukowym. Pragnę jeszcze raz serdecznie podziękować Pani Barbarze Sosińskiej-Kalacie za wysiłek kierowania „Przeглядem...” od 2005 r. i wprowadzenie wielu zmian, wzorem nowoczesnych czasopism światowych, a Radzie Redakcyjnej za współtworzenie jego profilu, dostosowanie treści do oczekiwań odbiorców.

Z przyjemnością informuję Szanownych Czytelników, że nowym redaktorem naczelnym „Przeгляdu Bibliotecznego” została Pani Elżbieta Barbara Zybert, dziekan Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, zaś sekretarzem Pani Dorota Grabowska. Dostosowując skład redakcji do nowych wymogów MNIŚW powołano także redaktora tematycznego – został nim Pan Dariusz Grygrowski i redaktora językowego – Pani Anna Wołodko. Nastąpiły również uzupełnienia w Radzie Redakcyjnej, w jej składzie znaleźli się zagraniczni naukowcy, co, mam nadzieję, wpłynie na większe upowszechnienie na łamach „Przeгляdu...” ciekawych tekstów dotyczących wyników

badan prowadzonych na swiecie w obszarze wspolczesnego bibliotekarstwa i umocni jego rangę w srodowisku miedzynarodowym.

Nowej redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” zyczę satysfakcji z wykonywanej pracy, sukcesów w dalszym rozwoju czasopisma, a Czytelnikom zadowolenia z publikowanych treści.

Elżbieta Stefańczyk
Przewodnicząca Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

OD REDAKCJI

Oddawany do rąk Państwa czwarty zeszyt „Przeгляdu Bibliotecznego” (R. 81), jest przygotowany przez nową redakcję i przy zmienionej Radzie Redakcyjnej. Przejmowanie czasopisma po Pani prof. Barbarze Sosińskiej-Kalacie, doświadczonym redaktorze i jednocześnie wybitnym naukowcu, stanowi ogromne wyzwanie. Towarzyszy temu również niepokój, czy uwarunkowania zewnętrzne, wynikające z aktualnie obowiązujących zasad redagowania czasopism naukowych, nie przeszkodzą nam w utrzymaniu dotychczasowego poziomu i pozycji na rynku naukowych periodyków (także tych związanych z szeroko rozumianym bibliotekoznawstwem), mierzonych m.in. liczbą punktów przyznawanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

„Przeгляд Biblioteczny” przy ostatniej ocenie otrzymał 7 punktów. W interesie wszystkich: nowej redakcji, wydawcy – SBP, a także Autorów piszących do „Przeгляdu Bibliotecznego” jest, co najmniej, utrzymanie tej punktacji. Działania podjęte w kontekście „walki o punkty” to m.in. umiędzynarodowienie Rady Redakcyjnej i zespołu recenzentów, a także publikowanie tekstów obcojęzycznych w językach kongresowych, szczególnie w języku angielskim. Zagranicznymi członkami nowej Rady zostali wybitni bibliotekoznawcy reprezentujący różne ośrodki kształcenia akademickiego na świecie:

– prof. Shifra Baruchson-Arbib, dyrektorka Department of Information Science na Uniwersytecie Bar Ilan w Izraelu, która zajmuje się m.in. historią książki i czytelnictwa, zagadnieniami etycznymi w informacji, społeczną informacją naukową oraz społecznymi aspektami w kontekście społeczeństwa cyfrowego;

– prof. Krystyna Matusiak z Library and Information Science Program Morgridge College of Education, University of Denver (Stany

Zjednoczone). Jej zainteresowania naukowe dotyczą tworzenia i ewaluacji bibliotek cyfrowych, użytkowania i opisu materiałów wizualnych oraz zachowań i praktyk przy korzystaniu z zasobów cyfrowych;

– dr Katalin Varga, dyrektorka National Educational Library and Museum w Budapeszcie, a także wykładowczyni bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie w Pecs (Węgry). W kręgu Jej zainteresowań naukowych znajdują się sprawy dotyczące m.in. edukacyjnej roli biblioteki, ze szczególnym uwzględnieniem placówek ukierunkowanych na wspieranie procesu dydaktycznego, oraz klasyfikacji i indeksowania;

– prof. Maja Žumer z Department of Information Science and Book Studies, University of Ljubljana w Słowenii, specjalistka w zakresie klasyfikacji i indeksowania, opracowania rzeczowego, modelowania systemów informacyjnych oraz efektywności systemów informacyjno-wyszukiwawczych.

Włączenie zagranicznych naukowców pociągnęło za sobą konieczność ograniczenia liczby krajowych członków. Nadal jednak, zgodnie z przyjętymi wcześniej założeniami, w Radzie reprezentowani są zarówno teoretycy, jak i praktycy oraz przedstawiciele różnych ośrodków akademickiego kształcenia w zakresie bibliologii i informatologii. Mamy także głęboką nadzieję, że dotychczasowi członkowie Rady, choć oficjalnie nie będą wymienieni w składzie Rady, będą nas nadal wspierać swoją wiedzą i konstruktywnymi radami.

Zamierzamy kontynuować dotychczasową politykę odnośnie treści przedstawianych na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”. Chcemy prezentować nowe tendencje w zakresie bibliologii i informatologii – ukazujące ich aspekt teoretyczny i praktyczny. Wierzmy, że takie dualistyczne widzenie spraw bibliotecznych pozwoli na rozwój i doskonalenie dyscypliny, ale również na zmianę i/lub modyfikację dotychczasowych programów kształcenia. Wszyscy mamy świadomość, jakie znaczenie dla prestiżu zawodu bibliotekarza ma kształcenie w tym zakresie na poziomie uniwersyteckim. By tak było, musi ono spełniać kryteria kształcenia akademickiego, obwarowanego licznymi warunkami i wytycznymi. Jednakże nie może zgubić z pola widzenia środowiska i instytucji, z myślą o których nauczanie to jest realizowane. Aby osiągnąć tę spójność, musimy znać potrzeby i oczekiwania środowiska i w sposób satysfakcjonujący wkomponować je w programy kształcenia.

Planujemy, m.in. poprzez publikowanie tekstów omawiających kształcenie na świecie, włączyć się w działania poprawiające kondycję zawodu bibliotekarza w Polsce, podobnie jak od lat czynił to „Przegląd Biblioteczny” w odniesieniu do bibliotek. Wszak wspólnymi siłami, przy zaangażowaniu wielu wybitnych przedstawicieli środowiska bibliotekarskiego udało się wzbudzić zainteresowanie bibliotekami. Trudno bowiem nie dostrzec dokonującego się ich rozwoju, zwłaszcza małych bibliotek publicznych; w imię obywatelskich powinności proklamowana została Republika Książki, której „fizyczną i symboliczną zarazem reprezentacją ... jest biblioteka” (z *Manifestu Republiki Książki*), rozszerza się akcja Biblioteka+ i mam głębokie przekonanie, że biblioteki staną się rzeczywistymi, nie tylko postulatywnymi, moderatorami i animatorami życia w każdym środowisku, „bramami do wiedzy i kultury”, instytucjami, bez których trudno się obejść tak w codziennym życiu, w pracy zawodowej jak i naukowej. Jednak trudno to będzie osiągnąć bez odpowied-

niej, profesjonalnej kadry. Dlatego WSZYSCY: nauczyciele kształcący bibliotekarzy, bibliotekarze, dyrektorzy bibliotek, powinni się włączyć w proces kształcenia kadry bibliotecznej, by była ona kompetentnym przewodnikiem po meandrach społeczeństwa wiedzy.

Tego życzę Państwu i sobie, licząc na żywą współpracę ze środowiskiem akademików i praktyków

Elżbieta Barbara Zybert

EWA GŁOWACKA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: egt@umk.pl

SPOŁECZNE KORZYŚCI Z FUNKCJONOWANIA BIBLIOTEK. OBSZARY, METODY ANALIZY I OCENY

Ewa Głowacka jest profesorem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierownikiem Zakładu Informacji Naukowej i Podyplomowego Studium Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii UMK. Zajmuje się przede wszystkim zarządzaniem jakością i informacją, a także oceną jakości zasobów elektronicznych oraz funkcjonalności działania bibliotek. Najważniejsze publikacje: *Problem funkcji informacyjnej biblioteki uniwersyteckiej* (Toruń 1992), *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej* (Toruń 2000), *Biblioteki wobec nowych zadań* (red.), (Toruń, 2004).

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki. Wpływ społeczny. Metody badań.

ABSTRAKT: **Cel** – W artykule przedstawiono różnorodne ważne role bibliotek we współczesnym społeczeństwie. Instytucje te niewątpliwie przyczyniają się do rozwoju kapitału intelektualnego i społecznego, a także zwiększenia korzyści materialnych swojego otoczenia. Celem artykułu jest charakterystyka głównych nurtów badań w zakresie oddziaływania usług biblioteczno-informacyjnych na społeczność. Przedstawiono również stosowane obecnie metody i narzędzia jego oceny. **Metody badań** – Dla potrzeb realizacji wyznaczonego celu zastosowano metodę analizy i krytyki literatury przedmiotu, jak również opisu metodologii i rezultatów badań społecznego wpływu bibliotek na otoczenie oraz analizę światowych inicjatyw badawczych związanych z kształtowaniem metod i narzędzi stosowanych w ocenie wpływu bibliotek na otoczenie społeczne. **Wyniki i wnioski** – Badania społecznych korzyści z funkcjonowania bibliotek w ostatnich latach rozwijają się dość prężnie na świecie. Rozwija się także metodologia omawianego przedmiotu badań. Warto prowadzić dalsze prace związane z rozwojem metod oceny wpływu bibliotek na otoczenie społeczne oraz tworzyć wskaźniki służące porównaniu ich działań w omawianym zakresie.

WPROWADZENIE

Biblioteki to organizacje, które pełnią różnorodne, ważne role społeczne. Ich usługi i zasoby, zarówno tradycyjne, jak i elektroniczne, przyczyniają się do rozwoju kapitału intelektualnego i społecznego użytkowników, a funkcjonowanie każdej z takich instytucji ma również istotną wartość ekonomiczną dla otoczenia. Aby można było w pełni ujrzyć i docenić rezultaty tych oddziaływań, należy badać usługi biblioteczno-informacyjne w aspekcie ich wpływu na środowisko społeczne. Prowadzenie takich badań wiąże się z koniecznością analizy oraz porządkowania rodzajów i charakteru relacji biblioteki z otoczeniem oraz nakreśleniem kierunków i metod badań takich relacji. Badania wpływu bibliotek na otoczenie, szczególnie prace związane z rozwojem służących temu metod, to stosunkowo nowy i dopiero kształtujący się obszar zainteresowań bibliotekoznawców. Najczęściej jest wiązany z oceną jakości funkcjonowania bibliotek i traktowany jako trzeci – bardzo ważny – ich obszar. Do tych obszarów zalicza się również badanie funkcjonalności omawianych instytucji oraz satysfakcji użytkowników z ich usług.

Próby analiz oddziaływania instytucji biblioteczno-informacyjnych na otoczenie – pokazywanie rodzajów i wymiernych rezultatów takiego wpływu w poszczególnych bibliotekach – pozwalają nie tylko je ocenić i nakreślić ewentualne przyszłe wzmocnione działania w tym zakresie, lecz także dają możliwość pokazania organizatorom bibliotek oraz społeczeństwu, jakie faktycznie korzyści społeczne i materialne przynosi funkcjonowanie bibliotek. Szczegółowe wyniki takich badań ułatwiają ponadto planowanie działań i kontrolę realizacji planów, tworzą zachętę dla potencjalnych instytucji współpracujących z biblioteką, pozwalają na analizę potrzeb i działań biblioteki związanych z różnymi kategoriami jej użytkowników oraz dostarczają danych do porównań oceny wpływu w ujęciu chronologicznym.

Artykuł jest próbą uporządkowania ogólnych, teoretycznych i metodologicznych ram takich analiz, mogących mieć zastosowanie w badaniach bibliotek różnych typów. Pojęcie *wplywu* w naszej dyscyplinie definiuje się jako rezultat wykorzystania usług bibliotecznych, oddziaływanie tego wykorzystania i jego znaczenie dla użytkowników (Poll, 2005). Inne definicje wskazują na zmiany zachowań użytkowników pod wpływem wykorzystania zasobów, usług i programów bibliotecznych (Task Force..., 1998).

CHARAKTERYSTYKA RODZAJÓW ODDZIAŁYWAŃ BIBLIOTEK

Sposoby funkcjonowania bibliotek i ich społeczne role są stosunkowo złożone i bardzo różnorodne. W dodatku rezultaty działań instytucji biblioteczno-informacyjnych bardzo często splatają się z efektami innych oddziaływań, które są wszechobecne we współczesnym środowisku społecznym i technologicznym. Dość trudno jest więc wychylić i oddzielić rezultat wpływu usług biblioteki od oddziaływania na nią innych instytucji i mediów. Jednak próba nakreślenia kierunków oddziaływań bibliotek pozwoli, choć w pewnym stopniu, na ich wyodrębnienie oraz nakreślenie zakresów badań.

Prowadzone analizy, jak zauważyli Roswitha Poll i Philip Payne (Poll & Payne, 2006, pp. 552-556), mogą dotyczyć następujących aspektów oddziaływania bibliotek:

– Aspektu dydaktyczno-informacyjnego, który obejmuje analizę wpływu bibliotek na proces dydaktyczny uczelni oraz kształcenie użytkowników wszystkich typów bibliotek w zakresie szeroko pojętych umiejętności informacyjno-komunikacyjnych (ang. *Information Literacy* – IL). Dotyczy on oceny wpływu biblioteki na funkcjonowanie instytucji, której jest częścią oraz jej użytkowników w społeczeństwie informacyjnym i ich stopnia przygotowania do zdobywania oraz przekazywania informacji. Mieści się tu również ocena wpływu usług biblioteczno-informacyjnych na zdolności użytkownika do pogłębiania wiedzy, ustawiczne kształcenie, rozwój jego umiejętności informacyjnych. Prowadzone dotychczas na świecie badania z tego zakresu dotyczą przede wszystkim bibliotek szkół wyższych, jednak niektóre obszary oceny mogą obejmować również działalność bibliotek publicznych.

– Aspektu badawczego – skupiającego się na ocenie wpływu bibliotek, z reguły akademickich i ich usług, na proces badawczy pracowników naukowych i studentów.

– Aspektu kulturalnego – obejmującego badanie wpływu usług bibliotek na rozwój zainteresowań i aspiracji kulturalnych użytkowników.

– Aspektu środowiskowego – polegającego na ocenie oddziaływania bibliotek na społeczność lokalną. W omawianym obszarze analizowany jest wpływ usług bibliotek na proces inkluzji społecznej oraz integrację społeczności lokalnej, tworzenie przez bibliotekę więzi społecznych. Obecnie, w społeczeństwie opartym na wiedzy, w organizacjach uczących się, tym czynnikiem niematerialnym, tzw. miękkim, przypisywane jest coraz większe znaczenie, dlatego takie oddziaływanie bibliotek jest bardzo cenione i staje się coraz częściej przedmiotem badań. Wspomina się tu o budowaniu przez biblioteki kapitału społecznego.

– Aspektu ekonomicznego, w którym badania koncentrują się na ocenie wpływu usług i produktów bibliotek na kondycję finansową użytkowników, umiejętności poszukiwania pracy, prowadzenia własnych firm itp. (Bertot & McClure, 2003, pp. 599-600).

We wszystkich omawianych obszarach można analizować bezpośrednio i pośrednio oddziaływanie bibliotek i ich usług na środowisko społeczne. Bezpośrednie rezultaty wpływu bibliotek na otoczenie to dla konkretnego użytkownika przede wszystkim:

- uzyskana informacja (bibliograficzna, faktograficzna);
- rozwiązanie problemów;
- zaoszczędzenie czasu (w procesie badań naukowych, dydaktyce, edukacji);

- podwyższenie kompetencji informacyjno-komunikacyjnych;

- podwyższenie kompetencji z zakresu nowych technologii (IT).

Do rezultatów pośrednich i długofalowych zalicza się:

- edukację informacyjno-komunikacyjną;
- poprawę rezultatów kształcenia akademickiego;
- lepsze perspektywy kariery zawodowej;
- efektywne badania (lepsze wykorzystanie badań i publikacji, liczba grantów, nagrody);
- zmiany w zachowaniach i nawykach (np. częstotliwości sięgania po lekturę, kompetentnym wykorzystaniu informacji);

- wzrost inkluzji społecznej (dostęp do ofert pracy, wzrost uczestnictwa w życiu społecznym, tworzenie więzi społecznych, również w społeczności lokalnej);
- wartość ekonomiczną (straty finansowe użytkowników bibliotek i społeczeństwa wynikające z utraty usług biblioteczno-informacyjnych);
- współpracę instytucjonalną (biblioteka częścią innej instytucji);
- efektywniejszą rekrutację i zatrzymywanie studentów przez szkoły wyższe (Poll, 2003, pp. 329-331);
- rozwój architektury i funkcji estetycznych budynków bibliotecznych.

OCENA WPŁYWU BIBLIOTEK NA OTOCZENIE SPOŁECZNE – PROBLEMY I METODY BADAWCZE

POMIARY WPŁYWU BIBLIOTEK NA DYDAKTYKĘ I BADANIA AKADEMICKIE ORAZ UMIEJĘTNOŚCI INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNE UŻYTKOWNIKÓW.

Badania wpływu biblioteki na dydaktykę i badania akademickie to ważna część oceny całej uczelni. W Stanach Zjednoczonych są one prowadzone już od połowy lat 60. XX w. Do czasów współczesnych można odnotować wiele takich analiz przeprowadzonych w różnych krajach (Poll, 2003, pp. 329-331). Do najczęściej stosowanych w nich wskaźników pomiaru zalicza się: czas trwania studiów, procent studentów zatrzymanych na danej uczelni oraz takie efekty kształcenia, jak: wysokie oceny z egzaminów, wysokie oceny na dyplomach ukończenia studiów, procent absolwentów znajdujących pracę. W zakresie pomiaru wpływu biblioteki na procesy badawcze, ocenie może podlegać wykorzystanie publikacji, uzyskane granty, patenty i wdrożenia, nagrody i wyróżnienia akademickie. Wymienione mierniki analizowane są w relacji do częstotliwości korzystania z biblioteki, liczby wypożyczeń, liczby wizyt w bibliotece, czasu korzystania z usług biblioteczno-informacyjnych oraz różnorodności wykorzystywanych usług i zasobów, a także stopnia wykorzystania szkoleń bibliotecznych. Do oceny wpływu usług bibliotecznych na badania stosuje się dodatkowo analizę udziału zasobów dostępnych w bibliotece w cytowaniach i bibliografiach załącznikowych prac naukowych, analizę cytowań bibliograficznych, spisów publikacji, dokumentów wewnętrznych uczelni (Poll, 2003, p. 332).

Od 2009 r. nad omawianą problematyką pracował zespół w ramach Association of College and Research Libraries pod kierunkiem Megan Oakleaf. Wynikiem tych prac jest opublikowany we wrześniu 2010 r. raport zawierający bardzo dokładną analizę kierunków badań oraz szczegółowe propozycje możliwych do zastosowania metod i narzędzi oceny (ACRL, 2010). W dokumencie tym, oprócz wcześniej wymienionych sposobów oceny, proponuje się wiele dodatkowych, m.in. analizę obecności zasobów i usług oraz programów biblioteki w sylabusach, na stronach WWW kierunków i wydziałów, w podręcznikach i materiałach do zajęć, a także ocenę współpracy biblioteki z wydziałami. Proponuje się również analizę logów studentów i pracowników do zasobów i usług biblioteki oraz różne formy samooceny użytkowników (np. wykorzysta-

nia zasobów, zaoszczędzonego czasu). Wskaźnikami mogą być także rankingi i nagrody dla biblioteki oraz udział jej pracowników w podwyższaniu kwalifikacji (ACRL, 2010).

Z kolei problematykę oceny wpływu usług bibliotecznych na umiejętności informacyjne najczęściej wyznaczają standardy ACRL lub inne krajowe standardy w tym zakresie. Według nich najważniejsze umiejętności studentów to: formułowanie zapytania informacyjnego, określenie typu i formatu źródła informacji, wybór najskuteczniejszej strategii wyszukiwawczej, ocena jakości informacji oraz – zgodne z zasadami prawa i etyki – wykorzystanie informacji (ACRL, 2011). Obecnie podkreśla się również potrzebę analizy i oceny wpływu e-learningu na kształcenie umiejętności informacyjnych użytkowników bibliotek oraz wykorzystania serwisów społecznościowych i innych narzędzi Web 2.0 w takich szkoleniach. Zwraca się też uwagę na inne ważne problemy badawcze w tym zakresie. Należą do nich m.in.: zmiany stopnia zaufania do biblioteki wynikające ze wzrostu kompetencji informacyjnych użytkowników związane z docenieniem dobrej jakości usług informacyjnych, wpływ IL na proces rekrutacji studentów na uczelnię, odczucia studentów dotyczące szkoleń i wirtualnego środowiska dydaktycznego, a także wpływ działań i programów biblioteki na zwalczanie plagiatów (Streatfield & Markless, 2008). Do najczęściej stosowanych metod i technik badawczych, służących ocenie wpływu biblioteki na kompetencje informacyjne użytkowników, zalicza się: sondaże diagnostyczne po szkoleniach, samoocenę użytkowników, obserwację zachowań w sytuacji poszukiwań informacji, ocenę jakości bibliografii załącznikowych do prac studentów oraz testy prowadzone przed i po szkoleniach (Poll & Payne, 2006, pp. 547-562).

W ostatnich latach szczególnie interesującym i ważnym polem badawczym w omawianym zakresie są zmiany środowiska społecznego wynikające z wpływu nowych, elektronicznych usług oferowanych przez wszystkie typy bibliotek. Przedmiotem analizy są tu nowe, nabyte pod wpływem tych usług, kompetencje i umiejętności użytkowników oraz przemiany w nastawieniach i zachowaniach klientów bibliotek. Chodzi tu przede wszystkim o zmianę podejścia do wyszukiwania informacji, jak również o wykorzystywanie szerszej bazy źródeł, o interdyscyplinarne spojrzenie na problem badawczy i poszukiwanie źródeł, jak również wykorzystanie usług biblioteczno-informacyjnych w pracy i w domu. Obserwuje się, że nowe usługi powodują również zmiany struktury klientów bibliotek, chociażby zwiększenie grupy osób zdalnie korzystających z ich usług. Do badania wpływu usług elektronicznych stosuje się szeroką gamę metod i technik badawczych. Często stosowanym narzędziem jest sondaż diagnostyczny przy wykorzystaniu ankiet (online i tradycyjnych), wywiadów i obserwacji. Równie popularnymi sposobami badań oraz pomiaru są badania panelowe i grupy dyskusyjne, jak również samoocena użytkowników dotycząca umiejętności. W badaniach wykorzystuje się również statystyki biblioteczne (np. statystyki nowych zasobów elektronicznych, statystyki dotyczące zbiorów wykorzystanych przed i po wprowadzeniu nowej usługi). Cennym źródłem informacji są również statystyki nowych usług, np. dostarczania źródeł online, analiza zmian w wykorzystaniu usług tradycyjnych (osobistych wizyt, wypożyczeń, kopiowania), zmian w dostępie zdalnym, liczba no-

wych użytkowników usług elektronicznych, wzrost liczby użytkowników biblioteki oraz udział osób wykorzystujących usługi elektroniczne w ogólnej liczbie użytkowników (Poll, 2005, p. 2).

BADANIA WPŁYWU USŁUG BIBLIOTECZNYCH NA OTOCZENIE SPOŁECZNE
(ASPEKT KULTURALNY I ŚRODOWISKOWY)

W omawianym obszarze analizowany jest wpływ usług bibliotek na zainteresowania kulturą użytkowników i życie kulturalne środowiska, na proces inkluzji społecznej oraz integrację społeczności lokalnej. Przedmiotem badań są wszelkiego rodzaju inicjatywy biblioteki związane z jej działalnością kulturalną i społeczną. Analizuje się również rolę biblioteki jako miejsca spotkań i integracji społeczności lokalnej oraz w przełamywaniu barier i stereotypów.

Działania te w dużej mierze można postrzegać w perspektywie budowania kapitału społecznego w lokalnym środowisku. Pojęcie kapitału społecznego zostało wprowadzone w 1916 r. przez Amerykanina, reformatora szkolnego – Lydę Judson Hanifana z Zachodniej Wirginii. Przez długi czas nie budziło ono jednak zainteresowania w świecie nauki. Dopiero Jane Jacobs, zajmująca się planowaniem miejskim, w 1960 r. wróciła do omawianego pojęcia. Posłużył się nim również w 1977 r. ekonomista Glenn Loury. Termin ten nie był jednak przedmiotem głębszych rozważań, nie został precyzyjnie zdefiniowany. Dopiero w drugiej połowie lat 80. XX w. prace Pierre’a Bourdieu i Jamesa Colemana zainicjowały współczesne rozważania i szerokie zainteresowanie kapitałem społecznym, nie tylko wśród socjologów, ale także ekonomistów. Bourdieu zdefiniował kapitał społeczny jako istnienie i łączenie faktycznych albo potencjalnych zasobów, co jest możliwe dzięki istnieniu wzajemnych związków pomiędzy uczestnikami sieci. Członkostwo w sieci, jak wskazuje Bourdieu, wytwarza w jej uczestnikach poczucie „kolektywnego posiadania kapitału”. Natomiast Coleman zdefiniował omawiane pojęcie poprzez pokazanie jego funkcji i roli. Funkcją identyfikującą koncepcję *social capital* jest wartość, znaczenie tych aspektów społecznej struktury, które w odniesieniu do jej członków i zasobów przez nich używanych, prowadzą do osiągnięcia korzyści i zamierzonych celów. Wskazał, że kapitał społeczny to szereg różnorodnych zbiorowości, gdzie poprzez istnienie wspólnych struktur społecznych ułatwione jest działanie jednostek i organizacji. Problematyką tą interesował się również Francis Fukuyama, który skupiał się przede wszystkim na kategorii zaufania (Przygodzki, 2004, s. 93-107).

W Polsce zagadnienie kapitału społecznego oraz jego relacji z kapitałem intelektualnym bibliotek interesująco przedstawiła Sabina Adamiec (Adamiec, 2007). Scharakteryzowała elementy kapitału społecznego opisując zagadnienia uczestnictwa bibliotek w sieciach relacji, wzajemności ich działań, zaufania, norm społecznych, budowania wspólnot i proaktywności. Jak bardzo trafnie zauważa: „będący rodzajem społecznej struktury kapitał społeczny pozostaje w ścisłym związku z twórczeniem całkowitej rynkowej wartości biblioteki. Uczestniczy w kształtowaniu kapitału intelektualnego, posiadanego przez każdą bibliotekę, nawet, jeśli nie jest tego świadoma, stanowiącego różnicę, jaka występuje pomiędzy wartością rynkową a księgową każdej biblioteki. Ignoro-

wanie kapitału społecznego ma destruktywny wpływ na efektywność zarządzania kapitałem intelektualnym biblioteki, a w konsekwencji także całą biblioteką” (Adamić, 2007, s. 30).

Badaniami środowiskowego wpływu bibliotek i ich roli w kształtowaniu kapitału społecznego zainteresowano się na świecie na początku XXI w. Obecnie pierwsze ich podsumowania znajdziemy w pracach Andreea Vårheima i Catherine A. Johnson (Vårheim, 2008; Johnson, 2010, pp. 147-155). W badaniach tych sporo uwagi poświęcono analizie biblioteki publicznej jako miejsca spotkań społeczności lokalnej. Analizowano m.in. rolę nowego budynku biblioteki w budowaniu integracji i zaufania wśród społeczności lokalnej, prowadzono też badania roli biblioteki w niwelowaniu barier i wykluczenia różnych grup społecznych z powodu różnic etnicznych, rasowych, statusu materialnego i społecznego, także roli bibliotek wśród imigrantów. Interesowano się nawiązywaniem przez biblioteki więzi z innymi organizacjami społecznymi działającymi w ich otoczeniu. Zainteresowaniem badaczy cieszył się także problem nawiązywania indywidualnych kontaktów, dzięki korzystaniu z usług oraz braniu udziału w różnych wydarzeniach organizowanych przez biblioteki (Vårheim, 2008).

Wskaźnikami w badaniach był m.in.: udział w spotkaniach organizowanych przez bibliotekę, wykorzystanie w bibliotece Internetu w celu nawiązywania i podtrzymywania kontaktów (e-mail, grupy dyskusyjne), spotkania ze znajomymi i sąsiadami w bibliotece, inne kontakty społeczne, wykorzystanie usług informacyjnych biblioteki do celów związanych z pracą w różnych organizacjach społecznych, wykorzystanie biblioteki przez różne grupy społeczne: imigrantów, mniejszości etniczne, wskaźnik wydatków na biblioteki publiczne w przeliczeniu na liczbę mieszkańców, wykorzystanie przestrzeni wirtualnej biblioteki jako miejsca budowania kapitału społecznego (profile i serwisy w portalach internetowych, blogi, publikacja w witrynach gazet online itp.) (por. Aabø & Audunson & Vårheim, 2010, pp. 16-26; Vårheim & Steinmo & Ide, 2008, pp. 877-892).

Do wykorzystywanych i proponowanych metod i technik badań roli bibliotek w tworzeniu kapitału społecznego zalicza się przede wszystkim: analizę ich misji i działalności oraz usług, projektów (spotkań, wystaw, szkoleń itd.), obserwacje, wywiady, np. sondaże uliczne, wywiady z dyrektorami bibliotek; badania ankietowe; sondaże telefoniczne oraz badania fokusowe (por. Aabø & Audunson & Vårheim, 2010, pp. 16-26; Vårheim, 2011, pp. 12-18).

ZAKOŃCZENIE

Badanie wpływu bibliotek na środowisko społeczne to bardzo ważna część oceny jakości bibliotek. Rozpoznanie tego oddziaływania, próby jego uchwycenia i pomiaru pozwalają lepiej, w bardziej świadomy i zamierzony sposób, kształtować społeczną politykę bibliotek wszystkich typów. Wyniki takich badań pokazują również społeczne zyski z prowadzenia i utrzymywania omawianych placówek. Pomiar wpływu usług biblioteczno-informacyjnych nie jest jednak łatwy. Wszystkie sposoby badań są bardzo czasochłonne. Wiele danych, które należałoby zebrać, jest niedostępnych, głównie ze względu na ochronę danych osobowych. Podobne usługi mają

często odmienny charakter w zależności od typu użytkowników, np. szkolenia w wyszukiwaniu w bazach danych dla użytkowników na różnych poziomach. Poszczególne osoby ulegają różnorodnym wpływom, trudno określić, jaka zmiana następuje w wyniku skorzystania z usług biblioteki. Łatwiej to szacować, gdy badamy wpływ pojedynczej usługi. Wydaje się jednak, że nie zwalnia to bibliotek od podejmowania takich badań. W analizach tego rodzaju przodują obecnie biblioteki brytyjskie i amerykańskie. Warto na koniec wspomnieć o użytecznym projekcie, który może dostarczyć narzędzi do omawianych analiz. Jest to EVALUED – inicjatywa University of Central England. Jednym z jej elementów jest przydatny zbiór narzędzi do badania informacyjnych usług elektronicznych w instytucjach związanych ze szkolnictwem wyższym: wzory kwestionariuszy badań ankietowych, kwestionariuszy badań fokusowych i wywiadów, instrukcje dotyczące zbierania danych statystycznych oraz wykorzystania dokumentacji, wzory arkuszy oceny. Warto również skorzystać z propozycji celów i wskaźników takich ocen zawartych we wspomnianym wcześniej raporcie ACRL *Value of Academic Libraries. A Comprehensive Research Review, and Report*. Metodologia badania i oceny wpływu bibliotek na otoczenie jest bardzo różnorodna, badania takie jeszcze nie są powszechne, dopiero się rozwijają.

BIBLIOGRAFIA

- Aabø, Svanhild; Audunson, Ragnar; Vårheim, Andreas (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library and Information Science Research*, vol. 32 (1), pp. 16-26.
- ACRL (2010). *The Value of Academic Libraries. A Comprehensive Research Review and Report*. Researched by Megan Oakleaf, Chicago Association of College and Research Libraries [online]; [dostęp: 11.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/issues/value/val_report.pdf>.
- ACRL (2011) *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* [online]; [dostęp: 13.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/informationliteracycompetency.cfm>>.
- An evaluation toolkit for e-library developments [online]; [dostęp: 20.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.evalued.bcu.ac.uk/index.htm>>.
- Adamiec, Sabina (2007). Komunikacja warunkiem kapitału społecznego biblioteki, Zarządzanie i Marketing. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas* 2007, nr 1 [online]; [dostęp: 8.11.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://dlibra.bs.katowice.pl/dlibra/docmetadata?pid=7678&from=publication>>.
- Bertot, John Carlo; McClure, Charles R. (2003). Outcomes Assessment in the Networked Environment: Research Questions, Issues, Considerations, and Moving Forward, *Library Trends*, pp. 590-613.
- Johnson, Catherine A. (2010). Do public libraries contribute to social capital? A preliminary investigation into the relationship. *Library & Information Science Research*, vol. 32, pp. 147-155.
- Poll, Roswitha (2003) Impact/Outcome Measures for Libraries, *Liber Quarterly* [online], vol. 1, pp. 329-331 [dostęp: 13.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000060/article.pdf>>.
- Poll, Roswitha (2005) *Measuring the Impact of New Library Services*, World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council „Libraries – A voyage of discovery” August 14th-18th 2005 Oslo, Norway [online]; [dostęp: 12.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ifla.org/IV/ifla71/Programme.htm>>.
- Poll, Roswitha; Payne, Philip (2006) *Impact measures for libraries and information services*, *Library Hi Tech*, pp. 547-562.
- Przygodzki, Zbigniew (2004). Znaczenie kapitału społecznego w rozwoju. W: *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*. Pod red. A. Jęwtuchowicz. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 93-107.

- Streatfield, David; Markless, Sharon (2008). Evaluating the Impact of Information Literacy in Higher Education: Progress and Prospects. *Libri*, vol. 58, pp. 105-106.
- Task Force on Academic Library Outcomes Assessment Report (1998) June 27, ACRL, [online]. [dostęp: 12.07.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/taskforceacademic>>.
- Vårheim, Andreas; Steinmo, Sven; Ide, Eisaku (2008). Do libraries matter? Public libraries and the creation of social capital. *Journal of Documentation*, vol. 64 (6), pp. 877-892.
- Vårheim, Andreas (2008). Theoretical approaches on public libraries as places creating social capital. [online] *World Library and Information Congress: 74th IFLA General Conference and Council 10-14 August 2008, Québec, Canada*. [dostęp: 12.07.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ifla.org/IV/ifla74/index.htm>>.
- Vårheim, Andreas (2011). Gracious space: Library programming strategies towards immigrants as tools in the creation of social capital. *Library & Information Science Research*, vol. 33, pp. 12-18.

EWA GŁOWACKA

Institute of Information and Library Science
Nicolaus Copernicus University in Toruń
e-mail: egt@umk.pl

SOCIAL BENEFITS OF LIBRARY PERFORMANCE. APPROACHES AND METHODS OF ANALYSIS AND EVALUATION

KEYWORDS: Libraries. Social impact. Research methods.

ABSTRACT: **Objective** – Libraries play various important roles in the contemporary society. They contribute to the advancement of intellectual and social capital and offer economic benefits to their surroundings. The paper provides an overview of the main approaches to research on the library impact on the community which are: information exchange and information literacy impact, research, education, cultural, economic outcomes and impact on social inclusion. The paper presents methods and tools that currently are tested and used to evaluate the issue in question. **Research methods** – The following methods were used: the critical analysis of the literature, the description of methods and results of research on social impact of libraries on their surroundings, the analysis of world research initiatives related to the development of methods and tools used for the evaluation of the impact of libraries on the community. **Results and conclusions** – Research on social benefits of library performance has recently gained considerable attention in the world and the research methods in this field evolve, too. More investigation is needed to identify methods that could be used to show a library's overall impact or to develop measures that would permit benchmarking between institutions.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 8 listopada 2013 r.

BAIBA SPORĀNE

The Institute of Advanced Social and Political Research
The Faculty of Social Sciences, University of Latvia
e-mail: baiba.sporane@lu.lv

DIGITAL CULTURAL HERITAGE AND MEMORY INSTITUTIONS WITHIN THE STRUCTURE OF NATIONAL IDENTITY: PHILOSOPHICAL DISCOURSE

Baiba Sporane, researcher (Advanced Social and Political Research Institute of the Faculty of Social Sciences at the University of Latvia), professor, dr. paed. Her research and professional interests cover library philosophy, librarians' professional ethics, public relations in libraries and information institutions, librarians' professional standards. During the last three years she has focused on the problem of digital cultural heritage in the structure of national identity and participation in national research project "National Identity", part "National Identity in the Digital Environment". Her major projects in Latvia and Europe are "Qualitative changes of social institutions in the information society", "Public library in the information society", "Bibliographical resources of Latvia", project DELOS (Network of Excellence on Digital Libraries), European Social Fund and Ministry of Education and Science of the Republic of Latvia: project "Continuing education of pedagogues of general education system" (study courses and methodics) a.o. She is involved in creating national library strategy and policy as the Head of the Board of the Association "Educational Society I FORTUM" for librarians in Latvia. Her major publications include *Memory Institutions in Postmodern Environment* (Riga, 2013); *Development of Professional competencies of school librarians* (Riga, 2012); *Publicity in Libraries* (Riga, 2002); *Aspects of Theory of Information Society: Monograph* (Riga, 2002); *Librarians' Ethics* (Riga, 2002); *Dictionary of Library and Information Management: (Riga, 2001)*; *Book Phenomenon in Library Philosophy and Library Research* (Vilnius, 2005); *Latvia: Code of Professional Ethics for Librarians: In: Library Codes of Ethics Worldwide* (Berlin, 2012); *The phenomenon of the library in the knowledge society* (Kharkiv, 2009); *Personality in Information Society* (Vilnius, 2002).

KEYWORDS: National identity. Postmodernism. Cultural heritage. Collective memory. Digitization. Memory institutions. Library.

ABSTRACT: **Objective** - This article is to introduce theoretical motivation for the interaction and links joining national identity, collective memory, cultural heritage, digitization and libraries understood as memory institutions, and substantiate memory institutions and digital collective memory as an essential source for national identity. **Research methods** - The author claims that the digital resources managed by memory institutions, particularly libraries, are the fundamentals of national identity. Therefore she discusses postmodernism as a theoretical basis for the system of concepts of "national identity – collective memory – cultural heritage – memory institutions – digital resources – users", and presents the structure and individual concepts of this system. The research method used was qualitative research with discourse analysis and a theoretical analysis of information sources such as: J. Baudrillard, I. Hassan, D. Harvey, R. J. Lifton, J. F. Liotard, P. Waugh, A. J. Toynbee,

G. E. Veith et al., conventions and resolutions of the European Commission, Committee and Parliament, legal provisions in culture and cultural heritage by the Government of Latvia. **Results and conclusions** - National identity is seen as a totality of meanings the main manifestations of which are the cultural and national heritage as the basis for the personal system of values and experience. National identity is formed by the totality of conceptions on affiliation with something. Conceptions, ideas are formed in the interaction process of personality and the collective memory based on digital resources. The collective memory, i.e. the resources in libraries, museums and archives, particularly the digital ones, is the main element for the construction of national identity. This construction is delivered by memory institutions through collecting, harvesting, saving, arranging and providing access to resources via the digitization process. Digitization should become the main tool for maintenance, inclusion, communication, and identity in the process of globalization. The author introduces theoretical model, based on the discourse of postmodernism ideas, theoretical conclusions of world researchers and philosophers, official conventions, guidelines and declarations - for justifying memory institutions' resources as the basis of national identity. Such a theoretical analysis of the "national identity – collective memory – cultural heritage – memory institutions – digital resources – users" is the first experiment in Latvia to place the important role of memory institutions, particularly libraries, in a system of cultural heritage, digitization, new environment and national identity. The main conclusion is that the philosophical discourse of postmodernism accepts the idea of the leading role of memory institutions in the structure of national/digital heritage and national identity.

INTRODUCTION

National culture, national identity, cultural heritage, digital cultural heritage, memory institutions, resources, and users are based in the culture both conceptually and in substance, which is one of the preconditions for the existence of society, therefore the features of their theoretical interpretation are to be found in the field of culture.

There are various conceptions of what is culture. The formulations adopted during the World Conference on Cultural Policies (Mexico Declaration, 1982) should be used as guidelines. They are used in any significant international documents, including the report of the World Commission on Culture and Development of the United Nations Organization "Our Creative Diversity" (1995). This definition of culture was supported by 190 countries of the world, adopting the UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity in 2003. On the basis of this declaration. The Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (Convention..., 2005) was adopted by the General Assembly of the UNESCO in Paris.

"Culture in the broadest understanding of the term means the totality of all spiritual, material, intellectual and emotional features of a society or social group and alongside art and literature includes also the way of life, ways of co-existence, systems of values, traditions and views" (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006, p. 5).

The national program "Culture" is elaborated according to the provisions No. 129 "The order of elaboration and implementation of the national programs", enacted by the Cabinet of the Republic of Latvia on the 9th of May of 1995, and according to the decree No. 146 "About national program for economic policy realization" of the Cabinet on the 24th of May of 1999. The national program "Culture" represents the continuation and execution mechanism of "Principal provisions of Latvian State culture policy" approved by the Saem (The Parliament) of the Republic of Latvia in 1995.

THE LATVIAN NATIONAL PROGRAMME "CULTURE" AND THE NATIONAL RESEARCH PROGRAMME "NATIONAL IDENTITY"

The national program "Culture" is a totality of undertakings of culture and culture-industrial branches carried out by the state, whose realization is significant and essentially necessary for Latvian society and national economy's development on the whole. The goal of the program's development is based on an analysis of the present culture situation, to appoint aims and priorities of the cultural policy for subsequent periods, to elaborate a detailed plan of arrangement for achieving these aims and assuring priorities, and to implement this plan. The national program "Culture" constitutes a complex long-term target-program for the period up to 2010 that comprises two-stage programs for 2000-2005 and 2006-2010 respectively. They consist of 10 subprograms.

The topical National Programme "Culture 2000-2010" (Nacionālā programma "Kultūra", 2001, p. 10) marks the impact and meaning of the globalization process on culture, emphasizing globalization as an initiator of localization, cultural identity and cultural diversity, promoting the self-protection response of the people, highlighting cultural originality and identity, raising national self-confidence and mobilization in fights for survival. The effect of globalization on culture expresses itself as unification of cultures, development of hybrid cultures, individualization of the identity of an individual and the loss of importance of the common identity of a community. One of the most striking expressions and developers of globalization is the information society, which is described as abundance of information, the dominance of information and communication technologies. In the field of culture it means not only unification and the possibility of losing one's identity, but also new opportunities for broadening the availability of cultural resources in the digitization processes, development of new cultural products and services, involving new target audiences in the cultural processes and contributing to the process opposite to unification – strengthening of the national identity. In the development processes of national culture the opportunities provided by information and communication technologies for the promotion (preservation and dissemination) and availability of culture and public memory, implementing the digitization process of the accumulated values (resources), use of information flow and dissemination of assessment skills for preservation of national identity, the main role, from the author's point of view, is played by memory institutions, as well as in the development of the national culture and the provision of sustainability, a great role is played by national identity, studies on which are conducted within the framework of the Latvian National Research Programme "National Identity".

Latvia's national cultural heritage consists of spiritual and material values that are very important to the Latvian nation, its cultural identity, independently of place and time of creation of the values, as well as the current owner.

Cultural heritage is an evidence of a person's intellectual activity in a material or non-material form. Cultural heritage contains works of artists, architects, musicians, writers and scientists, as well as works of anonymous artists, expression of the human intellect and a system of values that imparts the meaning of life. The cultural heritage branch covers protection of immov-

able and movable monuments, registration of attestations, investigation, accounting, preservation and use of the cultural heritage, as well as its involvement in the circulation of modern life.

In accordance with Ordinance No. 313 of the Ministry of Education and Science of 3 June 2010 "On the redistribution of the allocated appropriation of sub-programme 05.12.00 of the National Research Programme for the implementation of the National Research Programmes in 2010", the National Research Programme "National Identity" (language, Latvian history, culture and human security) was initiated in June 2010.

The participation of the University of Latvia in the National Research Programme "National Identity" also includes research activities of the Information and Library Studies Department of the Faculty of Social Sciences in the subproject "National Identity in the Digital Environment". It includes a study of expressions and correlations among the national identity, cultural heritage/digital cultural heritage, collective memory, memory institutions, their digital collections and users. The author's investigation line was a philosophical discourse of memory institutions in a digital environment, as is presented in this paper.

See the matters of the research in Figure 1 "Fields of Activity of Cultural Heritage and National Identity (A theoretical model developed by the research group of the subproject of the Information and Library Studies Department of the Faculty of Social Sciences of the University of Latvia)" (p. 5).

The key words of the field, such as *national identity*, *collective memory*, *cultural heritage*, *digital cultural heritage*, *digital collections in memory institutions*, *memory institutions*, *resources*, *users*, covered by this theoretical model are to be interpreted using thoughts of the theory of postmodernism. The author's main idea is about postmodernism as the basic philosophical system for digital cultural heritage and national identity existence in the modern world, on the basis of memory institutions (libraries, archives, museums) digital and digitalized information.

SIX BASIC FIELDS OF ACTIVITY IN THE THEORETICAL MODEL

National Identity. National identity consists of a totality of views on affiliation. The views are developed when an individual adopts (uses, consumes) the experience available in memory institutions or the social environment (in the memory of some individual personalities) – the resources accumulated in the traditional or digital form – and develops his/ her personal experience. Consequently, the individual can use, adopt and develop experience for further dissemination. It takes place on the basis of experience (the collective memory).

Collective Memory. Collective memory is a social phenomenon, knowledge of the mankind and the created objects. Everything developed and recorded, both physically (any knowledge available in the printed way and handwritings, artifacts of the material memory available in museums and documents in the archive collections), and virtually, electronically and digitally, what a personality (individual) has thought of and recorded since the historical beginnings of accumulation of the individual and collective experience, operate as collective memory. Collective memory and its content – the cultural heritage – are one of the elements of construction of national identity.

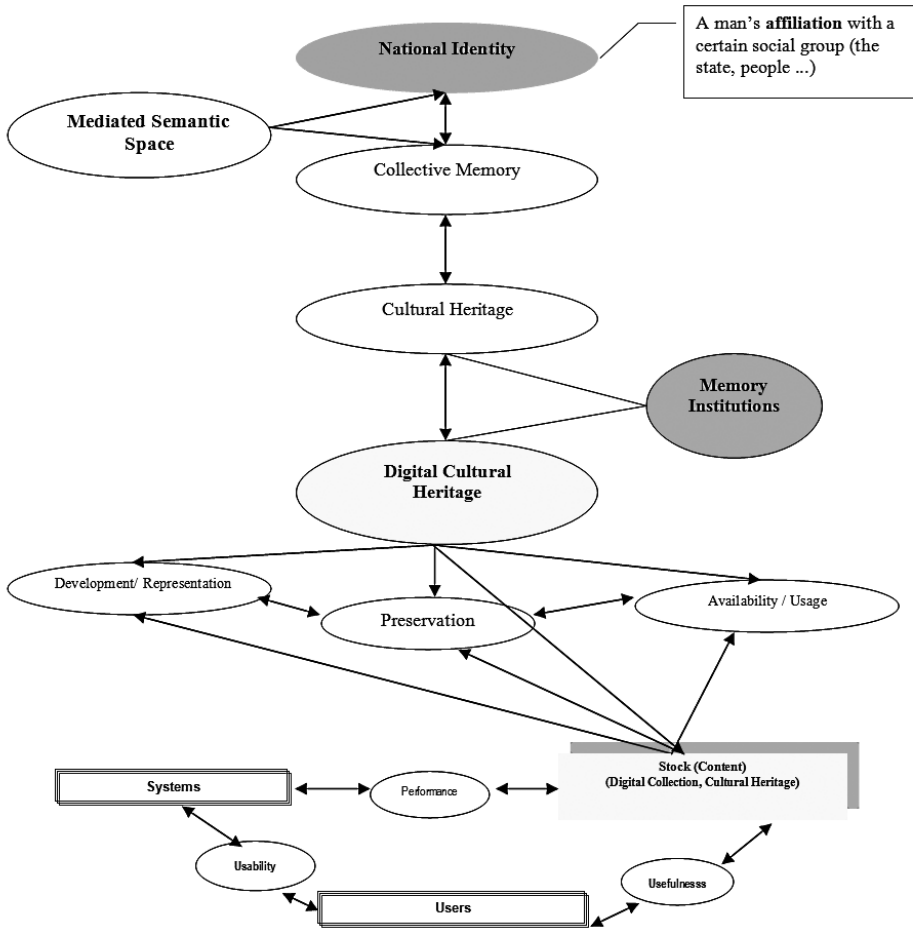

Figure 1. Fields of Activity of Cultural Heritage and National Identity (A theoretical model developed by the research group of the subproject of the Information and Library Studies Department of the Faculty of Social Sciences of the University of Latvia).

Cultural Heritage. Digital Cultural Heritage. The content of cultural heritage is the accumulated collective memory and collections in memory institutions. The digital cultural heritage is digitized or a digitally created resource.

Memory Institutions. The phenomena of social environment which collects, preserves, classifies, makes collective memory available and usable. The digitization process provides performance and sustainability of this process. The individual performance becomes collective memory right in memory institutions (libraries, museums, archives). Relations and interaction between the individual and memory institutions provide existence of cultural heritage, collective memory and national identity.

Digital Resources/Resources. A digital resource (digital collection) is a totality of digital objects which combines the documents/materials available on a specific topic. Digital resources along with traditional resources are the content basis and ground of collective memory.

Users. The individuals who use the resources available in memory institutions or in interpersonal contacts to broaden their experience, knowledge or to develop, transfer some new experiences and knowledge to other individuals. By using digital or traditional resources users provide heritability and sustainability of cultural heritage and thus contribute to the preservation of national identity.

On the basis of the definition of national identity, collective memory and cultural heritage, the research activities of the Information and Library Studies Department analyzes the following directions in the sub-project "National Identity in the Digital Environment" of the National research "National Identity":

- Activity of memory institutions;
- Digitization (provision of sustainability) of the collective memory, digitization of the cultural heritage;
- Provision of arrangement, accessibility to the collective memory/cultural heritage;
- Development of views on affiliation or the national identity in users.

The listed expressions are the basis of national identity because the opportunity of acquiring affiliation/experiences (of the cultural heritage), awareness of the individual's affiliation will be lost in the future without collective memory, cultural heritage and digitization along with the loss of national identity.

National culture, national identity, cultural heritage, digital cultural heritage, memory institutions, resources, users – these notions and their content can be understood, getting to know the conceptual thoughts of postmodernism (fragmentarism, situations of uncertainty, a loss of depth, etc.) theory.

POSTMODERNISM

National identity should be interpreted as a totality of meanings, where cultural heritage is to be emphasized, understanding the cultural heritage as the links, objects, spoken forms having or having been assigned, historical, aesthetical, archeological, scientific, ethnological and anthropological value of groups of inhabitants and some separate individuals. These processes and phenomena find their expression in the rapidly developing digital environment (resources, means of communication, thinking, virtual life, transformation and fragmentation of a personality's thinking, etc.). The new epoch we have just entered is the age of fragmentation, loss of identity and varied views, *the postmodernism* age, which can be traced down since the forties of the last century in the theoretical researches.

The word *postmodernism* (according to the studies conducted by Gene Edward Veith, Jr (Vits, 1999, p. 251)) first mentioned in the book of Christian apologetics "Religion for Living: A Book for Postmodernists" by Bernard Iddings Bell in 1940, as well as in the Oxford English Dictionary in 1949. G. E. Veith holds the view that "One of the first scientists who has used the term of *postmodernism* is the great historian Sir Arnold Toynbee" (Vits, 1999, p. 41). Arnold Joseph Toynbee discovered, on the basis of the research on twenty-one civilizations of the world, that the societies falling into pieces experience a certain "splitting of soul". People stop believing in morality and give way to their drives in the name of a creative spirit, try

to avoid problems (*escapism*), stepping back in the world of entertainment and pastime activities. There is a certain drift – people rely on determinism, as if they had no power over their lives. Indiscrimination develops, uncritical acceptance of everything, tolerance, eclecticism. A. Toynbee describes this indiscrimination as giving way to transformation – both in religion, literature, art and also in manners and habits, which is *a triumph of the mass opinion* (Toynbee, 1987).

Patricia Waugh sums up the historical interpretation of A. Toynbee as follows: "According to the concept of A. Toynbee, the postmodernism epoch is the forth and the last phase of the Western civilization, where the anxiety, irrationality and helplessness prevails. In such a world, the consciousness drifts, being unable to cast an anchor near some universal justice, truth or the coastline of mind, where the ideals of the new period were built on in the past. In this way the very consciousness is «decentralized»: it is no more the driving force of the world's activity, but a function, where the impersonal forces go through of it and intersect. The art is not so much a mental expression of a person, as it is a current consumption product, therefore, similarly to knowledge, it cannot be critical anymore, but only functional. Besides we are postmodern and involved in the culture, where any knowledge originates through a discourse, we can no longer strive for transcendence. There is no position, where to observe the culture, outside the culture. There is no Kant's «view from nowhere», there is no conceptual space that is not involved yet in what it is trying to assess. The destruction is possible from inside: micropolicy, wordplays, parodying collisions, irony, fragmentation" (Waugh, 1992, p. 5).

The theoreticians of postmodernism acknowledge that during this period of postmodernism people no longer understand one another, because they do not have any common values. A totalitarian unity has obtained its opposite – the chaotic diversity that consists of small, similarly thinking groups of persons (in the theory of the information society they are referred to as the communities of interests and considered as the main types of organization of the society). Theoreticians have even declared that the reason is "dethroned" (Vits, 1999, p. 18). The industrial revolution, having brought forward information communication technologies, has given way to the information age. The society, technologies are changing, along with the basic categories of value and thinking.

During the development period of the pre-modern society, beliefs in the supernatural prevailed; however, modern society (starting from the Age of Enlightenment) considers that reason, scientific discoveries, autonomy of a human being are the most important. Anything that cannot be tested empirically is regarded as useless (Vits, 1999, p. 31).

It is characteristic of the Age of Anti-Enlightenment (the postmodernism) that everything is governed by the view that no objective truth exists. "The characteristic features of the postmodernism thinking are fragmentation, uncertainty and absolute mistrust towards any general or summarizing statements", Harvey David (Harvey, 1989, p. 9) wrote that Postmodernists and theoreticians of postmodernism acknowledge the prevailing existence of chaos based on the philosophical assumptions of existentialism that *there is no absolute truth and a man is alone and lonely*. The essence of postmodernism is anti-fundamentalism. Any foundations are rejected and an alternative is offered – constructing something new with

no foundation of any kind. Postmodernism turns against the three main convictions of Western Europe – anthropocentrism (placing a human being in the centre of the world), logocentrism (maximum trust in reason, its recognition as prevailing) and beauty as an absolute idea (a conviction that art can create unequivocal beauty). Postmodernism is trust in pluralism to the highest extent in all possible ways.

One of the leading theoreticians of postmodernism Hassan Ihab has formulated eleven underlying principles of postmodernism:

- Uncertainty, which prevails in the acts, objectives, thoughts of all people;
 - Fragmentation – everything is viewed in details and fragments in the world – postmodernism is against any unity and entirety;
 - Decanonization or turning against any kind of authority, standards and canons, traditions and prejudices;
 - A lack of identity and a loss of depth – the endangered values, indefinite fragments and phantasms prevail;
 - Non-representability – postmodernism is not representable because it has neither identity, nor depth;
 - Irony, which is not solid as a principle of criticism, but still used, putting it more precisely – mocking at everything serious, solid, unified;
 - Hybridization – boundaries of the genres are destroyed, uncertainty prevails, there is a desire to experiment, cultures get mixed (for example, the elitist culture with the culture of masses);
 - Carnevalistic style, which combines both irony, uncertainty, fragmentarism and a lack of truth and decanonization. A farcical state of mind creates a sense of absurdity of life, disorderliness and laughter are cultivated, but some light impudence turns out to be more superior than any seriousness;
 - Participation – postmodernism leaves everything unfinished and open, thus permitting everybody to carry it through in their minds. Performances that are incomplete without involvement of their audience prevail in art. Postmodernism is not viewed from a side – man takes part in its events and revelations;
 - Constructivism – everything is constructed: models, lifestyles, types of art, of world's understanding, etc. (it can also be referred to as simulation, according to J. Baudrillard. *The author's remark*);
 - Immanence – the ability of mind to generalize yourself in symbols, finding the symbols the world is hiding (Hassan, 1982, p. 315).
- The assertions of the theoreticians of postmodernism should be supplemented by some more basic principles expressed by Jean Baudrillard:
- Prevailing of the meta-functional objects. All objects can be classified into functional (with the value of use), non-functional (antiquities, artistic objects and their collections) and meta-functional (toys, robots). The new generation is especially interested in the meta-functional ones;
 - Consumption of images. People consume images, ideals, fantasies and styles more than any objects. A huge role is played by mass media in the development of the key code of consumption, responding to advertisements and messages of mass media. The surrounding environment has turned into a monitored screen and network;
 - Prevailing of the serial reproduction logic. In the world of products that can be copied endlessly the serial reproduction logic prevails, according to which it becomes impossible to distinguish between an original

and a facsimile. According to this logic, we simulate pictures, objects, the environment, the past, other people and ourselves. It is exploited to such a degree that a difference between the real and unreal, true and false disappears. Starting from his movements up to the Neverland, Michael Jackson makes us think of him as an illusion. He has created his own world, where to hide the true features of his identity;

– Simulations. According to the thinking of J. Baudrillard, we live in the era of simulations that embody, firstly, modeling of the real, with no reference either to the original, nor to the real; secondly, producing and multiplying of copies; thirdly, eliminating references. Thanks to information technologies it is not possible to make a distinction between the original and its "returning". Postmodernism offers to construct something new with no fundamentals of any kinds – an illusion, simulation (Bodrijars, 2000, p. 159).

The founder of the postmodernism theory, the pioneer of the postmodernism movement, the French philosopher Jean François Lyotard (Lyotard, 2010) defines postmodernism as the position of culture after the changes that have touched upon the existence of science and culture since the 19th century (Lyotard, 2008, p. 182). The nature and status of knowledge has changed. The industrial epoch, characterized by mass production, scientific researches and ideals of enlightenment on rationality and progress, is over. Now we are living in a new situation, referred to as the postmodernism by J. F. Lyotard, where information technologies are in the foreground, the efficiency and other pragmatic values are emphasized. The science has fragmented, based in the series of metanarratives, thus becoming a language-game.

It is characteristic of the new epoch that trust in these metanarratives has been lost. J. F. Lyotard describes comprehensive narratives we are using to justify some activities, institutions, values and forms of culture with the metanarratives or big narratives. Nowadays metanarratives are regarded as language games, which are only true to the ones who take part in them. We have lost our trust in universal confidence and theories. The industrial society has created a postindustrial, consumerism directed, media managed, globalized society, where national or any other identity is lost or has become shaky. Now we can choose what we are much more freely as it ever used to be in the past.

The analysis of J. F. Lyotard has contributed to the receptiveness of the problems and needs of all kind of minorities in liberal democracies. On the basis of denial of repression of exceptions and reduction of variety, the philosopher is negative to any unanimity, disposition to compromises and rationality. The theory of J. F. Lyotard is a continuous theory of protests against unanimity, leveling and canonization.

The monographs *Filosofskuj diskjurs o moderne* (Habermas, 2003, p. 416) and *Budušee čelovečeskoj prirody* (Habermas, 2002, p. 144) by Jürgen Habermas analyze the issues of personality and emphasize that the feature of modernism is subjective freedom which expresses itself as a freedom of action that is provided in the private legal space or rational following personal interests. In the state the subjective freedom expresses itself as equal participation in politics; in personal life – as a morally ethical autonomy and self-realization; in the public sphere – as the process of learning, which involves acquiring culture (that has become reflective,

not creative). The spheres where an individual person spends his life such as *bourgeois, citoyen, homme* (a bourgeois, citizen, man), move away and become independent and disassociate themselves. In this process a significant role is played by any kind of education.

The moral and philosophical side of a man's *breeding* in the researches of J. Habermas is reflected as a road to the answers to the questions "What is proper life? How should I use my lifetime? What is my identity in this epoch? J. Habermas declares that so far philosophy was able to cover the entirety of the whole nature and society, where the life of individuals and communities fits in well, was able to create and show a model of proper life. In the situation of the postmodernism epoch, where pluralism and individualization of a lifestyle prevail, everybody develops his time and life the way he wants it. The key model – please, take care of yourself.

J. Habermas also touches on the issue of linguistics (see above – the language games). The philosopher is of the opinion that a linguistic approach to every personality should prevail in the world, because language is not a private property, it is intersubjective. No participant of communication can control the communication process with the world; we are free only thanks to the linguistic entirety. The logos of language (a word and essence, the universal essence at the same time) cannot be subjected to our control in the postmodernism society, either; it is a mediator of free communication and free individuals.

Personality is described as a phenomenon of a new type under the situation of postmodernism in the research *Jaunās ekonomikas laikmets* (Rifkins, 2004, p. 279) by Jeremy Rifkins. "A new archetype is born. Comfortable life, which is partly spent in the virtual worlds of the cyber space, a good understanding of network economics, some minor interest in accumulation of property, but much more interest in exciting and entertaining events, an ability to act in several parallel worlds simultaneously and change your person rapidly, adopting to the new reality, both real and artificial, – that is all what is placed in front of them – the new men and women of the twenty-first century...." (Rifkins, 2004, p. 167).

Robert Jay Lifton refers to the representatives of this generation as the changing people. They live in the world of the bits of sound of seven seconds, they are used to the option of getting and obtaining any information rapidly, they cannot focus for a long period of time, and they can be described as more spontaneous than cautions. There are very little borders in their world and they are unstable. They grow up together with hyper texts, website links and feedback (Lifton, 2002, p. 262).

Commercialization of the time, culture and life experiences form the basis of the postmodernism epoch. The principle of coincidence prevails: everything we do, even if we are just observing something, has an effect on the outcome.

There is no simple, cognizable, objective reality. Reality depends on those functions of language we are using to explain, describe and interact with. Reality is: words, words, words... that existed in the virtual, not the real world (e-environment, virtual environment, the Internet, the environment created by information and communication technologies).

People are looking for playfulness, not the objective (the culture of clicks, the culture of flash) in the postmodernism world. The fast rate

of the culture of nanoseconds shortens the horizon of an individual and society up to the current moment. According to the listed underlying principles (Hassan, 1982, p. 315) of the theory of postmodernism, cultural heritage as a measure of national identity should be defined as a consumption product that is consumed fragmentally or superficially (in the plane, not in the depth), because identity is constructed not on the succession of cultural heritage, but on the basis of the measure of consumer usability, on the processes of retrieving fast and iconographic information in the postmodernism society. If cultural heritage exists in the digital environment, then its existence is accepted, if not, then there is no cultural heritage at all, because it is not used, it does not come into circulation. It is necessary to virtualize the existing cultural heritage, launching it in the digital environment, where it is retrieved, consumed and used, providing national identity, when the serial reproduction principle (with no distinction made between the original and the facsimile), a denial of metanarratives and the statement that the new things can be constructed with no foundation, thus with no cultural heritage, prevails.

THE DIGITAL CULTURE HERITAGE IN THE POSTMODERNISM AGE

Implementation of digitization in the space of culture (*digitization of cultural heritage*) will help to strengthen identity because language is a tool of constructing the surrounding world. Digitization is a way of uniting some circles of interests where collective memory is developed and collective identity that acts as a guarantee of cultural heritage in the changing reality and it also helps a separate individual to exist because it promotes the sense of affiliation so that it does not exist in the existential loneliness. The construction of identity marks boundaries between "us" and "them" and the development of the sense of affiliation (link) at the same time. It also involves sharing experiences (for example, creation and collection of oral sources) that means integration of an individual in the digital environment and proving true of the statements of the theory of structuration of interaction between individuals and individuals/institutions.

Five principles of interaction are:

1. Society is formed by active, reflexive activity of subjects. Every member of society is a practicing social theoretician: he uses his knowledge and theories in every interaction. This usage of practical resources is exactly the provision of interaction.

2. Individuals not only change the society, but they also change themselves with their activity.

3. The possibilities of social interaction are historically limited: they create a society not according to a self-selected plan, but in the context of unstudied impacts.

4. Structures not only normatize (limit), but also create possibilities for the activity of individuals.

5. Creation of structures and reproduction are the result of routine practice (Giddens, 1994, p. 180).

The conceptual interpretation of structures can be formulated as follows: "A structure (structures) – the regulations and resources or the entireties of the changing relations which are arranged in the form of features of the social systems.

A structure (structures) – reproduces relations between the agents or their entireties arranged as the regular social practices" (Giddens, 1999, p. 56).

Digitization in culture heritage means researching the types in which the institutions, information systems operate, as well as interacts with individuals or their groups (a user uses and reproduces constant social practices of the systems). Daily activities (social practices) of the doers of an activity always develop and reproduce structural features of some system. Structures do not exist independently of the knowledge of individuals of what they do in their daily movement (in social practices, retrievals, the processes of retrieval, evaluation, development. On the level of discursive cognition individuals are always aware of what (and why) they are doing (Giddens, 1999, p. 58).

Knowledge and identity are based in the discourses that emphasizes communication as a two-way process between two or more individuals who share the same discourse space physically or virtually. Information, information systems, information needs are linguistic constructions, because they are focused on the public process of language use. Information retrieval and organization of knowledge are practices which are always connected with language and linguistic products.

The individual's significance in function of the link *an individual – resources – memory institutions – cultural heritage – the national identity* is determined by three points:

1. *Affiliation*. The individual wants to belong (identify himself with something). Public memory (social relations), history, experience, demonstrated by the social constructivism and constructionism offer him some models.

2. *Unity*. It is a desire of every individual to do something together with other individuals in order to level, belong (construction of models), become part of – observing, getting to know or copying.

3. *Value*. An individual sees this affiliation and common activities as the value.

The process of construction goes on constantly; it takes place on the basis of the cultural heritage accumulated in collective memory. The cultural heritage constructs the national identity.

NATIONAL CULTURE AND NATIONAL IDENTITY

Both notions are closely related and based on cultural heritage which can be understood not only as some ancient texts, but also the facts of collective and individual memories created (intangible cultural heritage) and recorded (material cultural heritage) yesterday and today. National identity as a superstructure of culture, identity and cultural heritage is the sense, paradigm and expression of affiliation.

During the 1st Lettonica Congress the following definition of national identity was presented:

"There are various criteria determining the national identity, for example, the place of birth, citizenship, place of residence, language, re-

ligion, loyalty to the existing laws and regulations of the state and the governing authorities, as well as the emotional sense of "affiliation" to a definite nation. There are two understandings of the notion *national identity* objectively: the understanding prevailing in the Western countries, which links the national identity with a civic state and basically there is a civic or national identity, the Eastern European and Asian understanding (this understanding prevails in Latvia too), which understands the national identity as the presence of the national culture, usually the language and the habits of social life, to be more precise, elements of the nation or nationalism and basically corresponds with the ethnic identity. In the post-Soviet states, such as Latvia too, the national identity is closely linked with the origin of people, their affiliation with a definite nation, nationality, culture" (Krasnā, 2005). A synonym of national identity is cultural awareness – a degree to which a definite culture recognizes and identifies with its unique features. National identity is a totality of meaning characteristic of a definite culture, distinguishing it from any other cultures. The key elements of national identity structure are: confidence, national heritage, cultural homogeneity and ethnocentrism (Keillor, 1999, pp. 65-82).

The National Culture Policy Guidelines 2006-2015 of the Republic of Latvia are also dedicated to the interpretation of national culture as the basis of national culture policy, where culture is viewed in the broadest understanding of the term. Culture is defined as the totality of all spiritual, material, intellectual and emotional features of a society or a social group alongside art and literature, including also the way of life, ways of co-existence, and the systems of values, traditions and views. This definition also includes the concept of national culture whose paradigm includes the totality of features of the nation and personality, a lifestyle, system of values, traditions, and views (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006, pp. 4-5).

The social and mental reference point of national identity in the field of culture and cultural identity – it is to provide an answer to a potential hypothetical question to be asked to every individual (the inhabitant, reader, user, institution as a subject), using the assessment of the totality of collective memory, the information resources of memory institutions: whether I can assess the following on the basis of existing resources:

What am I?

Where do I come from?

What circle of life have my ancestors completed?

What circle of life should I choose?

Who do I want to look like?

What is of value to me as a person?

The questions to be asked during the national identity research and the answers received on a variety of resources, recordkeeping of resources, statistics of use, thematic and availability analysis, statistics of libraries/ information institutions (the dynamics of collections, their use, availability to determine the digital inclusion) would provide an opportunity to develop guidelines for the orientation of a person in the globalization epoch, encouraging an individual to think of himself, his community and other communities as a value, promoting a dialogue and orientation on general human values.

The conceptual framework of the Latvian national identity is out of date; therefore some indicators to update the framework were developed.

"Latvia has an outdated conceptual framework of national identity, which hinders the public awareness of its rich heritage and the full blossoming of national culture in all its diversity. National culture and identity are issues that have been sufficiently discussed in the society. Closed cultural policy, focusing upon self-preservation has become an obstacle to the development of a dynamic and open society. The issue of a new strategy for safeguarding and developing national culture has become more topical in society, moving from a self-focused, limited understanding of identity towards a positive and open identity.

Cultural policy does not encourage society to identify and maintain those cultural values that consolidate the Latvian society and form the framework of national identity. The society lacks new, contemporary symbols of national identity that would simultaneously represent Latvia in the world as a contemporary national state" (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006, p. 27).

Indicators of the framework of national identity are:

- Percentage increase of the population who regularly participate in cultural activities in Latvia, inter alia, the number of people involved in amateur arts, the number of visitors attending amateur and professional art events; (*the number of information users – the author's addition*);
- The number of published titles of Latvian literature compared to the total number of literature volumes published; (*the number of databases, digital and digitalized resources – the author's addition*);
- The number of Latvian plays staged compared to the total number of new productions;
- Percentage increase of the titles of books and periodicals published in the Latgalian language;
- The increase of publications dedicated to Līv culture;
- Percentage increase of screening Latvian films in the cinemas of Latvia compared to foreign films;
- The spread of registered manifestations of intangible cultural heritage in Latvia, *the study of local lore/ spoken resources and availability/ usability (the author's addition)*;
- Percentage increase in the number of visitors to museums, archives, libraries, culture monuments and culture historical sites;
- Percentage increase of the number of restored and renovated culture monuments compared to the total number of monuments;
- Percentage of culture monuments needing emergency repairs compared to the total number of monuments;
- Percentage of culture monuments open to visitors compared to the total number of monuments, *the number of closed institutions (the author's addition)*;
- Percentage increase in the number of items collected in museums, archives and libraries. *The statistics of the current items and increase (the author's addition)*;
- Representation of the Latvian language in the resources and cognition and activities of the respondents (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006, pp. 27-30).

"Latvian Sustainable Development Strategy 2030" adopted by the Saeima of the Republic of Latvia for strengthening national identity provides: "The almost only possibility for states, which are not associated with mega brands, to differ and be competitive is ensured by national identity – people, language, culture and values. Intangible cultural heritage, including the traditions of the Song and Dance Festival, strengthen the sustainability of the Latvian nation in the globalized world. The creative industry (design, advertising, tourism, etc.) and culture, which has already proved its quality, has a great significance in creation of the competitiveness of national identity... Digital environment offers wide opportunities for the creation of brands in relation to the national identity..." (Latvija 2030, 2010, Section 56).

CULTURAL IDENTITY

Especially for small nations culture is the main guarantee for the existence of their identity in the 21st century. National Culture Policy Guidelines mark the strategic aims of strengthening cultural identity:

1. To enhance the national identity and the consolidation of Latvian civil society, maintaining and creating shared national cultural values.
2. To improve cooperation between culture and the sectors of economy to facilitate the diversity of Latvian culture and the sustainable development of creative economy.
3. To create an environment favorable towards the development of creative diversity and to stimulate striving for excellence.
4. To promote balanced development of culture processes and accessibility to culture throughout Latvia, ensuring the right to quality living space to all the inhabitants of the state.
5. To develop and make full use of the potential of culture in the life-long education of individuals, promoting the development of knowledge society founded upon humanistic values.
6. To facilitate dialogue and understanding between cultures and nations and to enrich the cultural life of Latvia by participating in the international culture processes and cooperation networks.
7. To build result oriented culture governance based upon knowledge and information technologies and to facilitate the decentralization of culture (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006, p. 26).

Inhabitants of Latvia have common material and non-material heritage, which has been accumulated in creative work that has lasted for centuries. Culture determines the foundation of what we are and what we want to be. Common cultural heritage, language, traditions and the perception of values are the main components which ensure the sense of belonging to a specific community and promote the unity of the society. In a wider sense culture is a system of values which is the foundation of the identity and lifestyle of an individual, community, and nation. Concurrently, culture is also a mechanism for the creation of such values, analysis and transfer thereof, creating the sustainability of the culture space of Latvia (Latvija 2030, 2010, Section 51).

DIGITAL IDENTITY

Affiliation with the digital environment, identification of yourself with the digital environment. An individual becomes part of the virtual cultural space and positions himself as a part of this environment. Culture, cultural heritage, national identity, information, knowledge – it is all included in the digital environment and forms a digital identity. Using the resources offered by memory institutions, a person acquires cultural heritage and strengthens national identity on the information basis obtained in the digital environment and from digital resources. Digitization strengthens identity and develops digital identity; it is a way of uniting individuals in the circles of interests which form the basis of the information society.

"Latvian Sustainable Development Strategy 2030" establishes that "... the Internet has brought substantial changes in the modern world, creating a new virtual culture space (also a digital environment – *the author's addition*), which includes the whole world, and social networks of new kind (which in its turn create the digital identity – *the author's addition*). It changes the structure of the society, makes it more open both to co-operation and other cultures and values. In a digital society an unlimited number of people are given new communication opportunities and easy access to public services of good quality. The Internet has become a significant living space, particularly among young persons, where an individual spends a large part of his or her time. New technologies also give an opportunity to use virtual reality for the improvement of access to culture: to virtual expansion of the culture space of Latvia, preservation and distribution of the values of cultural heritage, to creation of new cultural products and services, as well as to cultural education. In the last years informatization of cultural institutions digitization of cultural products is being actively implemented in Latvia. Libraries are becoming competence centers of local governments and local society and perform the functions of centers of culture, lifelong education and information. Reduction of the digital divide between the youngest generation and other generations becomes a greater challenge. It directly affects inheriting traditions and values from one generation to another" (Latvija 2030, 2010, Section 48). For example, the development of the Unified national library information system was completed, the project "Third Father's Son" is implemented, and the joint catalog of the national museum and the Unified national archives information system are under development. The Latvian digital library "Lettonica" is under development, the Digital culture map of Latvia is in operation within the framework of the European digital library *EU-ROPEANA*. According to the data of the Central Statistical Bureau, in 2008 the library was in the first place among the public Internet access areas, overtaking the Internet cafes.

This society and its new identity – the digital identity – consists of two aspects: a creative individual (community of individuals) and the resources and a creative digital environment developed by memory institutions (libraries, museums, archives) (Latvija 2030, 2010, Section 51).

In the recommendations "Strengthening security and fundamental freedoms on the Internet" published in the Official Journal of the European Union (C 117 E/206 of 6.5.2010), it was emphasized:

- "whereas the evolution of the Internet proves that it is becoming an indispensable tool for promoting democratic initiatives, a new arena for political debate (for instance, e-campaigning and e-voting), a key instrument at world level for exercising freedom of expression (for instance, blogging) and for developing business activities, and a mechanism for promoting digital literacy and the dissemination of knowledge (e-learning);
- whereas the Internet has also brought with it an increasing number of opportunities for people of all ages to communicate with people from different parts of the world, for example, and has thereby expanded the scope for people to familiarize themselves with other cultures and thus enhance their understanding of other people and cultures;
- whereas the Internet has also extended the diversity of news sources for individuals as they are now able to tap into the flow of news from different parts of the world;
- whereas e-illiteracy will be the new illiteracy of the 21st century;
- whereas ensuring that all citizens have access to the Internet is therefore equivalent to ensuring that all citizens have access to schooling...
- consider that «digital identity» is increasingly becoming an integral part of our «self» and in this respect deserves to be protected adequately and effectively from intrusions by both private and public actors" (Eiropas Parlamenta..., 2009).

CULTURAL HERITAGE

There is tangible and intangible cultural heritage. In the European Commission Recommendation (of 26 April 2010) on the joint research programming initiative "Cultural Heritage and Global Change: a new challenge for Europe", the following interpretation is provided: "For most European citizens, cultural heritage assets are unique and irreplaceable in their tangible form of historic buildings, collections, sites and movable objects as well as in their intangible value, which includes history, collective memory and identity" (Kultūras mantojums un globālas pārmaiņas, 2010).

Understanding of the cultural heritage has experienced substantial changes during the recent decades. Latvia has adopted the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage of the UNESCO of 1972:

"For the purpose of this Convention, «cultural heritage» is interpreted as:

monuments: architecture, monumental sculptures, and paintings, archeological elements or structures, writings, caves or groups of elements having a universal value of a special kind from the view of history, art or science;

ensembles: isolated or combined groups of buildings having a universal value of a special kind due to their architecture, unity or their location on site from the view of history, art or science;

sights of interest: created by a man or jointly created by a man and the nature, including the territories containing some archeological sights of interest having a universal value of a special kind from the view of history, aesthetics, ethnology or anthropology" (Par Konvenciju par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību, 1997, Sekcija 1).

At present heritage as a concept is used to mark such new categories as the intangible, ethnographical and industrial heritage. Nowadays the concept of heritage is open according to the period – it embodies both the current and historical culture. The value and potential of cultural heritage serves as a resource for provision of sustainable development and quality of life in the society subjected to the constant process of development (Term "Cultural Heritage" approved by UNESCO, 2012).

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

In 2003 the General Conference of the United Nations adopted the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage of the UNESCO. Adopting the UNESCO Convention also designated an international usage of a new term – "intangible cultural heritage". The "intangible cultural heritage" in the Convention means the practices, representations, expressions, knowledge, skills – as well as the instruments, objects, artifacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage (UNESCO Latvijas Nacionālā Komisija, 2003).

Cultural heritage and also cultural identity are defined in the Latvian Cultural Canon because it includes the values we identify ourselves as a nation. The Cultural Canon is a totality of the greatest and outstanding artistic works and cultural values which reflect the most significant achievements in culture of all times, the values characterizing the culture which should form the basis of cultural experience of every inhabitant of Latvia, providing the sense of affiliation to Latvia. The discourse of the Canon should be linked with the concept of cultural memory to be interpreted as the common knowledge of a certain group of people, representatives of a definite culture at a given moment. In some respect the Canon is institutionalized cultural memory (Matisāne, 2009).

National Culture Policy Guidelines 2006-2015 provide that cultural heritage includes the safeguarding, protection, research and improved accessibility of the following manifestations of culture heritage:

- in the field of *intangible culture heritage*, which includes oral traditions and their manifestations, including the language as the carrier of the intangible heritage, performing arts, social practices, rituals and festive events, knowledge and practices related to nature and the Universe, traditional craft skills, etc., as well as tools, objects, artifacts and culture spaces linked to such practices;

- in the field of *tangible cultural heritage*, which consists of movable, material heritage, including the values collected in archives, museums, libraries, research institutions, as well as in private and institutional collections, and the immovable heritage like culture monuments and culture historical sites (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006, p. 19).

Cultural heritage is a basis for sustainability of development, historical memory of mankind, experiences of various peoples and nations and acknowledgment of aims, supplemented with new developed values of every epoch and transferred to future generations. Cultural heritage is a core of identity: for an individual, a family, group, community, region, nation, a definite region of the world, for instance, Europe. It is closely linked with

the realization of the self, what I am, where I come from, what is the point of my living, values and quality. Cultural heritage as a result of activities of a creative person manifests itself in various forms – both material and non-material. It includes cultural and historical sites and buildings, cultural landscape, artistic works and artifacts, customs and traditions, traditional skills and experience, symbolic and mental values. The value of cultural heritage is determined by its authenticity. Collectors, arrangers and providers of accessibility of cultural heritage are memory institutions which ensure existence, acquiring and further transferring of cultural identity and national identity at their expense. In the digital environment acquiring cultural heritage serves the development of national identity and strengthening the inclusion and digital inclusion processes.

The normative basis of *digital inclusion* (not incorporation – it comes as a subordinated action to inclusion as a basic process or basic value, because there is neither identity, nor information society without it) – the UNESCO programme "Communication & Information" (approved by the Latvian National Commission for UNESCO) which is part of a medium term strategy for 2008-2013. Key mission: development of an inclusive knowledge society through information and communications. Strategy: to promote global access to information and knowledge (see *further in the text* – accessibility as a basic value) and to promote the development of pluralistic, free and independent media environment and information structures. It refers to diversity, accessibility and use of resources in the subproject "National Identity in the Digital Environment" implemented by the Information and Library Studies Department of the Faculty of Social Sciences in the research of the University of Latvia "National Identity".

The functions of achieving the strategic direction of the UNESCO Communication and Information programme include... promotion of diversity of content in the information networks (we are researching the coverage of the content of resources – *the author's addition*), as well as provision of support for formulation of the regional and national policy in the fields of communication, information and informatics (UNESCO Latvijas Nacionālā komisija, 2012).

INCLUSION/E-INCLUSION (we can also use "digital inclusion" as a synonym in the modern environment)

It is the European Union policy within the framework of which some separate people and societies are included in all the fields of economic and public life by means of active increase in the use of information and communication technologies. The aim of the above mentioned policy is the elimination of the risk of "digital isolation" to provide that the inhabitants who have found themselves in an unfavorable situation can use information and communication technologies and to avoid new forms of "isolation", whose cause is a lack of digital literacy and accessibility to the Internet.

At the same time e-Inclusion also means the development of new digital opportunities for the population of moderate means and in less favorable regions. As a result of the e-Inclusion policy not only the potential

of spreading the knowledge of information society increases, but also an offering of new places of employment increases, moving becomes more active and geographical barriers are passed. E-Inclusion is the priority of the initiative for growth and employment of the European Commission 2010.

Conclusions of the project: training in computer technical skills or in the Internet becomes pointless, if there is not motivation and contextualization. The technical and cognitive approach should be used in the training (Casacuberta, 2007, p. 8).

In the subproject "National Identity in the Digital Environment" implemented by the Information and Library Studies Department of the Faculty of Social Sciences in the University of Latvia research "National Identity" it refers to the accessibility to public services, availability of information resources, computer literacy or the level of digital skills, the Internet coverage and involvement of users in the social networks through information institutions. Digital inclusion also means training in the use of information and communication technologies implemented by the libraries of Latvia successfully, providing digital inclusion and provision of the chain of existence of national identity (see *Figure 1 on page 5*).

Accessibility is the most important factor in the field of digital inclusion. Digital integration (a synonym of the word "inclusion") can take place only when all members of the society can gain access to the technologies and can use them. It is essential in the inclusion process – to eliminate inequality because those who cannot gain access are digitally isolated (contrary to the digitally included). Access should be long-term, not short-term: at home, work, in the society. In the context of use digital inclusion contains digital competence (digital literacy).

In general, digital inclusion depends on time resources, material resources, mental abilities, social resources, cultural resources (Definitions of Digital Inclusion..., 2009).

COLLECTIVE MEMORY

Anthony D. Smith emphasizes the significance of collective memory in the sustainability of a nation: "...a nation can therefore be defined as a named human population sharing a historic territory, common myths and historical memories, a mass, public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members" (Smith, 2002, p. 22).

Collective memory is a phenomenon which is maintained and offered for use by memory institutions in their resources of a traditional form, digital and digitized resources, providing a basis for national identity. The term of collective memory is usually used to mark the common memory of some group of society (mostly ethnic or national). Collective memory includes both events which have taken place in the present as well as those related to the past. The essence of collective memory and its relation with libraries and the digitization processes are researched by the Canadian library specialist Katrine Mallan emphasizing that collective memory consists of stories of events and heroes from the past which can be used for cultural, economical and cultural objectives in the present, and serves as a basis for social consolidation, unity, and identity.

Collective memory can develop both in a small social group, such as, a family and in large ethnic groups, nations. Unlike individual memories, collective memory preserves the events which have taken place during the whole history of existence of a group. The sociological approach to the studies of collective memory research not so much past events as the ways collective memory is passed for future generations, how and for what purposes the "story of the past" to be used in the present is developed.

For the development of collective memory a cultural basis to support it is needed; thus it is necessary to have recorded (nowadays – digitized and digital) accessible cultural heritage and also the skills, abilities that members of the community can use for the development of collective memory (Mallan, 2006, pp. 201-220).

In modern society collective memory does not develop on the basis of oral tradition as it used to be centuries ago. It needs some recorded, archived proof of cultural heritage. This function is performed by memory institutions, whose mission is to save, preserve and make the cultural values available to the members of the society.

Preservation of the proof of tangible cultural heritage – it has originally been the key mission of memory institutions. These proofs are stored in various formats – both in the traditional ones – on paper, and visual – in films, pictures, and audio – in sound records. In order to preserve the original and at the same time provide free access to the tangible cultural heritage, the possibility of making copies has always been a topical issue. One of the ways used prior to starting of digitization was microfilming. It allowed preserving an original document and providing access to the content for users, but it was just one copy and only one user was able to work with it at the same time.

Digitization is a way of providing free access to the collections of cultural heritage to society, especially if the digitized materials are available online. Digitization is an expensive and complicated process, which has to be planned thoroughly both on the governmental and institutional level; nevertheless, this process is very much needed in order to preserve national identity.

Institutions choose different strategies for the digitization of their collections – for instance, setting it as their goal to digitize the entire collection (the National Gallery of London), or just the most significant part of it (Metropolitan Museum of New York). There are some large international programmes developed, for instance, the UNESCO supported "Memory of the World".

It is important for research to know who uses the digitized collections of cultural heritage, for what purpose they are used, what obstacles to use are. Memory institutions should develop some new, innovative solutions how to involve the society in the development of cultural heritage collections (in Latvia – the project "Lost Latvia").

MEMORY INSTITUTIONS

The concept "memory institutions" refers to the institutions whose main mission is to collect, preserve and provide accessibility to cultural heritage. The most significant groups are libraries, archives, museums.

There are guidelines for the development of a unified information system of cultural heritage and memory institutions developed in Latvia, which provide for the following events:

1. Development of digital information sources, collections of cultural values and cultural heritage resources meeting a user's needs (digitization policy).

2. Improvement of technological competences (know-how) for preservation of the cultural heritage and memory institution resources. Contribute to inclusion of archives, libraries, museums and other cultural heritage and memory institutions involved in preservation and promotion of cultural heritage in the unified Information System (technological provision, development policy).

3. Accessibility of the digital information sources, cultural values and cultural heritage resources for a wider public according to the requirements established in the laws and regulations (access policy).

4. Accessibility to e-services for various target groups (usage policy).

5. Development of new types of services and market for information sources, cultural values, cultural heritage resources (market development policy).

6. Provision of accessibility to information sources, cultural values, cultural heritage resources in the future (preservation policy)" (Kultūras mantojuma..., 2005, p. 12).

Libraries as one of the most significant groups of memory institutions work intensively in order to make their resources accessible and sustainable, therefore digitization and the related activities are the priority of activity of libraries. Along with the guidelines for the development of a unified information system developed in Latvia, the leading role is taken by the European Parliament Resolution "Europeana – the next steps", which "...recalls that the main objective of European digitization policy must be the protection of Europe's cultural heritage, and that guarantees must be given in this regard to ensure that digitization activities have a non-exclusive status...", that "...whereas in a digital environment it is essential to guarantee and simplify universal access to European cultural heritage and to ensure that it be promoted and preserved for generations to come, both within and outside Europe...", the European Parliament "...states that the role of the Europeana digital library should be to protecting European cultural heritage so that future generations may be able to put together a collective European memory and more fragile documents may be protected from the damage caused by constant use" (Eiropas Parlamenta 2010..., 2009).

Digital libraries are organizations that provide resources, including specialized staff, to select, structure, offer intellectual access to, interpret, distribute, preserve the integrity of, and ensure the persistence over time of collections of digital works so that they are readily and economically available for use by a defined community or set of communities (as well as for use and studies of collective memory and national identity by a separate individual – *the author's addition*).

Only persistent digitization policy and its implementation in memory institutions can provide the development of valuable resources and sustainable functioning of cultural policy, thus creating a favorable environment for the existence of national identity of an individual and a community.

The main issue is the role of a library in the world of global information, the matter of the library's place in the community of memory institutions – providing preservation and development of cultural heritage and digital cultural heritage and performing accumulation, arranging, provision of accessibility of the digital and digitized information resources together with archives and museums and satisfaction of needs of an individual in the postmodern world. The only strategically proper way is combining cultural and technical skills in order to preserve and develop memory institutions as the foundation, the basis in the system "memory institution – resources – digital cultural heritage – cultural heritage – cultural identity – national identity". This conclusion is justified by the Commission Recommendation of 24 August 2006 on the digitization and online accessibility of cultural material and digital preservation, where it is emphasized that the main aspect of 2010 is the strategy regarding transformation of the European collective memory data and preservation digitally and accessibility online (Eiropas Kopieniu, p. 3). According to the definition of the European Commission, collective memory consists of "cultural materials": printed products (magazines, journals, and newspapers), photographs, objects kept in museums, documents of archives, audio and visual materials. With this regard the European Commission encourages developing digital materials from the materials available in libraries, archives and museums because their availability online will give a chance to access and use them for entertainment, studies or work, providing circulation of cultural heritage and existence of national identity.

CONCLUSIONS

Significant findings, based on theoretical settings in the aspects of the postmodernism theory, justifying the assumptions presented in the article:

Digital environment provides existence of national identity, which is proved by the features of postmodern society, fast inclusion of knowledge in the systems of resources and fast access/retrieval.

Digital environment contributes to the existence of national identity.

The use of digital and digitized resources and their quality meet the needs and requirements of the postmodern society (a good system, perfect links). The knowledge is presented in a concentrated way (a sign of fragmentation), it can be used freely (taxonomy, classification) and is integrated (informal inclusion). The basis of everything is a digital/digitized system (resources) of information sources with a quality search engine and individual options of participation.

Cultural heritage is a form of manifestation and provision of national identity which become the basis of national identity and the basis of the sense of affiliation of an individual in the process of inclusion and use of the digital resources developed by memory institutions.

"We must have wisdom of the future. It means that the changes of tomorrow should be planned; acting in any level, we should think in the categories of the future; develop a wide view in order to establish any opposition. The wisdom of future is much more than just predictions; it includes development of the future, creation of history, use of possibilities

and options, staying one step in advance of everything. This is a special period, where we live – the beginning of the new millennium. In front of our eyes the world has turned into something completely new and different from the beginnings of the industrial revolution and the technological postwar society. This millennium will bring the greatest challenges in existence of the mankind, something that has never been experienced in its history, besides we will experience many of them already in the beginning of the first hundred years. This century will bring such achievements of science and technologies, exceeding the most courageous fantasies, along with the greatest changes in the system of values during 50 years" (Diksons, 2006, p. XIII).

BIBLIOGRAPHY

- Bodrijs, Žans (2000). *Simulakri un simulācija*. Rīga.
- Casacuberta, David (2007). Digital inclusion: Best practices from eLearning. "*eLearning Papers: a Publication of elearningeuropa.info*" 2007, nr 6 (novembris). [online]. 2007 [cited: 2013-06-24]. Available: <<http://www.elearningpapers.eu/>>.
- Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*. Paris, 20 October 2005. [online]. 2005 [cited: 2013-06-24]. Available: <<http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/2005-convention/the-convention/convention-text/>>.
- Definitions of Digital Inclusion 1 Introduction (2009). "*Accessibility News International: Ontario's Online Magazine. Creating More Accessible World*" [online]. 2009 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://www.accessibilitynewsinternational.com/?p=1079>>.
- Diksons, Patriks (2006). *Nākotnes gudriba: sešas globālo pārmaiņu skaldnes*. Rīga.
- Eiropas Kopienų komisijas 2006.gada 24.augusta ieteikums "Par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā (2006/585/EK) (2006), "*Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*" L236/28 31.8.2006 [online]. 2006 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:LV:PDF>>.
- Eiropas Parlamenta 2009.gada 26.marta ieteikums Padomei ar Eiropas Parlamenta ieteikuma priekšlikumu Padomei par drošības un pamatbrīvību stiprināšanu internetā* (2008/2160(INI)), (2009). [online]. 2009 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0194+0+DOC+XML+V0//LV>>.
- Eiropas Parlamenta 2010.gada 5.maija rezolūcija par „Europeana – nākamie soļi”* (2009/2158 (INI)), (2010) [online] 2010 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0129&language=LV&ring=A7-2010-0028>>.
- Habermas, Ūrgen (2002). *Budušee cilvēceskoj prirody*. Moskva.
- Habermas, Ūrgen (2003). *Filosofoj skuj diskjurs o moderne*. Moskva.
- Giddens, Anthony (1994). *New rules of sociological method: a positive critique of interpretative sociologies*. Cambridge (UK).
- Gidenss, Entonijs (1999). *Sabiedrības veidošanās*. Rīga.
- Harvey, David (1989). *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Cambridge, MA; Oxford, UK.
- Hassan, Ihab Hassan (1982). *The dismemberment of Orpheus: toward apostmodern literature*. [Madison(Wisconsin)].
- Keillor, Bruce D., Hult, G. Tomas M. (1999). A five-country study of national identity: implications for international marketing research and practice. "*International Marketing Review*" 1999, Vol.16, issue 1 [online]. 1999 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=855414&show=abstract>>.
- Krasnā, Lelde (2005). Latvijas un latviešu identitātes: kultūra, izziņa un komunikācija. "*Psihologijas Pasaule*" 2005/12. [online]. 2005 [cited: 2013-06-30]. Available: <www.psihologijas pasaule.lv/raksti.php?id=365&show=802&act=read>.
- Kultūras mantojuma un atmiņas institūciju vienotas informācijas sistēmas vadlīnijas 2005.-2012.gadam* (2005). Valsts aģentūra "Kultūras informācijas sistēmas", Rīga. [online]. 2005 [cited: 2013-06-24]. Available: <<http://www.kis.gov.lv/lv/c6/n72>>.

- Kultūras mantojums un globālas pārmaiņas – jauns uzdevums Eiropai (2010/238/ES)* (2010). Eiropas Komisijas ieteikums (2010.gada 26.aprīlis) par pētniecības kopīgas plānošanas iniciatīvu "Kultūras mantojums un globālas pārmaiņas – jauns uzdevums Eiropai" SEC(2010)451. "Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis" L106/18. 28.4.2010. [online]. 2010 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:106:FULL:LV:PDF>>.
- Latvija 2030 (2010). *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam*. Rīga [online]. 2010 [cited: 2013-06-24]. Available: <www.latvija2030.lv/upload/latvija2030_10062010.pdf>.
- Lifton, Robert Jay (2002). *The Protean Self: Human Resilience in an Age of Fragmentation*. Chicago.
- Liotārs, Žans Fransuā (1924-1998), *Francija* [online]. [cited: 2013-06-24]. Available: <http://www.satori.lv/autors/234/Zans_Fransua_Liotars>.
- Liotārs, Žans Fransuā (2008). *Postmodernais stāvoklis. Pārskats par zināšanām*. Rīga.
- Mallan, Katrine (2006). Is Digitization Sufficient for Collective Remembering? Access to and Use of Cultural Heritage collections. "The Canadian Journal of Information and Library Science" 2006, nr 3/4. [online]. 2006 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=105&sid=aa74bb3a-caf6-4c99-bd0c-91e856d5e385%40sessionmgr114>>.
- Matisāne, Inese (2009). *Kas ir Latvijas Kultūras kanons?* [online]. 2009 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://lv.lv/?menu=doc&id=188452>>.
- Mexico Declaration – UNESCO Mexico City Declaration on Culture Policies. World Conference on Cultural Policies*. Mexico City, 26 July – 6 August, 1982 [online]. 1982 [cited: 2013-06-24]. Available: <http://portal.unesco.org/culture/en/files/35197/11919410061mexico_en.pdf/mexico_en.pdf>.
- Nacionālā programma „Kultūra” 2000-2010. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija*, 2001. 182 lpp. [online]. 2001 [cited: 2013-06-24]. Available: <http://www.km.gov.lv/lv/dokumenti/planosanas_doc.html>
- Par Konvenciju par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību: Latvijas Republikas likums, stājas spēkā ar 26.02.1997. "Latvijas Vēstnesis" nr. 58/59 (773/774) [online]. 1997 [cited: 2013-06-30]. Available: <www.likumi.lv/doc.php?id=42382>.
- Rifkins, Džeremijš (2004). *Jaunās ekonomikas laikmets*. Rīga.
- Smits, E. D. (2002), *Nacionālā identitāte*. Rīga.
- Toynbee, Arnold Joseph (1987). *A study of history* : in 2 vol. New York.
- UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. *Programma „Komunikācija un informācija”* [online]. [cited: 2013-06-24]. Available: <<http://www.unesco.lv/lat/index/programmes>>.
- UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. *Programma "Nemateriālais kultūras mantojums", 2003* [online]. 2003 [cited: 2013-06-30]. Available: <<http://www.unesco.lv/lat/index/programmes/culture/ihc.html>>.
- UNESCO pieņemtais termins „kultūras mantojums” [online]. [cited: 2013-03-30]. Available: <http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=2185&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>.
- Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015.gadam „Nacionāla valsts”*. Ilgtermiņa politikas pamatnostādnes. Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2006. 104 lpp. [online]. 2006 [cited: 2013-06-24]. Available: <http://www.km.gov.lv/lv/dokumenti/planosanas_doc.html>.
- Vīts, Džīns Edvards (dēls) (1999). *Postmodernie laiki*. Rīga.
- Waugh, Patricia (1992), *Postmodernism: a reader*. London.
- A working definition of Digital Library* [online]. 2000 [cited: 2012-09-11]. [Washington]. Available: <<http://www.diglib.org/about/dldefinition.htm>>.

BAIBA SPORĀNE

The Institute of Advanced Social and Political Research
The Faculty of Social Sciences, University of Latvia
e-mail: baiba.sporane@lu.lv

CYFROWE DZIEDZICTWO KULTUROWE I INSTYTUCJE PAMIĘCI W STRUKTURZE TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ: DYSKURS FILOZOFICZNY

SŁOWA KLUCZOWE: Tożsamość narodowa. Postmodernizm. Dziedzictwo kulturowe. Pamięć zbiorowa. Cyfryzacja. Instytucje pamięci. Biblioteka.

ABSTRAKT: Teza/Cel artykułu – Celem artykułu jest przedstawienie przyczyn interakcji i relacji łączących tożsamość narodową, pamięć zbiorową, dziedzictwo kulturowe, cyfryzację oraz biblioteki rozumiane jako instytucje pamięci, a także potwierdzenie instytucji pamięci i cyfrowej pamięci zbiorowej jako istotnego źródła tożsamości narodowej. **Metody badań** – W opinii autora zasoby cyfrowe zarządzane przez instytucje pamięci, w szczególności biblioteki, stanowią podstawy tożsamości narodowej. Autor przedstawia postmodernizm jako teoretyczny fundament systemu pojęć "tożsamość narodowa - pamięć zbiorowa - dziedzictwo kulturowe - instytucje pamięci - zasoby cyfrowe - użytkownicy" i omawia strukturę tego systemu oraz jego poszczególne pojęcia. W pracy nad artykułem posłużono się jakościową metodą badawczą z wykorzystaniem analizy dyskursu i teoretycznej analizy źródeł takich jak: J. Baudrillard, I. Hassan, D. Harvey, R. J. Lifton, J. F. Liotard, P. Waugh, A. J. Toynbee, G. E. Veith et al., konwencji i postanowień Komisji Europejskiej, Komitetu Europejskiego i Parlamentu Europejskiego oraz regulacji prawnych dotyczących kultury i dziedzictwa kulturowego wdrożonych przez rząd Łotwy. **Wyniki i wnioski** – Tożsamość narodowa jest postrzegana jako zbiór znaczeń, których głównymi przejawami są dziedzictwo kulturowe i narodowe stanowiące podstawę osobistego systemu wartości i doświadczeń. Pojęcie tożsamości narodowej jest kształtowane przez ogół wyobrażeń o powiązaniu z danym obiektem. Wyobrażenia powstają w procesie interakcji osobowości z pamięcią zbiorową opartą na zasobach cyfrowych. Pamięć zbiorowa, tj. zasoby biblioteczne, muzealne i archiwalne, szczególnie w postaci cyfrowej, stanowi główny element w konstruowaniu tożsamości narodowej. Proces konstruowania realizują instytucje pamięci poprzez gromadzenie, zapisywanie, porządkowanie i udostępnianie zasobów w toku cyfryzacji. Digitalizacja powinna stać się głównym narzędziem do utrzymania, integracji, komunikacji i tożsamości w procesie globalizacji. Autor przedstawia teoretyczny model bazujący na dyskursie idei postmodernistycznych, teoretycznych wniosków wyciągniętych przez znanych badaczy i filozofów, oficjalnych konwencji, zaleceń i deklaracji, aby uzasadnić znaczenie zasobów instytucji pamięci jako fundamentu tożsamości narodowej. Owa teoretyczna analiza "tożsamości narodowej – pamięci zbiorowej – dziedzictwa kulturowego – instytucji pamięci – zasobów cyfrowych – użytkowników" jest pierwszą na Łotwie próbą zaznaczenia istotnej roli instytucji pamięci, szczególnie bibliotek, w systemie dziedzictwa kulturowego, cyfryzacji, nowego środowiska oraz tożsamości narodowej. Filozoficzny dyskurs postmodernizmu akceptuje koncepcję wiodącej roli instytucji pamięci w strukturze dziedzictwa narodowego/cyfrowego oraz tożsamości narodowej.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 10 listopada 2013 r.

LUKASZ OPALIŃSKI

Biblioteka Główna Politechniki Rzeszowskiej

e-mail: lopa@prz.edu.pl

„ANNUAL AGING FACTOR” JAKO NARZĘDZIE ANALIZ STARZENIA SIĘ PIŚMIENICTWA

Lukasz Opaliński od 2008 r. pracuje w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Głównej Politechniki Rzeszowskiej. Ukończył studia filozoficzne na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, jest też absolwentem podyplomowego studium Technologii Informatyczne i Bibliotekoznawstwo, prowadzonego przez Wyższą Szkołę Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie oraz studiów podyplomowych Bibliotekarz Dziedziny, prowadzonych przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest autorem artykułu Niealfabetyczne systemy piśmiennicze a komunikacja językowa w Internecie *Podkarpackie Studia Biblioteczne*, 2012. Interesuje się bibliometrią oraz historią pisma, książki i bibliotek.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliometria. Czasopisma naukowe. Starzenie się piśmiennictwa. Wskaźnik annual aging. Wskaźnik half-life.

ABSTRAKT: Teza/Cel artykułu – Celem artykułu jest ocena przydatności charakterystyk bibliometrycznych wyników uzyskiwanych w oparciu o *annual aging factor* Bertrama Brookesa w niektórych obszarach bibliotekoznawstwa i naukoznawstwa, jak również porównanie niektórych aspektów stosowania wskaźników *annual aging* oraz *half-life*. **Metoda badań** – Artykuł opracowano na podstawie analizy piśmiennictwa, a kluczowe problemy związane z *annual aging factor* zostały zilustrowane na podstawie przykładowych danych, które przygotowano w oparciu o oryginalne metody organizacji danych doświadczalnych przedstawione w piśmiennictwie. **Wyniki i wnioski** – Wykorzystanie *annual aging factor* oraz związanej z nim koncepcji użyteczności prac naukowych możliwe jest tylko w przypadku wykładniczego spadku cytowań artykułów z kolejnych lat, coraz odleglejszych od daty badania. Wskaźnik wykazuje także przydatność w naukoznawczym badaniu czasopism oraz dyscyplin naukowych, w aspekcie szybkości starzenia się publikacji.

WPROWADZENIE

Zagadnienie starzenia się literatury naukowej, którego odzwierciedleniem jest spadek liczby odwołań bibliograficznych w czasie, oraz namysł nad jego naturą sięga początków XX wieku. Sam termin „starzenie się” (ang. *obsolescence*) w odniesieniu do literatury naukowej pojawia się po raz pierwszy w artykule Paula L.K. Grossa i E.M. Gross z października 1927 r. pt. *College Libraries and Chemical Education* (Alvarez et al., 2000, p. 812). Kolejną pracą należącą do tego nurtu bibliometrii jest artykuł *Fundamental Science and War* Paula L.K. Grossa, z grudnia 1927 r., w którym pada stwierdzenie, że najbardziej wartościowe dla naukowców są te publikacje,

które wykazują się niesłabnącą cytawalnością (Hertzfel, 1987, p. 160). Ten punkt widzenia stanowi niejako „rewers” problemu starzenia się literatury. Rozpatrując bowiem publikacje „odporne” na działanie czasu wyodrębnia się tym samym kontrastujące z nimi wydawnictwa stosunkowo szybko „wypadające” z obiegu naukowego. W 1941 r., w pracy *Values and Dangers of Standard Book and Periodical Lists for College Libraries* Charles Gosnell zaproponował matematyczną formułę opisującą przewidywany stopień spadku użyteczności czytelniczej publikacji książkowych należących do różnych dyscyplin badawczych (Gosnell, 1941, p. 219). Autor kontynuował podjęty temat, co zaowocowało rozprawą doktorską *The Rate of Obsolescence in College Library Book Collections as Determined by an Analysis of Three Select Lists of Books for College Libraries* (Hertzfel, 1987, p. 151). Rok później ukazał się jego kolejny artykuł *Obsolescence of Books in College Libraries*, oparty na tej samej metodologii i wprowadzający pojęcie „omegi” (ω), nazwanej „tempem starzenia się literatury” (ang. *the rate of obsolescence*) (Gosnell, 1944, p. 117). Niekiedy wskazuje się na jej bliskie pokrewieństwo indeksowi *half-life* (Száva-Kováts, 2002, p. 1099), który zyskał szerokie uznanie w środowisku bibliotekoznawców.

Tak długa historia problematyki związanej ze zjawiskiem starzenia się piśmiennictwa świadczy o jej głębokim ugruntowaniu w myśli bibliotekoznawczej i bibliometrycznej. Nie oznacza to jednak, że wokół samego zagadnienia nie narosły żadne kontrowersje. Jedną z podstawowych kwestii tego rodzaju są spory związane z „równouprawnieniem” synchronicznej i diachronicznej metody badania tempa spadku liczby cytowań, np. (Stinson & Lancaster, 1987; Brookes, 1970b; Motylev, 1989; Egghe, 1993) lub też rozróżnienie starzenia się informacji od starzenia się dokumentów (artykułów) jako ich nośników (Line & Sandison, 1974; Line, 1993), a nawet kwestionowanie faktycznego występowania samego zjawiska starzenia się¹ (Line & Sandison, 1974; Gapen & Milner, 1981; Marton, 1985; Motylev, 1989). Jednakże, nawet przyjmując tak skrajne założenie, analizy piśmiennictwa wydają się jedyną drogą, na której możliwe jest zbadanie występowania starzenia się informacji. W tej perspektywie bibliometria pełniłaby rolę narzędzia badawczego, którego stosowanie wymaga często metod matematycznych. Rosnąca rola podejścia matematycznego w rozwiązywaniu problemów biblio- a także i naukometrycznych, nie pozostała niezauważona w polskim środowisku bibliotekoznawczym. Podkreśla ją Wanda Pindłowa w pracy *Informetria w nauce o informacji* (Pindłowa, 1994, s. 15-23), a niektóre jej aspekty pojawiają się również m.in. w publikacjach Piotra Nowaka, np. (Nowak, 2002) lub zainteresowanych bibliometrią przedstawicieli nauk ścisłych, np. (Wróblewski, 2002; Ziabicki, 2002; Kosmułski, 2009). Oryginalna metodologia Bertrama C. Brookesa, której zarys przedstawiono w niniejszym opracowaniu, z pewnością wpisuje się w to ujęcie problematyki bibliometrycznej.

CEL PRACY

Celem pracy jest próba oceny przydatności wyników uzyskiwanych w oparciu o wskaźnik *annual aging* (a) Bertrama Brookesa w niektó-

¹ Jednym z argumentów wysuwanych na poparcie tej tezy jest zjawisko silnego wpływu praktycznych sposobów organizacji serwisów bibliograficznych oraz kwestia dostępności niektórych źródeł informacji na faktyczne wykorzystanie konkretnych artykułów naukowych.

rych obszarach bibliotekoznawstwa i naukoznawstwa. Ponadto, jest nim również porównanie wybranych aspektów tego wskaźnika z innym, popularniejszym indeksem *half-life* ($h-l$), zwłaszcza w zakresie planowania struktury księgozbioru oraz podejmowania decyzji o selekcji materiałów bibliotecznych. Tytułem wprowadzenia w powyższą problematykę przedstawiono w zarysie podstawowe cechy wskaźnika *annual aging*, leżące u podstaw jego stosowania założenia oraz przykłady jego wykorzystania, przygotowane przez autora dla potrzeb niniejszego opracowania w oparciu o zasadnicze tezy zarysowane w literaturze przedmiotu. Przykłady te służą przede wszystkim przybliżeniu i unaocznieniu zachodzących w omawianym obszarze relacji. Wynikiem tak zdefiniowanego celu artykułu jest zarówno przejrzysty obraz *annual aging factor*, jego miejsca we współczesnej problematyce bibliometrycznej, jak i teoriopoznawcza charakterystyka rezultatów uzyskiwanych w wyniku posługiwania się nim. W założeniu, ma to za zadanie umożliwić wskazanie miejsca *annual aging factor* w typologii bibliometrycznych metod badania starzenia się artykułów naukowych, której potrzeba narzucana jest przez olbrzymią różnorodność stosowanych w tym obszarze technik badawczych.

W „architekturę” wszystkich wskaźników bibliometrycznych wpisane są pewne niedoskonałości, które w niepożądany sposób uzależniają uzyskiwane dzięki nim rezultaty od pewnych zewnętrznych czynników (np. socjologicznych) lub też wiążą się z trudnościami natury technicznej. Przykładową trudnością z gatunku tych ostatnich jest przyjęta przez Institute for Scientific Information podczas kalkulacji wskaźnika *half-life*, lokalizacja artykułów cytowanych na osi czasu² (Rousseau, 2006). Przepuszczalnie różnego rodzaju trudności i zastrzeżenia wysuwane pod adresem poszczególnych technik bibliometrycznych stały się przyczyną podejmowania prób zgłębienia tych samych zagadnień z pomocą różnorodnych innych narzędzi. Pomimo że *annual aging factor* Brookesa nie zdołał zdobyć tak szerokiej popularności jak *half-life*, jest on bez wątpienia jego poważnym konkurentem w wyjaśnianiu osobliwości występujących w cyklach życiowych dokumentów. Najważniejszą przesłanką przyjętą przez Brookesa podczas wyznaczania wartości wskaźnika jest założenie możliwości zinterpretowania rozkładu cytowań zbioru artykułów w kategoriach relacji wykładowiczej (Brookes, 1970a, p. 327). Oznacza ono, że zachodzi pewna regularność pomiędzy cytowaniami publikacji wydanych w różnych latach. Regularność tę można wyjaśnić jako stopniowe zmniejszanie się liczby cytowań prac coraz starszych, których rozmiar wyrażony jest stałym procentem aktualnej (w danym momencie czasu) liczby cytowań. Procent ten zdeterminowany jest wartością wskaźnika *annual aging*. Jeżeli np. w literaturze z 2012 r. odnajdziemy 250 cytowań pewnych publikacji wydanych do 2011 r. i zarazem 225 cytowań publikacji wydanych do 2010 r. r. (co oznacza, że liczba cytowań publikacji wyłącznie z 2011 r. r. jest równa 25), to roczny współczynnik starzenia wyniesie 0,9. Mówimy tu o cytowaniach wszystkich prac wydanych „do” pewnego roku ponieważ wskaźnik *a* funkcjonuje w oparciu o kumulatywne wartości cytowań. Uznając ten współczynnik za stały, można byłoby stwierdzić, że w takim

² Rousseau wykazuje, że naliczając cytowania w roku „Y” (np. 2003) do artykułów z roku „Y-k” (np. 2003-6, czyli 1997), należy przyjąć średni wiek artykułów wydanych w roku „Y-k” równy „k” lat, podczas gdy zgodnie z metodologią Institute for Scientific Information średni wiek artykułów wydanych w roku „Y-k” to „k+0,5” roku. Dlatego autor postuluje zmniejszenie wartości $h-l$ podawanych przez Institute for Scientific Information o 0,5 roku (Rousseau, 2006, p. 1405).

razie liczba cytowań prac opublikowanych do 2009 r. będzie równa 90% z 225, czyli 202,5 (w zaokrągleniu 202), itd. Wspomniane powyżej założenie odnosi się do sytuacji, w której dalszy spadek cytawalności postępuje zgodnie z tego rodzaju prawidłowością³. Należy jednocześnie podkreślić, że zgodność danych doświadczalnych z danymi przewidywanymi w ramach tego modelu, zależy w dużym stopniu od liczebności badanej próbki, tzn., im większa jest analizowana zbiorowość statystyczna, tym większa zgodność z prognozowanymi wynikami. Przykłady innych autorów, którzy również akceptują to założenie, podane zostały w dalszej części artykułu.

Opisana w artykule Brookesa metoda jest przykładem badania prowadzonego w ramach synchronicznego podejścia do metodologii związanej z analizą starzenia się artykułów i roczników czasopism naukowych. Polega ono na ustalaniu proporcji udziału cytowań artykułów wydanych w różnych latach w całokształcie cytowań dorobku pewnej dziedziny w roku bieżącym, bądź w innych latach ustalonych przez badacza (najczęściej stosunkowo współczesnych badaczowi). Metodologia synchroniczna jest więc swego rodzaju retrospektywnym „spojrzeniem wstecz” na źródła piśmiennicze, które wspólnie kształtują aktualny obraz dyscypliny naukowej.

UŻYTECZNOŚĆ I ROCZNY WSPÓŁCZYNNIK SPADKU CYTOWALNOŚCI (ANNUAL AGING FACTOR)

Miara określana terminem „użyteczność” (*utility*) została zaprojektowana przez Brookesa jako podstawa dla polityki gromadzenia i selekcji materiałów realizowanej w bibliotekach. Autor kładzie nacisk na to, że praktykowanie jakiegokolwiek miary tempa starzenia się literatury musi mieć na uwadze cele jej użytkowników (czytelników) i ich unikatowe potrzeby, innymi słowy jej stosowanie powinno mieć pragmatyczny kontekst (Brookes, 1970a, p. 320). Wymaga on wprowadzenia kategorii użyteczności (nasuwającej natychmiastowe skojarzenia z docelowymi użytkownikami piśmiennictwa), do oszacowania której niezbędny jest *annual aging factor*. Sama użyteczność została przez Brookesa zdefiniowana jako spodziewana liczba odwołań, która może zostać osiągnięta w kontekście późniejszej praktyki bibliotecznej (Brookes, 1970a, p. 321). Roczny wskaźnik starzenia może zostać wyznaczony proponowaną przez autora metodą graficzną, jak również drogą arytmetyczną, która wydaje się bardziej przystępna. *Annual aging factor* jest stałą określającą roczną szybkość spadku liczby cytowań (lub np. wypożyczeń, zależnie od tego, jak zdefiniuje się „użytek” literatury). Brookes demonstrowuje jego obliczanie na przykładzie fragmentarycznych danych dla pola badawczego fizyki ciała stałego, „wyekstrahowanych” z roczników czasopisma *Physica Status Solidi* metodą synchroniczną. Poniższy przykład ilustruje istotę tej metodologii (tab. 1).

Cytowania skumulowane zawierają w sobie liczby odwołań z lat poprzednich (tzn. 2007, 2006... itd.), nie przedstawionych w tabeli. Należy zwrócić uwagę, że zaprezentowane w ostatniej kolumnie tabeli „nawarstwianie się” cytowań, kierunek kumulacji, ma tu przeciwny zwrot niż ma to miejsce w przypadku organizacji zbioru danych potrzebnej do wyznacze-

³ Podana powyżej, przykładowa zależność wykładnicza jest jednym z najprostszych przypadków funkcji wykładniczej. W literaturze przedmiotu spotkać można bardziej złożone propozycje takich funkcji, stosowanych do opisu rozkładu cytowań artykułów, np. (Avramescu, 1979).

Tabela 1

Wyznaczanie *annual aging factor* na podstawie danych doświadczalnych. Dane nie zostały uzyskane na drodze badań empirycznych. Mają one służyć celom ilustracyjnym i zostały dobrane z zamiarem uwidocznienia niezmienności wskaźnika.

Dane przykładowe opracowane na podstawie (Brookes, 1970a).

Data wydania źródła	Wiek źródła w momencie badania: (t)	Liczba cytowań	Cytowania skumulowane: T(t)
2011	0	179	1265
2010	1	152	1086
2009	2	132	934
2008	3	112	802

nia wskaźnika *half-life*. W tym ostatnim przypadku 100% cytowań osiąga-
ne jest przez najstarsze, brane pod uwagę w analizie, roczniki (np. źródła
dwudziestoletnie i wszystkie nowsze), podczas gdy w tym miejscu 100%
powołań osiągają pozycje, które (w chwili badania) nie skończyły jeszcze
jednego roku życia wraz z wszystkimi pozostałymi (starszymi) łącznie.

Wskaźnik *a* wyraża się, wynikającą wprost z omówionego przez autora
przykładu, relacją (Brookes, 1970a, p. 322; zob. też: Egghe & Rousseau,
1990, pp.268-269):

$$a^t = \frac{T(t)}{T(0)}, \text{ gdzie:}$$

t – czas, jaki upłynął od momentu wydania źródłowego materiału piś-
mienniczego do daty przeprowadzenia analizy synchronicznej. Jest to za-
tem wiek źródła w chwili badania, będący zmienną typową dla modelu
synchronicznego,

T(t) – kumulatywna liczba cytowań, jaka przysługuje publikacjom
w roku „*t*”,

T(0) – całkowita, kumulatywna liczba cytowań, jaka została naliczona
artykułom w całym okresie objętym badaniami. Może ona zostać potrak-
towana jako zupełny „potencjał” piśmiennictwa, który zawiera się w pra-
cach w momencie ich wydania i jest przez nie stopniowo „oddawany” wraz
z biegiem czasu.

W powyższym przykładzie, w którym data badania to 2012 r. (nie wy-
stępujący w tabeli), *T(0)* = 1265. Tyle cytowań zebrały wszystkie artykuły,
które pojawiły się w pewnej przebadanej bibliografii. Są to artykuły, które
ukazały się w latach 2011, 2010, 2009, itd.). Artykuły „najświeższe”, opu-
blikowane w 2012 r., zostały wykluczone z wyliczeń, ponieważ, aby mogły
wywrzeć wpływ na środowisko akademickie, muszą zostać przez nie za-
ważone, a ich treść – zasymilowana. Także sam proces publikacji, recenzji
i ukazania się cytujących je artykułów innych naukowców jest czasochłon-
ny. Musimy zatem założyć, że liczba cytowań, jaką osiągnęły jeszcze w roku
publikacji, nie jest dla nich w pełni reprezentatywna. Z kolei artykuły, któ-
re pochodzą z 2011 r., zostają zaklasyfikowane jako artykuły o wieku ze-
rowym (tzn. krótszym niż 1 rok). Dzieje się tak dlatego, że przykładowy
artykuł wydany w czerwcowym numerze jakiegoś czasopisma w 2011 r.,
kończy rok życia dopiero w czerwcu 2012 r. Podobnie, artykuł z grudnia
2011 r. osiągnie wiek jednego roku w grudniu 2012 r. Jeżeli zatem źródłem
badacza będzie bibliografia obejmująca wszystkie artykuły (i zamieszczone
w nich przypisy) z wszystkich numerów pewnego czasopisma (od stycznia
do grudnia 2012 r.), będzie ona *de facto* zawierać zarówno artykuły, które

w momencie ich zacytowania ukończyły rok, jak i takie, które w momencie zacytowania jeszcze nie przekroczyły tego progu. Dla uproszczenia obliczeń przyjęto więc powyższe założenie, które jest naturalnie symplifikacją sytuacji rzeczywistej⁴. Co więcej, dzięki temu założeniu zachowujemy spójność modelu w sytuacji granicznej, tzn. pozycje z 2011 r. (roku zerowego), jako „najświeższe”, nie podlegają jeszcze starzeniu⁵. Ponieważ jakakolwiek liczba (w tym a) podniesiona do potęgi zerowej jest równa „1”, a „ $T(t) = T(0)$ ”:

$$a^0 = \frac{T(0)}{T(0)} = 1$$

Aby powyższy związek był spełniony, pierwszy rok uwzględniony w badaniu (i zarazem wykładnik potęgi do której podnosimy wskaźnik a musi zostać oznaczony jako zerowy. W przeciwnym razie wystąpiłaby poważna trudność: stosunek (iloraz) dwóch jednakowych wartości ($T(t)$ i $T(0)$) byłby równy a^1 , tzn. a byłoby równe 1. Jeśli tak, przy założonym stałym a , starzenie w ogóle nie występowałoby w całym rozpatrywanym zbiorze badanych artykułów. Innymi słowy, jeżeli z maksymalnej, skumulowanej liczby cytowań nie wykluczymy cytowań artykułów najnowszych, nie możemy zakładać, że uda się zaobserwować jakakolwiek relację pomiędzy artykułami starszymi a nowszymi. Starzenie nie występuje z tej prostej przyczyny, że porównywane, przeciwstawiane sobie zbiory cytowań artykułów – $T(t)$ i $T(0)$ – są w istocie jednym i tym samym zbiorem.

Przyjmujemy zatem, że 2011 r. jest rokiem „zerowym”, tzn. rokiem edycji, z którego pochodzą najnowsze prace zawarte w spisie bibliograficznym. Pozycje z 2010 r. są o rok starsze od tytułów najnowszych. Ich „ t ” jest zatem równe 1. Jeżeli $t = 1$ (tzn. bierzemy pod uwagę artykuły, które w 2012 r. „skończyły” już jeden rok), to:

$T(t) = T(1) = 1086$. Dlatego:

$$a^1 = \frac{T(1)}{T(0)} = \frac{1086}{1265} \approx 0,858$$

Sprawdzając tę wartość (zakładamy, że jest stała) dla kolejnego roku i wiedząc, że $T(2) = 934$, otrzymujemy:

$$a^2 = \frac{T(2)}{T(0)} = \frac{934}{1265} \approx 0,7383, \text{ skąd:}$$

$$a = \sqrt[3]{0,7383} \approx 0,859$$

Dalej: $T(3) = 802$, a zatem:

$$a^3 = \frac{T(3)}{T(0)} = \frac{802}{1265} \approx 0,634, \text{ skąd:}$$

$$a = \sqrt[3]{0,634} \approx 0,859, \text{ itd.}$$

⁴ Czytelnikowi należy się w tym miejscu pewne wyjaśnienie. Przytoczone rozumowanie jest w istocie interpretacją oryginalnej myśli Brookesa, która koncentruje się na kwestiach technicznych i pomija analizę „zerowego” wieku artykułów. Przyjmuje on „milcząco”, że artykuły o wieku zerowym to te, które zostały zacytowane jeszcze w roku ich publikacji. Zarazem jednak, podczas obliczania wskaźnika a postępuje w sposób, który narzuca konieczność wykluczenia liczby cytowań artykułów wydanych w roku badania z liczby $T(0)$.

⁵ Sytuacja graniczna (brzegowa) może być dwojakiego rodzaju. Kiedy $a = 1$, starzenie nie występuje, stosunek cytowań prac z roku „ n ” do cytowań prac z roku „ $n-1$ ” jest jednością, tzn. liczby cytowań w obu przypadkach są sobie równe. Kiedy $a = 0$, starzenie jest „natychmiastowe” (zob. np.: Jiménez-Contreras et al., 2006, p. 199).

Powyższe obliczenia bazują wprawdzie na danych hipotetycznych i zostały przedstawione w celu zilustrowania zjawiska, a nie dowodzenia jego istnienia, jednakże w oryginalnych badaniach Brookesa opartych na rzeczywistych wynikach empirycznych właśnie taka zgodność była obserwowana. W tym modelu liczba powołań bibliograficznych na artykuły pochodzące z następujących po sobie lat (artykuły coraz starsze) jest równa liczbie cytowań prac z roku kolejnego (artykuły nowsze) przemnożonej przez odpowiednią potęgę wskaźnika a . Liczba cytowań wszystkich publikacji wydanych przed 2010 r. (tzn. tych z 2010 r. i wszystkich starszych łącznie) jest równa liczbie cytowań publikacji wydanych do 2011 r. (tych z 2011 r. i wszystkich starszych) razy a^1 (czyli po prostu razy a : $1086 \approx 1265 \times 0,859$). Liczba cytowań publikacji z 2009 r. (i starszych) jest równa liczbie cytowań publikacji wydanych w 2011 r. (i starszych) razy a do kwadratu ($934 \approx 1265 \times 0,7378$), itd.

Liczba powtórzeń takiego cyklu (innymi słowy, liczba sukcesywnych spadków cytowań następujących po sobie w rocznych odstępach czasu), konieczna do zredukowania $T(0)$ o połowę wyznacza wymiar czasowy („ t ”) przyporządkowany okresowi *half-life* (zob. np.: Opaliński, 2013). Wskaźnik $h-1$ jest zatem tą wartością „ t ”, której odpowiada:

$$a^t = 0,5$$

Równanie to, przekształcone do postaci dającej wprost formułę pozwalającą wyliczyć *half-life* przybiera postać logarytmiczną:

$$t = h-1 = \frac{\log 0,5}{\log a}$$

Należy przy tym zauważyć, że $h-1$ zależny jest tutaj tylko od tempa spadku a , nie zaś od skumulowanej liczby odwołań $T(0)$. Przykładowo, dla danych Brookesa „okres półtrwania” literatury należącej do obszaru fizyki ciała stałego wyliczony z wykorzystaniem wskaźnika a wynosi (Brookes, 1970a, p. 323):

$$t = \frac{\log 0,5}{\log 0,86} \approx \frac{(-0,30103)}{(-0,0655)} \approx 4,6$$

W ciągu 4,6 roku, które poprzedzają rok badania, ukazało się zatem 50% publikacji, które wciąż biorą czynny udział (są cytowane) w rozwoju dyscypliny widzianej przez pryzmat jej stanu na 1968 r. (rok analizy Brookesa). Druga połowa publikacji również jest cytowana, ale w znacznie mniejszym stopniu. Gdyby np. okres $h-1$ pewnej dyscypliny wynosił 4,6 roku, a najstarsza cytowana praca liczyłaby sobie trzydzieści lat, wszystkie prace starsze niż 4,6 lat (a więc pięcioletnie, sześćoletnie, siedmioletnie itd., aż do prac trzydziestoletnich) łącznie, byłyby cytowane tyle samo razy ile dzieła młodsze niż 4,6 roku. Rozkład cytowań jest zatem gęsto „upakowany” na przestrzeni 4,6 roku, a rozmieszczony dużo „rzadziej” w pozostałej części przedziału. Inaczej mówiąc, korpus artykułów należących do pewnej dziedziny nauki w ciągu 4,6 roku wyczerpuje połowę swojej całkowitej użyteczności informacyjnej.

Jak wspomniano powyżej, u podstaw wskaźnika *annual aging* leży przesłanka mówiąca o tym, że w chwili początkowej „świeżo” opublikowany artykuł zawiera w sobie potencjalnie wszystkie przyszłe

cytowania, które „traci” w ciągu swojego egzystowania w postępie wykładniczym. Wyklucza się tutaj tym samym możliwość zaobserwowania jakiegokolwiek wzrostu. Innymi słowy, tym, co pozostaje w sferze naszej percepcji jest ciągła „degradacja” artykułów, nieustanne opadanie ich zdolności do wchodzenia w interakcje z innymi artykułami. Paradoksalnie, nawet gdyby zdarzyło się tak, że cała historia pewnego dokumentu składałaby się z powolnego, ale stałego przyrostu liczby cytowań z roku na rok, architektura wskaźnika a (wyliczonego dla pewnego przedziału czasowego) wymusi na nim uśrednienie tempa narastania liczby odwołań i zrelatywizowanie go do maksymalnej wartości początkowej, co poskutkuje wprowadzicie zredukowanym, ale wciąż wskazującym na spadek wynikiem – a zawsze okaże się ułamkiem. Ułamkowa wartość a (np. 0,90) przemnożona przez 100% ($0,9 \times 100 = 90\%$) oznacza, że liczba cytowań w roku „ n ” równa się liczbie cytowań z roku „ $n-1$ ” (roku wcześniejszego; odwrotny bieg lat to konsekwencja podejścia synchronicznego) przemnożonej przez 90%, czyli jest pomniejszona o 10%. Tendencja ta jest stała tak długo, jak długo stały jest wskaźnik a . Np. historia cytowań artykułów z roczników pewnego czasopisma mogłaby wyglądać następująco:

Tabela 2

Wzrost cytawalności artykułów i jego wpływ na wartość wskaźnika a . Dane przykładowe opracowane na podstawie (Brookes, 1970a).

Data wydania źródła	Wiek źródła w momencie badania: (t)	Liczba cytowań	Cytowania skumulowane: T(t)
2000	0	50	500
1999	1	54	450
1998	2	58	396
1997	3	63	338

Liczba cytowań do artykułów coraz starszych wzrasta w sposób wykładniczy (o około 8% rocznie). Pomimo tego, liczba cytowań skumulowanych zmniejsza się, a obliczony na jej podstawie wskaźnik a wynosi:

$$a^1 = \frac{T(1)}{T(0)} = \frac{450}{500} \approx 0,9$$

Jednakże, wbrew podstawowym założeniom modelu, przy stałym wzroście liczby cytowań wartość a nie byłaby stała. Dla T(2):

$$a^2 = \frac{T(2)}{T(0)} = \frac{396}{500} \approx 0,792$$

Skąd:

$$a = \sqrt{0,792} \approx 0,889$$

Dla T(3):

$$a^3 = \frac{T(3)}{T(0)} = \frac{338}{500} \approx 0,676$$

Skąd:

$$a = \sqrt[3]{0,676} \approx 0,878$$

Ostatnia wartość a , otrzymana dla czteroletniego przedziału 2000-1997, wskazuje jedynie na to, jakie byłoby wykładnicze tempo spadku powołań bibliograficznych w sytuacji, w której nie mamy do czynienia ze wzrostem. Czteroletni spadek z kumulatywnej liczby odwołań w wysokości 500 do liczby 338 oznaczałby więc, że coroczna utrata użyteczności artykułów oscylowała wokół wartości $100\% - 87,8\% = 12,2\%$. Jest to efekt „uśrednienia” spadku cytowalności, występujący przy kalkulacji wskaźnika dla przedziału czasowego, niezależnie od tego, czy spadek lub wzrost istotnie ma charakter wykładniczy, czy też nie. Krótko mówiąc, za pomocą pojedynczej wartości wskaźnika a nie jesteśmy w stanie zidentyfikować okresu wzrostowego w historii cytowań zbioru artykułów, bez względu na długość wybranego przedziału oraz specyfikę występującej w nim historii cytowań. Poszukiwanie sposobów na uniknięcie tej pułapki wykraczałoby poza ramy niniejszego opracowania.

Zasadniczą ideą, do której zmierza Brookes, jest pozbywanie się z bibliotek takich czasopism, których użyteczność po określonym czasie (ich potencjał, który jest dyspozycyjny dla autorów innych prac lub czytelników), jest odpowiednio niska i przekracza pewien próg, którego wysokość jest kwestią indywidualnych ustaleń i leży w gestii kierownictwa danej biblioteki (Brookes, 1970a, p. 321). Ustalony w bibliotece próg (wiek), po przekroczeniu którego czasopismo kwalifikuje się do selekcji, jest wartością unikatową dla poszczególnych tytułów i zależy nie tylko od ich indywidualnego tempa starzenia się – a , ale również od przeciętnego rozmiaru danych wolumenów (liczby zawieranych przez nie artykułów). Brookes zakłada, że rozmiar ten jest wprost proporcjonalny do liczby cytowań otrzymywanych przez dany tytuł (Brookes, 1970a, p. 328). Dwa czasopisma mogą więc mieć równy wskaźnik *half-life*, a zarazem odmienną, pozostałą im użyteczność. Np. dwa czasopisma zbadane (synchronicznie) przez pryzmat później opublikowanego piśmiennictwa, w którym odnajdujemy i zliczamy cytowania artykułów w nich opublikowanych, mogły uzyskać ten sam wskaźnik $h-l$, czyli mieć ten sam współczynnik prędkości spadku użyteczności a . Zarazem jednak, ich $T(0)$ (wszystkie odwołania do poszczególnych wolumenów zgromadzone w ciągu całego istnienia) mogą się różnić. Mniej popularne pismo A mogłoby wykazać się potencjałem w liczbie 100 cytowań, a bardziej poczytne B potencjałem 500 cytowań. Niech tempo spadku będzie równe 0,85.

Cykl czasopisma A polegałby zatem na rokrocznym ubytku potencjału o kolejne potęgi a :

w roku $T(0)$ – A „dysponuje” gotowością do „oddania” stu cytowań (100%),

w roku $T(1)$ – pozostaje z nich $100 \times 0,85 = 85$ możliwych cytowań,

w roku $T(2)$ – $100 \times (0,85)^2 = 72,25$ cytowań (w przybliżeniu 72 cytowania),

w roku $T(3)$ – $100 \times (0,85)^3 = 64,42$ cytowań (w przybliżeniu 64 cytowania),

...

w roku $T(14)$ – $100 \times (0,85)^{14} = 10,28$ (w przybliżeniu 10 cytowań), itd.

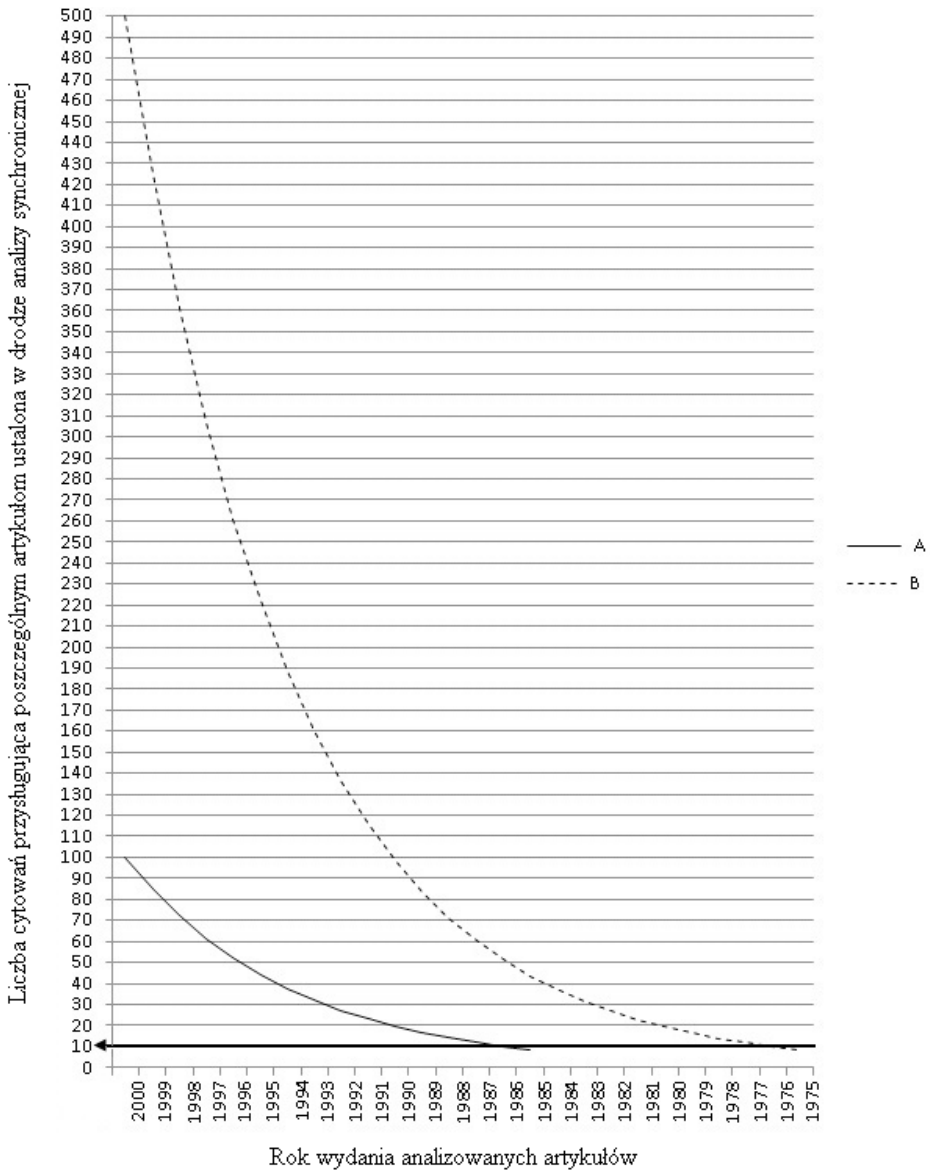
Czasopismo B w roku $T(0)$ dysponuje sumą 500 potencjalnych cytowań. W roku $T(1)$ do zrealizowania pozostało ich $500 \times 0,85 = 425$,

w roku $T(2)$ – $500 \times (0,85)^2 = 361,25$ (około 361 cytowań),

w roku $T(3)$ – $500 \times (0,85)^3 = 307,06$ (około 307 cytowań),

...

W roku $T(14)$ – $500 \times (0,85)^{14} = 51,38$ cytowań.

Wykres 1. Wykładnicza tendencja spadkowa cytawalności dwóch czasopism A i B, przy odmiennej, początkowej wartości T(0).
Dane przykładowe opracowane na podstawie (Brookes, 1970a).

Widać więc, że pomimo, iż *half-life* pism A i B jest taki sam:

$$h-1A = h-1B = \frac{\log 0,5}{\log 0,85} = \frac{(-0,30103)}{(-0,07059)} \approx 4,27$$

ich użyteczność (liczba spodziewanych cytowań) w czternastym roku aktywności jest inna.

Gdyby biblioteka ustaliła przedział selekcyjny na bezwzględną wartość pozostałego użycia równą np. dziesięciu cytowaniom, czasopismo A kwalifikowałoby się już do usunięcia, a czasopismo B wciąż byłoby przechowywane. Tendencje spadkowe czasopism A i B można przejrzysto przedstawić w postaci wykresu (wykr. 1). Szczegółowe dane dotyczące szybkości spadku cytowań źródeł opublikowanych w poszczególnych latach przedstawia Aneks 2.

Ponadto, znając obie wartości $T(0)$ czasopism A i B oraz wiedząc, w którym roku pismo o niższym, początkowym potencjale dobiega kresu wyznaczonej przez bibliotekę przydatności, możemy stosunkowo prosto policzyć, w którym roku czasopismo o wyższym $T(0)$ przekroczy ten sam, ustalony poziom. Można wykazać (zob. Aneks 1), że jest nim rok wyznaczony wzorem:

$$t_B = \frac{t_A \log a - \log \frac{T(0)_B}{T(0)_A}}{\log a}, \text{ gdzie:}$$

t_B – rok, w którym czasopismo B osiągnie liczbę cytowań osiągniętą przez czasopismo A w roku t_A , przy założeniu, że oba czasopisma mają ten sam współczynnik a (w podanym przykładzie t_A jest równe 14),

$T(0)_A$ – całkowita liczba cytowań zebrana przez czasopismo A (w powyższym przykładzie jest to 100),

$T(0)_B$ – całkowita liczba cytowań czasopisma B (w przykładzie jest nią 500).

Podstawiając dane otrzymujemy:

t_B – (czyli czas, po którym czasopismu B pozostanie już tylko 10 cytowań) jest równe:

$$\frac{14 \times (-0,07058) - \log \frac{500}{100}}{(-0,07058)} = \frac{(-0,98814) - 0,69898}{(-0,07058)} = \frac{(-1,68712)}{(-0,07058)} \approx 23,9$$

Łatwo przekonać się, że istotnie:

$$T(0)_B \times (0,85)^{23,9} = 500 \times (0,85)^{23,9} \approx 10,28$$

Po czasie 23,9 lat, rocznik czasopisma, którego wyjściowym potencjałem było 500 cytowań, będzie miał jeszcze szansę na 10 odwołań. Jest to zatem okres, po jakim zasada przyjęta (hipotetycznie) przez bibliotekę nakazuje pozbycie się roczników tytułu B.

Podejmowanie tak rygorystycznych decyzji nie jest z kolei możliwe, kiedy odrzuci się *annual aging factor* na rzecz wskaźnika $h-l$, co prowadzi do wniosku, że miara a jest bardziej „wymowna” niż $h-l$ w tym sensie, że stwarza szersze możliwości manipulacji danymi empirycznymi. „Totalna” użyteczność (*total utility*) jest w ostatecznym rozrachunku odwrotnie proporcjonalna do wskaźnika starzenia się a (im wolniej czasopismo traci na użyteczności, tym więcej cytowań jest w stanie „przyciągnąć” po jakimś okresie czasu) (Brookes, 1970a, p. 323). Autor nadmienia również, że stosując jego metodologię należy zwracać uwagę na występujące odchylenia od przewidywanej przez współczynnik a liczby cytowań (zakładany ich spadek jest bowiem stały). Uważa on, że drogą, na której można ustalić ich specyfikę (to, czy są one przypadkowymi – i w zasadzie nieuniknionymi – fluktuacjami, czy też przeciwnie, zjawiskiem występującym „uporczywie”), jest zwiększenie liczebności badanych próbek i okresowe wprowadzanie poprawek (Brookes, 1970a, p. 322, p. 327).

Belver C. Griffith, Patricia N. Servi, Anita L. Anker i Carl M. Drott poszerzyli zakres stosowania modelu zarysowanego w oryginalnej pracy

zawierającej koncept wskaźnika a . Podczas gdy u Brookesa przykład obliczenia wskaźnika dla jednego z ważniejszych czasopism z dziedziny fizyki ciała stałego służy jedynie celom ilustracyjnym, problematyka poruszana w artykule tego zespołu autorów jest zorientowana zdecydowanie naukowo. Autorzy ci zaadaptowali termin „użyteczność” akcentujący początkowy potencjał publikacji i wpisujący studium w *modus operandi* analizy synchronicznej. Griffith i jego współpracownicy ustalili typowe dla całej zawartej ówczasie w „Science Citation Index” literatury wartości a , co stwarza możliwość zaobserwowania, jak na ich tle kształtują się cykle życiowe wybranych, reprezentatywnych dla dyscyplin periodyków.

Przykładowo, roczniki 1977, 1975 i 1974, stanowiącego materiał empiryczny analiz czasopisma „Journal of the Comparative and Physiological Psychology”, wykazują różnice w proporcjach cytowań artykułów opublikowanych w różnych latach, dzięki czemu inne są wartości a odpowiadające starzeniu się literatury, wywołanym przez wykorzystywanie jej przez autorów publikujących we wspomnianym czasopiśmie. Badanie zespołu Griffitha wykazało, że najszybsze tempo „zużywania” dostępnych na łamach różnych czasopism fachowych informacji przysługuje rocznikowi 1974 ($a = 0,85$) (Griffith et al., 1979, p. 189). W przypadku rocznika 1977 ujawniono natomiast tempo najwolniejsze (a równe 0,88)⁶ (Griffith et al., 1979, p. 189). Dzięki wyłonionym wzorcom, polegającym na okresowych wahaniach wartości a , w przebadanym, sześćdziesięcioletnim okresie czasu autorzy rozróżnili fazę tzw. *immediacy effect* („efektu natychmiastowości”, szybkiego starzenia się artykułów, spowodowanego bieżącym użytkowaniem oraz ożywioną wymianą informacji w środowiskach naukowych) oraz długotrwałą fazę „budowania archiwów” (ang. *archive growth*), gromadzenia wiedzy o charakterze teoretycznym (klasycznym), na którą niezmiennie powołuje się wielu uczonych w późniejszym okresie (Griffith et al., 1979, p. 185).

Okazuje się ponadto, że jeżeli analiza obejmuje cytowania pochodzące z szeroko rozproszonej literatury (z różnych dziedzin, obszarów geograficznych, lat wydania) obserwowane jest spowolnione tempo zmniejszania się siły oddziaływania. Jeżeli natomiast weźmie się pod uwagę (jako źródło cytowań) wąski zakres specjalistycznych czasopism, które stanowią niejako centrum wymiany informacji, główne medium wąskich społeczności naukowych, intensywność przyswajania transmitowanej poprzez nie wiedzy, wymusza dużo szybszą utratę aktualności oraz użyteczności (Griffith et al., 1979, pp. 194-195). Wniosek ten odzwierciedla słuszność postulowanej przez autorów konieczności zrelatywizowania prowadzonych badań do docelowej grupy odbiorców, społecznego kontekstu, w jakim koncentruje się widoczny wpływ rozpowszechnianych poprzez czasopismo treści.

PODSUMOWANIE I DYSKUSJA

Podstawową różnicą między wskaźnikiem $h-l$ a wskaźnikiem a jest założenie o wykładniczym (w przybliżeniu) spadku cytowalności wszystkich źródeł, których dotyczy miara a , co nie obowiązuje w przypadku indeksu *half-life*. Ściślej mówiąc, w praktyce bibliometrycznej podczas obliczania wartości wskaźnika $h-l$ nie jest wymagane występowanie wzorca wykład-

⁶ Mała wartość a oznacza szybki spadek cytowalności, duża – spadek wolny.

niczego. Sam ten termin oraz jego „rodowód”, którym jest rozpad promieniotwórczy substancji radioaktywnych, nasuwają jednakże skojarzenia z funkcją wykładniczą. Z tego powodu pojawiły się propozycje zastąpienia terminu *half-life* terminem *median citation age*, np. (Burton & Green, 1961, p. 36), który nie posiada takich konotacji. Założenie o wykładniczym spadku cytawalności jest często akceptowane w literaturze przedmiotu (Nakamoto, 1988; Heisey, 1988; Gupta, 1990; Egghe, Rousseau, 2000; Redner, 2004; Moed, 2005), jego przyjęcie wydaje się bowiem dobrze uzasadnione empirycznie, a zarazem pozwala na wykorzystanie bardziej zaawansowanych technik matematycznych oraz przewidywanie przyszłego zachowania się analizowanych próbek. Należy również nadmienić, że we współczesnych modelach bibliometrycznych wykorzystuje się różne zaawansowane funkcje o charakterze wykładniczym, np. funkcje „rozciągnięte” (ang. *stretched exponential function*), a zakres ich stosowania obejmuje nie tylko spadek cytawalności, ale też przyrost liczby piśmiennictwa w czasie lub rozkład cytowań artykułów w zależności od częstości ich występowania. Pojawiło się również wiele propozycji związanych z funkcjami innymi niż wykładnicze (zob. np.: Sangwal, 2013).

Jak już zauważono, tym, co wskaźniki te mają wspólnego jest „zacieranie” fazy wzrostu i spadku dynamiki cytowań. Ścisłej mówiąc, *half-life* nie mówi nic o tym, w jaki sposób kształtuje się krzywa cytawalności, nic o tym, czy poprzedzający „moment środkowy” etap był wzrostowy, spadkowy czy stabilny, nie zakłada żadnych regularności, dostarcza jedynie statycznego obrazu, „fotografii” potwierdzającej przekroczenie ustalonej granicy. Z drugiej strony, na co wskazują badania zespołu Griffitha, istnieje możliwość przyporządkowania więcej niż jednej wartości a do branego pod uwagę czasowego przedziału aktywności pewnych woluminów czasopisma, kiedy spadek odbiega od jednostajnego wzorca wykładniczego. W przeciwnym razie, tzn. kiedy spadek postępuje wykładniczo, nie ma potrzeby wprowadzania dodatkowych wartości a , gdyż jedna taka wartość opisuje cykl w całej jego rozpiętości czasowej. Para, trójka lub nawet cała seria wartości a pozwoliłaby natomiast dokładniej zmierzyć zmiany cytawalności woluminów w dowolnie wybranych odstępach czasowych. Wydaje się, że w tej możliwości zaznacza się korzyść w porównaniu do stosowania wskaźnika $h-l$, ze względu na – potencjalnie – większą dokładność w odwzorowaniu etapu „schyłkowego”.

Zgodnie z tym, co powiedziano wyżej, prymarną intencją Brookesa było stworzenie metody pozwalającej na eliminowanie z biblioteki roczników, których użyteczność (kończąca się) jest na równym, przyjętym uprzednio poziomie. W tym tkwi przewaga tej metody w porównaniu z podejściem opartym na wykorzystaniu wskaźnika *half-life*. Jak bowiem wskazano wyżej za pomocą przykładu opisującego starzenie się czasopism A i B, dwa czasopisma mogą mieć równy wskaźnik *half-life*, a zarazem odmienną „resztę” użyteczności. Dlatego wydaje się, że metodologia związana z pojęciem użyteczności jest bardziej predysponowana do projektowania struktury czasopiśmienniczych zasobów bibliotecznych.

Świadectwem przydatności wskaźnika a (ściślej mówiąc, możliwości jego przekształcenia do postaci wskaźnika *half-life*) oraz pojęcia „pozostałej użyteczności” (*residual utility*) w zarządzaniu kolekcją zbiorów bibliotecznych, jest także wykorzystanie ich w modelu selekcji materiałów, których potrzeba przechowywania stopniowo zanika, przedstawionym w artykule *A Bibliote-*

tric Model for Journal Discarding Policy at Academic Libraries (Jiménez-Contreras et al., 2006). Celem modelu jest zapewnienie możliwości efektywnego zarządzania kolekcją czasopism oraz przewidzenie przyszłego rozmiaru kolekcji, która po pewnym czasie osiąga tzw. stan stacjonarny (ang. *stationary state*), w którym liczba woluminów czasopism utrzymuje się na stałym poziomie. Dzieje się tak dlatego, że w wyniku selekcjonowania niektórych roczników czasopism, liczba roczników wpływających do biblioteki równoważy liczbę roczników usuwanych (lub przenoszonych do magazynów zamkniętych), co pozwala na określenie przestrzeni niezbędnej do przechowywania zasobów (ang. *shelf space*) (Jiménez-Contreras et al., 2006, p. 203). Przyszły rozmiar kolekcji zależy od ustalonej w bibliotece wartości „pozostajej użyteczności” interpretowanej przez autorów w kategoriach poziomu satysfakcji użytkownika. Jeżeli np. przyjmie się 10% wartości początkowej $T(0)$ jako próg, po przekroczeniu którego należy usunąć dany rocznik, oznacza to, że 10% potencjalnych użytkowników tego rocznika (czy to w perspektywie „użytku lokalnego” czy „użytku powszechnego”) pozostanie nieusatisfakcjonowanych z powodu „zaprzepaszczonej” możliwości posłużenia się informacjami zawartymi w treści woluminu (Jiménez-Contreras et al., 2006, p. 202). Zaproponowana przez autorów matematyczna formuła umożliwia „regulację”, ustalenie wzajemnych proporcji pomiędzy poziomem satysfakcji użytkownika biblioteki a ilością miejsca przeznaczanego na zagospodarowanie przechowywanych zbiorów, w zależności od średniej produktywności poszczególnych tytułów oraz ich indywidualnego tempa starzenia się.

WNIOSKI

Starano się wykazać, że wskaźniki *annual aging* oraz *half-life* odpowiadają – z mniejszą lub większą efektywnością – odmiennym celom analitycznym i praktycznym. Dokonano przeglądu faktycznych oraz hipotetycznych zastosowań wskaźnika *annual aging* do badania komunikacji piśmienniczej, a w szczególności do badania starzenia się piśmiennictwa naukowego oraz pewnych komplikacji wywołanych przez jego niektóre „cechy konstrukcyjne”. Porównano niektóre aspekty stosowania wskaźnika *annual aging* z cechami i rezultatami stosowania wskaźnika *half-life* w wybranych obszarach naukoznawstwa i bibliotekoznawstwa. Przejrzystym sposobem streszczenia wyników przeglądu wydaje się być zestawienie ich w postaci tabeli (tab. 3).

Wnioski

Tabela 3

	Wskaźnik <i>annual aging</i>
1. Zarządzanie zasobami bibliotecznymi.	Wysoka przydatność pod warunkiem zachowania tendencji wykładniczego spadku liczby odwołań. Konieczność okresowej kontroli adekwatności wskaźnika na podstawie danych empirycznych.
2. Przewidywanie dalszych „losów” poszczególnych periodyków.	„Architektura” współczynnika nie została zaprojektowana z myślą o takiej ewentualności (służy on badaniu w perspektywie synchronicznej). Jednakże, skoro pojawienie się kolejnych woluminów czasopisma nie powinno zaburzyć wykładniczego „rytmu” spadku skumulowanych odwołań wydaje się, że zachowanie trendu umożliwi podanie wartości $T(t)$ dla nowo opublikowanego rocznika.

3. Zdolność identyfikacji fazy wzrostowej i schyłkowej w liczbie występujących cytowań.	Brak. Teoretyczna możliwość wyznaczenia wskaźnika dla przedziału czasowego charakteryzującego się wzrostem cytawalności skutkuje ułamkową wartością a , która odbiega od rzeczywistego rozkładu cytowań w analizowanym przedziale i „wymusza” na nim przyjęcie postaci spadku wykładniczego.
4. Naukoznawcze badanie rozwoju dyscypliny.	Tak, pod warunkiem dobrania odpowiednio licznej próbki. Możliwość powiązania cyklu pewnych roczników z więcej niż jedną wartością a wskazuje na większą dokładność danych niż w przypadku pojedynczej wartości wskaźnika <i>half-life</i> . Zarazem, występuje ryzyko większej niż w przypadku <i>h-I</i> idealizacji uzyskanych rezultatów z uwagi na wymóg zachowania tendencji wykładniczej, bez względu na ilość zastosowanych w opisie wartości wskaźnika a .
5. Naukoznawcze analizy bibliometrycznych charakterystyk czasopism.	Możliwe. Konieczność rozważenia korekty ze względu na przyrost liczby artykułów w czasie. Dodatkowa możliwość analizy zmian stopnia intensyfikacji cytowań, którą wyklucza specyfika stosowania pojedynczego, „izolowanego” indeksu <i>half-life</i> . Ponieważ analizy wielu czasopism składają się na bibliometryczny obraz dyscypliny naukowej, uwagi odnośnie roli wskaźnika a w naukoznawczym badaniu dyscyplin znajdują zastosowanie także w ramach badania roczników czasopism.
6. Funkcja pomocnicza w systemach klasyfikujących starzejące się artykuły w zależności od tempa (szybkości) zachodzenia procesu starzenia się.	Możliwa. Przykładem wykorzystania wskaźnika a w tego rodzaju systemie jest publikacja (Smith Aversa, 1985).
7. Funkcja pomocnicza w projektowaniu wskaźników siły oddziaływania czasopism.	Brak rzeczywistych przykładów tego rodzaju wykorzystania współczynnika. Na aktualność problemu dostosowania zakresu <i>citation window</i> wykorzystywanego podczas wyznaczania wskaźnika <i>impact factor</i> , w zależności od tempa „dojrzewania” artykułów, wskazuje m.in. publikacja (Dorta-González & Dorta-González, 2013). Autorzy ci postulują wykorzystanie okresu najwyższej cytawalności pewnych artykułów jako najodpowiedniejszego zakresu dla <i>citation window</i> , wydaje się jednak, że wskaźnik a nie sprawdziłby się w roli narzędzia metodologicznego przy tego rodzaju modyfikacji. Przyczyną jest sama jego konstrukcja, która zawsze wskazuje na wartość $T(0)$, występującą w początkowej fazie cyklu życiowego artykułów, jako na moment, w którym kumulatywna liczba uzyskanych przez zespół artykułów cytowań posiada najwyższą wartość.

BIBLIOGRAFIA

- Alvarez, Pedro; Escalona, Isabel; Pulgarin, Antonio (2000). What Is Wrong with Obsolescence? *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 51, pp. 812-815.
- Avramescu, Aurel (1979). Actuality and Obsolescence of Scientific Literature. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 30, pp. 296-303.
- Brookes, Bertram C. (1970a). Obsolescence of Special Library Periodicals: Sampling Errors and Utility Contours. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 21, pp. 320-329.
- Brookes, Bertram C. (1970b). The Growth, Utility, and Obsolescence of Scientific Periodical Literature. *Journal of Documentation*, vol. 26, pp. 283-294.
- Burton, Robert E.; Green, B. A. (1961). Technical Reports in Physics Literature. *Physics Today*, vol. 14, pp. 35-37.
- Dorta-González, P.; Dorta-González, M. I. (2013). Impact Maturity Times and Citation Time Windows: The 2-Year Maximum Journal Impact Factor. *Journal of Informetrics*, vol. 7, pp. 593-602.
- Egghe, Leo (1993). On the influence of growth on obsolescence. *Scientometrics*, vol. 27, pp. 195-214.
- Egghe, Leo; Rousseau, Ronald (1990). *Introduction to informetrics: quantitative methods in library, documentation and information science*. Amsterdam [etc.]: Elsevier Science Publishers.
- Egghe, Leo; Rousseau, Ronald (2000). Aging, Obsolescence, Impact, Growth, and Utilization: Definitions and Relations. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 51, pp. 1004-1017.

- Gapen, Kaye; Milner, Sigrid P. (1981). Obsolescence. *Library Trends*, vol. 30, pp. 107-124.
- Gosnell, Charles (1941). Values and Dangers of Standard Book and Periodical Lists for College Libraries. *College and Research Libraries*, vol. 2, pp. 216-221.
- Gosnell, Charles (1944). Obsolescence of Books in College Libraries. *College and Research Libraries*, vol. 5, pp. 115-125.
- Griffith, Belver C.; Servi, Patricia N.; Anker, Anita L.; Drott, Carl M. (1979). The Aging of Scientific Literature: A Citation Analysis. *Journal of Documentation*, vol. 35, pp. 179-196.
- Gupta, Usha (1990). Obsolescence of Physics Literature: Exponential Decrease of the Density of Citations to *Physical Review* Articles with Age. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 41, pp. 282-287.
- Heisey, Terry M. (1988). Paradigm Agreement and Literature Obsolescence: A Comparative Study in the Literature of the Dead Sea Scrolls. *Journal of Documentation*, vol. 44, pp. 285-301.
- Hertzfel, Dorothy (1987). Bibliometrics, History of the Development of Ideas. In: *Encyclopedia of Library and Information Science*, vol. 42, Suppl. 7. Ed. by A. Kent; H. Lancour; W. Nasri. New York : Marcel Dekker, Inc., pp. 144-219.
- Jiménez-Contreras, Evaristo; De La Moneda, Mercedes; Ruiz de Osmá, Elvira; Bailón-Moreno, Rafael; Ruiz-Baños, Rosario (2006). A Bibliometric Model for Journal Discarding Policy at Academic Libraries. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 57, pp. 198-207.
- Kosmulski, Marek (2009). New seniority-independent Hirsch-type index. *Journal of Informetrics*, vol. 3, pp. 341-347.
- Line, Maurice B. (1993). Changes in the Use of Literature with Time – Obsolescence Revisited. *Library Trends*, vol. 41, pp. 665-683.
- Line, Maurice B; Sandison, Alexander (1974). Obsolescence and Changes in the Use of Literature with Time. *Journal of Documentation*, vol. 30, pp. 283-350.
- Marton, J. (1985). Obsolescence or Immediacy? Evidence Supporting Price's Hypothesis. *Scientometrics*, vol. 7, pp. 145-153.
- Moed, Henk F. (2005). Statistical Relationships Between Downloads and Citations at the Level of Individual Documents Within a Single Journal. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 56, pp. 1088-1097.
- Motylev, V. M. (1989). The Main Problems of Studying Literature Aging. *Scientometrics*, vol. 15, pp. 97-109.
- Nakamoto, Hideshiro (1988). Synchronous and Diachronous Citation Distributions. In: *Informetrics 87/88*. Ed. by L. Egghe; R. Rousseau. Amsterdam [etc.]: Elsevier Science Publishers, pp. 157-163.
- Nowak, Piotr (2002). Współautorstwo – wybrane aspekty naukometryczne. W: *Wiedza i Umiejętności. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych w Poznaniu*, T. 2 (22), s. 111-119.
- Opaliński, Łukasz (2013). Wybrane aspekty metodologii badań cyklu życiowego publikacji naukowych. *Przegląd Biblioteczny*, z. 2, s. 152-171.
- Pindlowa, Wanda (1994). *Informetria w nauce o informacji. Metody i problemy*. Kraków: Universitas.
- Redner, Sidney (2004). Citation Statistics From More Than a Century of Physical Review [online]. arXiv.org; [dostęp: 26.06.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://arxiv.org/abs/physics/0407137>>.
- Rousseau, Ronald (2006). Timelines in Citation Research. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 57, pp. 1404-1405.
- Sangwal, Keshra (2013). Comparison of Different Mathematical Functions For the Analysis of Citation Distribution of Papers of Individual Authors. *Journal of Informetrics*, vol. 7, pp. 36-49.
- Smith Aversa, Elizabeth (1985). Citation Patterns of Highly Cited Papers and Their Relationship to Literature Aging: A Study of the Working Literature. *Scientometrics*, vol. 7, pp. 383-389.
- Stinson, Ray E.; Lancaster, Frederick W. (1987). Synchronous versus Diachronous Methods in the Measurement of Obsolescence by Citation Studies. *Journal of Information Science*, vol. 13, pp. 65-74.
- Száva-Kováts, Endre (2002). Unfounded Attribution of the 'Half-Life' Index-Number of Literature Obsolescence to Burton and Kebler: A Literature Science Study. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 53, pp. 1098-1105.
- Wróblewski, Andrzej Kajetan (2002). Bibliometryczna trylogia. *Zagadnienia Naukoznawstwa*, nr 1-2 (151-152), s. 7-29.
- Ziabicki, Andrzej (2002). Ocena dorobku i reputacji naukowej indywidualnych uczonych i zespołów badawczych. *Zagadnienia Naukoznawstwa*, nr 1-2 (151-152), s. 37-49.

ANEKS 1. WYPROWADZENIE WZORU NA TB.

Podstawą przekształceń jest równanie, które określa to, kiedy czasopismo A osiągnie żądany próg. Wiemy, że granicę 10 cytowań osiągnie ono po 14 latach: $T(0)A \times a^{14} \approx 10$.

To, czego chcemy się dowiedzieć, to po jakim czasie X czasopismo B osiągnie próg 10 cytowań: $T(0)B \times ax = 10$.

Przyrównujemy do siebie lewe strony obu równań:

$T(0)A \times a^{14} = T(0)B \times ax$, skąd:

$$a^{14} = \frac{T(0)B}{T(0)A} \times ax$$

Dzieląc obustronnie przez ax dostajemy:

$$\frac{a^{14}}{a^x} = \frac{T(0)B}{T(0)A}$$

Ze wzoru na iloczyn potęg:

$$a^{14-x} = \frac{T(0)B}{T(0)A}$$

Równanie, w którym niewiadoma występuje w potędze, należy zlogarytmować:

$$(14 - x) \log a = \log \frac{T(0)B}{T(0)A}$$

$$14 \log a - x \log a = \log \frac{T(0)B}{T(0)A}$$

$$-x \log a = \log \frac{T(0)B}{T(0)A} - 14 \log a$$

Mnożąc obustronnie przez (-1):

$$x \log a = 14 \log a - \log \frac{T(0)B}{T(0)A}$$

Dzieląc obustronnie przez „ $\log a$ ” dostajemy szukane wyrażenie:

$$x = \frac{14 \log a - \log \frac{T(0)B}{T(0)A}}{\log a}$$

Liczbę 14 można zastąpić przez dowolną inną wartość. Wstawienie w jej miejsce np. liczby 20 przynosi w wyniku okres, po jakim częściej cytowane (niż A) czasopismo B „zejdzie” do poziomu, który czasopismo A osiąga w wieku 20 lat.

ANEKS 2. DANE LICZBOWE DLA WYKRESU 1.

Dane zostały obliczone w programie Excel 2007, poprzez wyznaczanie kolejnych wartości $T(t)$ ze wzoru: $a^t = \frac{T(0)}{T(t)}$, przy założonych, różnych wartościach $T(0)$ czasopism A i B oraz przy jednakowej wartości a (0,85) dla obu tytułów.

Rok	Wiek źródła w chwili badania	Liczba cytowań czasopisma A	Liczba cytowań czasopisma B
2000	0	100	500
1999	1	85	425
1998	2	72,25	361,25
1997	3	61,42	307,07
1996	4	52,20	261,00
1995	5	44,38	221,86
1994	6	37,72	188,58
1993	7	32,06	160,29
1992	8	27,25	136,25
1991	9	23,17	115,81
1990	10	19,69	98,44
1989	11	16,74	83,68
1988	12	14,23	71,13
1987	13	12,09	60,46
1986	14	10,28	51,39
1985	15	8,74	43,68
1984	16		37,13
1983	17		31,56
1982	18		26,83
1981	19		22,80
1980	20		19,38
1979	21		16,48
1978	22		14,02
1977	23		11,91
1976	24		10,12
1975	25		8,60

LUKASZ OPALIŃSKI

Main Library of Rzeszów University of Technology

e-mail: lopa@prz.edu.pl

„ANNUAL AGING FACTOR” AS A TOOL IN LITERATURE OBSOLESCENCE ANALYSIS

KEYWORDS: Bibliometrics. Scientific journals. Literature aging. Annual aging factor. Half-life index.

ABSTRACT: **Objective** – The aim of the article is to assess the usefulness and bibliometric features of the results obtained through the application of the annual aging factor in certain areas of the library and science studies. Moreover, some selected properties of annual aging factor and half-life index are compared. **Research method** – The article was prepared on the basis of the literature analysis and key issues were illustrated with sample data collected in accordance with the original methods of processing experimental data outlined in the literature. **Results and conclusions** – The application of annual aging factor and related ‘utility’ idea is possible in the management of library collections, provided that the literature citation distribution follows the pattern of the exponential decline. Furthermore, the factor can be used in bibliometric investigations on periodicals and disciplines of study seen with focus on their aging characteristics aspect.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 9 listopada 2013 r.

MAGDALENA PRZYBYSZ-STAWSKA

Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej

Uniwersytet Łódzki

e-mail: maj-74@uni.lodz.pl

**BIBLIOTEKA WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO
W ŁODZI: WYBRANE ZAGADNIENIA**

Magdalena Przybysz-Stawska jest adiunktem w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego. Zajmuje się czytelnictwem oraz prasoznawstwem. Obecnie prowadzi badania dotyczące obecności problematyki książki na łamach współczesnych czasopism polskich. Najważniejsze publikacje: *To się czyta. Promocja książki w dodatkach do wybranych polskich gazet codziennych w latach dziewięćdziesiątych XX wieku* (Łódź 2006); *Zbiory specjalne w bibliotekach łódzkich*. W: *Zbiory specjalne i regionalia w polskich bibliotekach naukowych i publicznych* (Szczecin 2010); *Literatura w prasie polskiej na przykładzie tygodnika „Polityka”*. W: *Mistrzowie literatury czy dziennikarstwa?* (Warszawa 2011); *Łódzkie biblioteki więzienne. Przegląd Biblioteczny*, 2012, z. 2; *Nowe oblicze mediów, czyli dziennikarstwo obywatelskie. Transformacje. Pismo interdyscyplinarne*, 2012

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki specjalne. Biblioteki kościelne. Seminarium duchowne. Łódź. Wincenty Tymieniecki.

Abstrakt: **Teza/cel artykułu** – W artykule opisano funkcjonowanie Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Jej znaczenie zwiększa fakt, iż jest ona jedyną teologiczną katolicką biblioteką naukową, działającą w archidiecezji łódzkiej. Przedstawiono strukturę organizacyjną, warsztat informacyjny i księgozbiór wybranej placówki oraz sposoby korzystania z gromadzonych przez nią zbiorów. W założeniu, zebrane dane służyć miały prezentacji tej, posiadającej długą historię, biblioteki, stanowiąc jeden z punktów odniesienia do dalszych badań w obrębie bibliotek kościelnych w Polsce. **Metody badań** – Tekst opiera się z znaczącej części na analizie materiałów źródłowych (strona internetowa seminarium duchownego w Łodzi, literatura dotycząca bibliotek kościelnych w Polsce, opracowanie poświęcone Wyższemu Seminarium Duchownemu w Łodzi, sprawozdania z działalności opisywanej biblioteki), a także, częściowo, na danych, uzyskanych w trakcie wywiadu, przeprowadzonego z pracownikami biblioteki. **Wyniki** – Zebrany materiał pozwolił na przedstawienie wybranej placówki, jej warunków lokalowych, działalności i struktury gromadzonego księgozbioru oraz sposobów jego udostępniania. **Wnioski** – Przedstawiona biblioteka charakteryzuje się dobrą kondycją, szczególnie pod względem posiadanego księgozbioru oraz warunków lokalowych.

Zgodnie z definicją, biblioteki kościelne to „w sensie ścisłym – b. (...) będące własnością Kościoła kat. i innych chrześc. ugrupowań wyznaniowych; w sensie szerszym – b. utrzymywane przez państwo, związki lub instytucje społ. dla kształcenia duchowieństwa i podnoszenia kultury rel. w społeczeństwie” (*Encyklopedia katolicka*, 1976, s. 497).

Biblioteki kościelne towarzyszyły działalności Kościoła niemal od początku jego istnienia; powstawały przy świątyniach chrześcijańskich, choć początkowo ich rola ograniczała się przede wszystkim, z jednej strony do gromadzenia Pisma Świętego wraz z komentarzami oraz ksiąg liturgicznych, a z drugiej – do „wykonywania i szerzenia kultu religijnego” (*Encyklopedia wiedzy o książce*, 1971, s. 223). Zwycięstwo chrześcijaństwa w IV w. wpłynęło na ich wyraźny rozwój, ale dopiero od czasów nowożytnych (XVI w.) datuje się ich prawdziwy rozkwit¹. W efekcie rozwoju historycznego powstawały różne ich rodzaje, w zależności od typu instytucji, przy których były zakładane (np. biblioteki papieskie, kapitulne).

Najogólniej biblioteki kościelne podzielić można na dwa zasadnicze typy: diecezjalne (wśród nich katedralne, kolegiackie i parafialne) i zakonne (b. poszczególnych klasztorów). Istnieje jednakże również inny ich podział, wyróżniający między innymi biblioteki szkół wyższych, instytutów i wydziałów teologicznych, seminariów duchownych, oraz biblioteki zakonne, diecezjalne i parafialne (Żurek, 2005a, s. 20).

Specyfika tego typu bibliotek polega przede wszystkim na charakterze posiadanych przez nie księgozbiorów (w znacznym stopniu składających się z dzieł religijnych i teologicznych), a także wynikających stąd funkcji tego typu placówek i oferowanych przez nie usług. O tym, jak ważną funkcję biblioteki te mogą odgrywać w działalności duszpasterskiej Kościoła, świadczy powołanie w Watykanie w 1993 r. specjalnej Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, jako organu Kurii Rzymskiej. W jej gestii pozostają między innymi kościelne archiwa, biblioteki i muzea. Wspomniana Komisja wydała liczne dokumenty, określające rolę, funkcję i misję tego typu placówek². W jednym z listów przewodniczący Komisji, abp Francesco Machisano, podkreślił, że „Biblioteki kościelne, w których są zachowane, a także udostępniane powstałe na przestrzeni wieków skarby kultury ludzkiej i chrześcijańskiej, stanowią niewyczerpane bogactwo wiedzy, w którym każda wspólnota, tak świecka, jak i duchowna, może odnaleźć wspomnienie swojej przeszłości”, zaś „(...) świadectwa książek – podobnie jak świadectwa archiwów i dzieł sztuki – stanowią w oczach Kościoła niezastąpiony środek, by przybliżyć pokoleniom u progu ich życia i wiary chrześcijańskiej to wszystko, co uwarunkowało nadejście chrześcijaństwa w historii i myśli ludzkiej; aby nie pozbawić ich doświadczeń minionych pokoleń oraz własnej kultury”, nadto „(...) tradycja chrześcijańska – pielęgnowana poprzez pokolenia – znajduje w książkach napisanych w kręgu działania Kościoła stałe oparcie dla swego rozpowszechniania się i rozwoju, dla swego pogłębienia, rozumienia i żywej integracji z tradycją ludów. Przechowywanie książki, zachęcanie do jej czytania i rozpowszechniania jest dla Kościoła działalnością bardzo bliską jego misji ewangelizacyjnej” (Papieska Komisja..., 1996, s. 33). Określając stanowisko Kościoła wobec znaczenia bibliotek kościelnych, wskazano również na ich formacyjną i naukową rolę.

¹ Więcej, zob. także: *Encyklopedia katolicka*. Lublin: Wydaw. KUL, 1976, T. 2, s. 498-510.

² Na przykład listy okólne: z 19 marca 1994 r. „Biblioteki kościelne w misji Kościoła”, z 2 lutego 1997 r.; „Funkcja pastoralna archiwów kościelnych”, z 15 sierpnia 2001 r.; „Funkcja pastoralna muzeów kościelnych”. Dane dotyczące m.in. prac Komisji zob. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/.

Znaczenie i specyfika tego typu placówek powoduje, że stanowią one przedmiot rozmaitych opracowań, choć istniejące publikacje dotyczą zaledwie fragmentu tego niezwykle interesującego i ważnego obszaru badawczego. Na przykład Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim od kilku lat wydaje informatory dotyczące kościelnych zbiorów muzealnych, archiwalnych i bibliotecznych (Dębowska, 2002; Skrzydlewska, 2004; Żurek, 2005a). Pojawiają się również artykuły, poruszające istotne kwestie związane z historią tego typu bibliotek, ich księgozbiorami i pełnioną przez nie funkcją (Żurek, 2005b, s. 37-46; Biernacka, Dubiński, 2000, s. 9-21; Zahajkiewicz, 2002, s. 9-17; Bednarczyk, 2006, s. 55-63). Warto przywołać *Bibliografię piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1991-2000* Ryszarda Żmudy³. Należy wspomnieć sympozja (*Funkcje i zadania bibliotek kościelnych*, Lublin 2004), konferencje naukowe (*Książka w życiu Kościoła*, Toruń 2009). Odnaleźć można też pojedyncze prace dotyczące wybranych bibliotek parafialnych czy seminaryjnych (Folejewska, 2007, s. 341-349).

Niniejszy tekst wpisuje się w nurt publikacji dotyczących bibliotek tego typu, stanowiąc przyczynek do, być może, obszerniejszego opracowania, obejmującego całościowo problematykę związaną z tymi ośrodkami. Ich znaczenie i rola, jaką odgrywają, nie tylko na płaszczyźnie kościelnej czy religijnej, są bezdyskusyjne i przemawiają za podjęciem bardziej szczegółowych, dogłębnych badań w tym zakresie. Stopniowe i konsekwentne opisywanie poszczególnych bibliotek seminaryjnych w Polsce dostarczy (poza innymi efektami) materiału źródłowego do obszerniejszej pracy, obejmującej wszystkie placówki tego typu, funkcjonujące w Polsce. To z kolei pozwoli na analizę porównawczą, zarówno pod względem warunków lokalowych, w jakich funkcjonują owe biblioteki, jak i w kontekście posiadanych przez nie księgozbiorów oraz pełnionych przez nie zadań.

Poniżej zaprezentowano Bibliotekę Łódzkiego Seminarium Duchownego, przedstawiono jej strukturę organizacyjną, księgozbiór i zasady funkcjonowania. Materiał przygotowano na podstawie danych zawartych w literaturze przedmiotu, informacji dostępnych na stronie internetowej seminarium, a także opierając się na sprawozdaniach biblioteki i wywiadzie, przeprowadzonym z jej pracownikami.

WYŻSZE SEMINARIUM DUCHOWNE W ŁODZI: KRÓTKI RYS HISTORYCZNY

Diecezja łódzka została powołana do życia 10 grudnia 1920 r. przez papieża Benedykta XV⁴. Od początku jej istnienia kwestia utworzenia własnego seminarium duchownego była jednym z priorytetów, które postawił przed sobą pierwszy ordynariusz nowej diecezji, biskup Wincenty Tymieniecki. Jego zabiegi zostały uwieńczone sukcesem już w czerwcu 1921 r. Wówczas władze miejskie przekazały na potrzeby diecezji gmach (w którym dotąd mieścił się szpital miejski, przeniesiony

³ R. Żmuda, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1991-2000*, *Saeculum Christianum* 2004, R. 11, nr 1, s. 179-246.

⁴ Więcej o powstaniu łódzkiej diecezji, zob. K. Gabryel: *Powstanie Diecezji Łódzkiej*. *Łódzkie Studia Teologiczne* 1995, T. 4, s. 85-92.

następnie na ul. Aleksandrowską) przy ówczesnej ul. Placowej 14 (dziś św. Stanisława Kostki), z przeznaczeniem budynku dla seminarium duchownego. Budynek wymagał jednak gruntownego remontu i adaptacji do nowych potrzeb. Już 9 sierpnia 1921 r., gdy prace były w dużym stopniu zaawansowane, bp. Tymieniecki wydał dekret, erygujący łódzkie seminarium duchowne, wybierając za jego patrona św. Stanisława Kostkę (patrona diecezji i katedry łódzkiej). Zaledwie kilkanaście dni później (25 sierpnia), odbyły się egzaminy wstępne pierwszych kandydatów, chcących podjąć studia w seminarium. W 1938 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przyznało łódzkiemu seminarium duchownemu wszystkie te prawa, które przysługiwały pozostałym ówczesnym seminarium w Polsce.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego systematycznie rozbudowywano gmach, dobudowując doń m.in. dwa piętra i dodatkową salę na parterze. Jednak efekty tych prac zostały w znacznej mierze zniszczone wraz z wybuchem II wojny światowej. Już w listopadzie 1939 r. Niemcy usunęli z gmachu rektora, profesorów oraz alumnów, grabiąc wyposażenie seminarium. Decyzją władz diecezjalnych jego działalność została przeniesiona do Szczawina, gdzie znajdował się dom biskupi. Jednak w lutym 1940 r. gestapo zakazało dalszego prowadzenia studiów, większość alumnów zamknięto w więzieniach, zaś profesorowie w krótkim czasie osadzeni zostali w obozach koncentracyjnych, gdzie większość z nich poniosła śmierć (WSD, 2013a).

Po zakończeniu wojny podjęto prace nad reaktywowaniem seminarium – jego działalność wznowiono już 1 września 1945 r. Przez pewien czas mieściło się ono w prowizorycznych pomieszczeniach przy ul. Skorupki 1a i 5. Dopiero w grudniu 1947 r. władze zwróciły przedwojenny budynek seminarium (wcześniejszą nazwę placu zmieniono na ul. Stanisława 14). Od tego czasu Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi (dalej: WSD) funkcjonuje nieprzerwanie, mieszcząc się dziś przy ul. św. Stanisława Kostki 14. W latach 1982-2000 systematycznie rozbudowywano gmach seminaryjny (np. do użytku oddano salę gimnastyczną, nowoczesną czytelnię, dobudowano nowe skrzydło, w którym znalazły się m.in. sale wykładowe). W 2004 r. na mocy decyzji abpa Władysława Ziółka, metropolity łódzkiego, powołano do życia Towarzystwo Przyjaciół Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Jego członkowie „stanowią (...) „duchowe zaplecze” formujących się kleryków oraz wszystkich tworzących wspólnotę (...) uczelni. Ofiarowują oni swoje modlitwy, trud, cierpienie właśnie w tej intencji, a także wspierają materialnie” WSD (2013b).

Strukturę prawną seminarium normują określone kanony *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 r. Zgodnie z nimi ogólny zarząd nad seminarium sprawuje biskup ordynariusz. On też ma prawo powoływać między innymi rektora, wicerektora, prefekta oraz spowiedników. Ma ponadto obowiązek wydawania zarządzeń, które jego zdaniem posłużą rozwojowi uczelni. Jednocześnie zgodnie z prawem kanonicznym, działalność seminaryjna opiera się na *Statucie i Regulaminie WSD Diecezji Łódzkiej* (zatwierdzonym już w 1938 r.).

BIBLIOTEKA WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W ŁODZI

W strukturach WSD w Łodzi funkcjonuje również biblioteka. Jest ona jedyną istniejącą w archidiecezji łódzkiej teologiczną katolicką biblioteką naukową. Jej początki sięgają 1921 r. Utworzenie zaplecza naukowego w postaci księgozbioru, z którego będą mogli korzystać przyszli alumni, było jednym z podstawowych celów, jakie postawił przed sobą bp W. Tymieniecki.

Odpowiadając na jego apel, księża profesorowie, a także rodziny zmarłych duszpasterzy, ofiarowali zbiory, które wraz z zakupionymi przez pierwszego ordynariusza książkami stanowiły podstawę do powołania biblioteki. Wśród darczyńców znaleźli się m.in. ks. dr Antoni Roszkowski, prał. Stanisław Szabelski oraz ks. kan. Jan Źdźarski. Dzięki temu możliwe było jej oficjalne otwarcie już 9 sierpnia 1921 r. (wraz z erygowaniem Seminarium). Systematycznie powiększające się zbiory znalazły swe miejsce w dodatkowych pomieszczeniach, rozbudowywanego w latach międzywojennych budynku seminarium. W 1939 r. jej księgozbiór liczył ok. 44 tys. wol. (Zwoliński, 2001, s. 95). Po zajęciu gmachu przez Niemców najcenniejszą część zbiorów udało się przenieść do rezydencji biskupiej. Niestety, większość księgozbioru nie przetrwała wojny. Po jej zakończeniu wraz z reaktywowaniem seminarium, wznowiono również działalność biblioteki. Jej zbiory stopniowo powiększono, w znacznej mierze w oparciu o dary księży, a także dzięki zakupom dokonywanym przez bpa Michała Klepacza, który otaczał bibliotekę szczególną opieką, dbając między innymi o to, by trafiały do niej aktualne podręczniki, a także nowości z zakresu teologii i filozofii. Dzięki jego staraniom i ofiarności spadkobierców po zmarłych księżach w bibliotece na początku roku akademickiego 1951/1952 skatalogowanych było ok. 10 tys. pozycji (Zwoliński, 2001, s. 96). Poza wydawnictwami zwartymi, gromadzono również, systematycznie prenumerowane, wybrane periodyki (np. „Ateneum Kapłańskie”, „Niedziele”, „Przegląd Powszechny”, „Rycerza Niepokalanej”, „Znak”).

Naczelnym bibliotekarzem (w latach późniejszych – dyrektorem biblioteki) był jeden z przełożonych seminarium: wicedyrektor lub prefekt. Na podstawie jego wniosku (i po zatwierdzeniu przez ordynariusza) wybierano jednego z alumnów, któremu powierzano funkcję bibliotekarza. Zgodnie ze Statutem posiadał on pomocnika, którego głównym zadaniem była opieka nad czytelnią seminaryjną. Dzięki wspomnianej wyżej rozbudowie seminarium, w 1982 r. biblioteka otrzymała pomieszczenia, ulokowane w nowym skrzydle budynku. W 1995 r. biblioteka przystąpiła do Konsorcjum Bibliotek Łódzkich, zaś w 2006 r. przyłączyła się do współpracy z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT.

Na początku 2001 r. księgozbiór biblioteki liczył ok. 70 tys. wol. zarówno książek, jak i czasopism oprawnych (Zwoliński, 2001, s. 96). Są one systematycznie powiększane, przy czym zbiory wpływają przede wszystkim na drodze zakupu (biblioteka posiada osobną pozycję w budżecie WSD) i darów (w dużym stopniu w wyniku przekazywania księgozbiorów zapisanych w testamentie przez księży).

Jak wspomniano powyżej, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi (dalej: BWSD) mieści się w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego przy ul. Św. Stanisława Kostki 14. Zajmuje usytuowane na

Zdj. 1. Czytelnia wewnętrzna w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi.
Źródło: materiały własne.

dwóch poziomach pomieszczenia, o łącznej powierzchni 414 m², a także dwie wyodrębnione sale, przeznaczone na czytelnie: pierwsza z nich (o powierzchni: 230 m²), czytelnia główna, wewnętrzna, przeznaczona jest wyłącznie dla wykładowców i alumnów WSD, druga (mniejsza), przeznaczona dla użytkowników z zewnątrz. Na początku 1994 r. otwarte zostało oddzielne wejście do biblioteki. Na pierwszym poziomie (w piwnicach) mieści się magazyn czasopism i książek dawniej wydanych, na poziomie drugim (parter) znajdują się czytelnie, magazyn główny oraz pokój przeznaczony dla bibliotekarzy. W ostatnim z pomieszczeń, poza podstawowym wyposażeniem, znajdują się również dwa stanowiska komputerowe, kserograf ze skanerem oraz kolorowa drukarka.

Czytelnia główna dysponuje 45 miejscami dla czytelników, stanowiskiem dla bibliotekarza oraz bogatym księgozbiorem podręcznym, liczącym ok. 3500 wol. i 115 tytułów bieżących gazet i czasopism⁵. Zastosowano w tym przypadku układ działowy, wewnątrzalfabetyczny.

Czytelnia przeznaczona dla pozostałych użytkowników jest skromniejsza, może z niej skorzystać jednorazowo 11 osób.

Działalność łódzkiej BWSO opiera się w znacznej mierze na wewnętrznym regulaminie, zatwierdzonym przez ordynariusza, na wniosek rektora seminarium (WSD, 2013c). W pierwszej kolejności ów regulamin określa użytkowników, którzy mogą korzystać z jej zbiorów. Przede wszystkim czy-

⁵ Dane uzyskane w trakcie wywiadu od bibliotekarza BWSO.

Zdj. 2. Czytelnia ogólnodostępna w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi.
Źródło: materiały własne.

telnikami biblioteki są wykładowcy i alumni WSD w Łodzi oraz pozostałych uczelni katolickich, działających w regionie łódzkim (np. filii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego). Nadto z jej zbiorów korzystają księża, bracia i siostry zakonne Archidiecezji Łódzkiej. Z kolei dzięki zawartym umowom dotyczącym współpracy, BWSD otwarta jest również dla czytelników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego oraz Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej i studentów Podyplomowego Studium Filozofii. Poza wykładowcami i alumnami WSD, pozostali użytkownicy mogą jednorazowo wypożyczyć maksymalnie 5 książek na 1 miesiąc. Na miejscu istnieje możliwość skorzystania ze źródeł encyklopedycznych, pozycji wydanych przed 1950 r. oraz prac doktorskich, magisterskich i dyplomowych.

Aktualnie w bibliotece zatrudnione są dwie osoby posiadające wykształcenie wyższe bibliotekarskie. Biblioteka czynna jest od poniedziałku do piątku w godzinach 8.00-16.00 oraz w wybrane soboty w godzinach 10.00-15.00. Poza tymi godzinami użytkownicy mogą zostawiać wypożyczone książki na furcie seminarium codziennie w godzinach 8.00-19.00.

Stan księgozbioru BWSD w Łodzi na koniec września 2012 r. wynosił 49 508 wol. (wydawnictwa zwarte) oraz 620 tytułów gazet i czasopism⁶. Jego struktura odpowiada w pełni charakterowi omawianej biblioteki jako placówki specjalizującej się w zakresie teologii, religioznawstwa, a także filozofii i kultury chrześcijańskiej. Stąd około 95% zbiorów stanowi litera-

⁶ Specyfika biblioteki powoduje, że dane liczbowe dotyczące księgozbioru uaktualniane są na koniec danego roku akademickiego, czyli we wrześniu danego roku. Dane statystyczne uzyskano od bibliotekarzy zatrudnionych w BSD w Łodzi [marzec 2013 r.].

tura teologiczna i filozoficzna, na pozostałe 5% składa się literatura piękna, podręczniki z różnych (poza wymienionymi) dziedzin wiedzy, a także wydawnictwa źródłowe (m.in. encyklopedie i słowniki). Około 90% zbiorów to publikacje w języku polskim, pozostałe 10% – dzieła głównie w języku łacińskim, włoskim, greckim, francuskim i niemieckim. Niewielką grupę stanowią zbiory w języku angielskim. Wśród prenumerowanych aktualnie periodyków znajdują się zarówno pisma o charakterze świeckim, jak i tytuły zaliczane do prasy katolickiej. W pierwszej grupie wymienić można między innymi takie dzienniki jak „Dziennik Łódzki”, „Gazetę Wyborczą” i „Rzeczpospolitą”, tygodniki, jak choćby „Politykę”, „Uważam Rze: pisanie inaczej”, „Wprost”, miesięczniki, a wśród nich np. „National Geographic”, „Wychowawca”. W grupie pism związanych z Kościołem wśród gazet znajdują się np. „Nasz Dziennik”, wśród tygodników „Gość Niedzielny”, „Niedziela”, „Przewodnik Katolicki”, „Tygodnik Powszechny” i „Wiadomości Katolickiej Agencji Informacyjnej”. Z miesięczników w BWSD prenumerowane są m.in. „Apostolstwo chorych”, „Egzorcysta”, „Miłujcie się!” i „Misjonarz”. Gromadzone są również „Łódzkie Studia Teologiczne”, a także czasopisma innych wyznań religijnych (np. „Jednota”, „Słowo Prawdy” czy „Zwiastun Ewangelicki”). Nadto BWSD gromadzi plakaty i afisze dotyczące życia Archidiecezji Łódzkiej i niektóre gazetki parafialne. W II połowie lat 90. XX w. biblioteka przekazała „białe kruki” (m.in. starodruki) do Muzeum Archidiecezjalnego w Łodzi.

Tak bogaty zbiór opracowany jest w formie dwóch tradycyjnych katalogów kartkowych: jeden sporządzony jest w układzie alfabetycznym, drugi – w układzie działowym. Oddzielnie dostępny jest alfabetyczny katalog wydawnictw ciągłych (według tytułów gazet i czasopism) oraz prac doktorskich, magisterskich i dyplomowych, w którym wybrano porządek chronologiczny, wewnątrzalfabetyczny. Biblioteka stosuje również zintegrowany system biblioteczny Symphony, jednak obecnie funkcjonuje jedynie moduł katalogowania, natomiast kolejne moduły (m.in. udostępniania) mają być sukcesywnie uruchamiane. Jednocześnie informacja o zbiorach BWSD dostępna jest (dzięki wspomnianej wcześniej współpracy) w sieci w postaci katalogu online: www.biblioteki.lodz.pl i na stronach Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego: www.nukat.edu.pl.

Liczba stałych czytelników na koniec września 2012 r. wynosiła około 500 użytkowników⁷. Zbiory uzupełniane są darami (przekazywanymi przede wszystkim na mocy testamentów zmarłych księży, ale również od osób świeckich), a także na drodze zakupu (biblioteka utrzymuje się z dochodów WSD). W 2012 r. zakupiono 218 nowości, na które złożyły się przede wszystkim podręczniki z zakresu teologii (nierzadko wybrane tytuły kupowano w liczbie 5 egz.), zamawiane w wyniku składanych dezyderatów, pochodzących zarówno od wykładowców, jak i alumnów seminarium. Biblioteka nie prowadzi wypożyczalni międzybibliotecznej. Współpracuje z Fundacją Magnifica. BWSD przekazuje Fundacji wybrane książki, które następnie zainteresowani mogą nabyć poprzez prowadzoną przez tę organizację stronę internetową. BWSD współpracuje również z funkcjonującymi poza seminarium na terenie Łodzi pozostałymi wyższymi uczelniami katolickimi (m.in. Instytutem Teologicznym i Kolegium Katechetycznym). Nadto BWSD prowadzi stały kiermasz „książek za złotówkę”.

⁷ Jest to liczba szacunkowa, wynikająca z faktu, że aktualnie prowadzona jest melioracja kont czytelników. Ich rejestracja odbywa się za pomocą katalogu kartkowego, każdego dnia uzupełnianego o nowych, niekiedy jednorazowych, sporadycznych czytelników spoza Seminarium.

Podsumowując, zaprezentowana biblioteka charakteryzuje się bardzo dobrą kondycją, zarówno pod względem warunków lokalowych, jak i zgromadzonego księgozbioru. Możliwości finansowe, jakimi placówka dysponuje, pozwalają na stałe uzupełnianie zbiorów o potrzebne nowości. Z kolei dzięki nawiązaniu współpracy z innymi ośrodkami, księgozbiór udogępniany jest osobom także spoza seminarium.

Przedstawiony materiał, dotyczący wybranej biblioteki, może (jak wspomniano na wstępie) służyć jako przyczynek do podjęcia obszerniejszych, ogólnopolskich badań, obejmujących biblioteki kościelne, w tym seminaryjne, a w konsekwencji do przygotowania (istotnego z punktu widzenia badań nad współczesnymi bibliotekami specjalnymi w Polsce) interesującego, pełnego opracowania, o charakterze porównawczym.

BIBLIOGRAFIA

- Bednarczyk, Jan (2006). Zasoby bibliotek kościelnych w tworzeniu i zachowywaniu kultury. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, T. 86, s. 55-63.
- Dębowska, Maria (2002). *Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*. Kielce: Jedność.
- Encyklopedia katolicka* (1976). Lublin: KUL, T. 2.
- Encyklopedia wiedzy o książce* (1971). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Folejewska, Ewa (2007). Stan obecny i działalność Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Elku. *Studia Elckie*, T. 9, s. 341-349.
- Papieska Komisja ds. Dóbr Kulturowych Kościoła (1996). Biblioteki kościelne w misji Kościoła. *FIDES: Biuletyn Bibliotek Kościelnych*, nr 1-2, s. 31-46.
- Skrzydłewska, Beata (2004). *Muzea Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*. Kielce: Jedność.
- WSD (2013a). *Historia: lata 1921-1975* [online]. Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi [dostęp: 12.02.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wsd.lodz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=9>.
- WSD (2013b) *Towarzystwo Przyjaciół Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi*. [online]. Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi [dostęp: 12.02.2013]. Dostępny w World Wide Web: http://www.wsd.lodz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=37:o-towarzystwie&catid=16:tp-wsd&Itemid=39>.
- WSD (2013c) *Regulamin* [online]. Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi [dostęp: 12.02.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wsd.lodz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=34&Itemid=36>.
- Zahajkiewicz, Marek (2002). Funkcja i znaczenie biblioteki parafialnej lub klasztornej. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, T. 77, s. 9-17.
- Zwoliński, Piotr (2001). *Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi 1921-2001*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie.
- Żmuda, Ryszard (2004). Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1991-2000. *Saeculum Christianum*, R. 11, nr 1, s. 179-246.
- Żurek, Waldemar W. (2005a). *Biblioteki Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*. Kielce: Wydaw. Jedność.
- Żurek, Waldemar W. (2005b). Stan bibliotek kościelnych w Polsce. *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*, t. 83, s. 37-46.

MAGDALENA PRZYBYSZ-STAWSKA

Łódź University

Department of Library and Information Science

e-mail: maj-74@uni.lodz.pl

THE LIBRARY OF ŁÓDŹ THEOLOGICAL COLLEGE: SELECTED ISSUES

KEYWORDS: Special libraries. Church libraries. Theological colleges. Łódź. Wincenty Ty-mieniecki

ABSTRACT: **Objective** – The author presents the Library of Łódź Theological College – the only theological Catholic research library run in the archdiocese of Łódź – discussing its structure, tools, collections and circulation methods. The data collected during the research on this long-lasting institution may be used as a reference source in further research on church libraries in Poland. **Research method** – The article is based on the analysis of source texts (Łódź Theological College website, literature on Polish church libraries, a publication on the College in question, the Library annual reports) and data gathered through interviews with the Library staff. **Results** – Data collected by the author enable her to characterize the Library, its facilities, activities, structure of Library collections and methods of access to the Library resources. **Conclusions** – The Library is in good condition as regards its collections and facilities.

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 18 listopada 2013 r.

**„BIBLIOTEKARZ UWOLNIONY –
DEREGULACJA CZY DEGRADACJA?”**

IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa
(Białystok, 12-14 czerwca 2013 r.)

Od 2007 r. Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku organizuje cykliczne konferencje naukowe dotyczące najistotniejszych, najbardziej aktualnych problemów polskiego bibliotekarstwa. Takim wydarzeniem o zasięgu ogólnopolskim stała się również IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja?”, która odbyła się w dniach 12-14 czerwca 2013 r. w Białymstoku.

Tegoroczne spotkanie przypadło na szczególny dla polskich bibliotek naukowych okres – intensywnych prac rządu nad projektem deregulacji 49 zawodów, w tym perspektyw „uwolnienia” dostępu do zawodu bibliotekarza, które wywoływały skrajne emocje w środowisku, szczególnie wśród bibliotekarzy oraz pracowników dokumentacji i informacji zatrudnionych w bibliotekach naukowych. Powodowani troską o zachowanie odpowiednich standardów jakości w bibliotekach zorganizowaliśmy IV Ogólnopolską Konferencję Naukową, podczas której postanowiliśmy wspólnie zastanowić się nad najlepszymi, najbardziej efektywnymi metodami sprawdzenia wiedzy i umiejętności oraz dorobku naukowego bibliotekarza.

Celem nadrzędnym konferencji była debata, czy proponowane rozwiązania prawne (w trakcie jej trwania podpisane przez Prezydenta) przyczynią się do deregulacji czy do degradacji zawodu bibliotekarza. Istotną kwestią było również wskazanie sprawdzonych oraz wypracowanie nowych działań sprzyjających wykształceniu i wzmocnieniu profesjonalnej kadry bibliotecznej, świadomej swoich praw i wartości grupy zawodowej.

W szczególności poruszono zagadnienia dotyczące:

- kształcenia akademickiego bibliotekarzy;
- losów absolwentów kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo;
- etyki zawodu bibliotekarza;
- dostępu do zawodu i awansowania bibliotekarzy w krajach europejskich;
- miejsca bibliotekarza dyplomowanego w pragmatyce zawodowej oraz prawnych uregulowań pracy bibliotekarza w różnych typach bibliotek.

O dużym zainteresowaniu tematem świadczy fakt, iż do udziału w konferencji zgłosiło się ponad 80 bibliotekarzy i pracowników naukowych z całej Polski (w tym ponad 30 dyrektorów i wicedyrektorów bibliotek). W obradach uczestniczyli również dyrektorzy większości białostockich bibliotek naukowych oraz studenci informacji naukowej i bibliotekoznawstwa Uniwersytetu w Białymstoku.

Podczas trzydniowych obrad, odbywających się w Audytorium im. Ryszarda Kaczorowskiego, Ostatniego Prezydenta RP na Uchodźstwie, wygłoszono 25 referatów zgrupowanych w 7 sesjach tematycznych:

- ewolucja zawodu bibliotekarza na przestrzeni dziejów;
- etyka zawodu bibliotekarza;
- kształcenie bibliotekarzy w krajach europejskich i na świecie;
- kształcenie bibliotekarzy w Polsce;
- miejsce bibliotekarzy dyplomowanych w środowisku bibliotek akademickich;
- bibliotekarz dyplomowany – aspekt prawny;
- bibliotekarz dyplomowany dziś i jutro.

Pierwszego dnia konferencji odbyły się dwie sesje.

W sesji plenarnej przedstawiono ewolucję zawodu bibliotekarza na przestrzeni dziejów. Katarzyna Zimnoch (Zakład Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu w Białymstoku) omówiła ewolucję, jakiej w ciągu stuleci podlegał zawód bibliotekarza, wskazując na powiązania zadań i ról bibliotekarzy z rozwojem nauki, techniki i zmianami społecznymi. Autorka zwróciła uwagę na wyłanianie się kolejnych specjalności (bibliotekarz systemowy, bibliotekarz cyfrowy, redaktor metadanych, kataloger, indeksator, menadżer programów multimedialnych, animator kultury, infobroker) wymagających wzbogacenia warsztatu bibliotecznego i nabywania nowych umiejętności zawodowych. Przedstawione treści mogą stanowić materiał dydaktyczny dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Dwa pokrewne referaty w tej grupie – Agaty Samsel (Uniwersytet w Białymstoku) i Mariana Butkiewicza (Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie) – miały charakter historyczny, skupiały się na rozwoju i przyszłości bibliotekarza akademickiego.

W drugiej sesji przedstawiono trzy referaty dotyczące etyki zawodowej bibliotekarzy.

Marcin Pędich (Zakład Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersyte-u w Białymstoku) wskazał na związki etyki zawodu bibliotekarza z uwarunkowaniami kulturowymi. Elżbieta Kuźma (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Biblioteka Filologiczna NOVUM) poruszyła kwestię etyczności zachowań pracowników i kadry kierowniczej bibliotek. Na moralno-etycznych aspektach pracy bibliotekarza skupiły się Joanna Kępko i Iwona Ławreniuk (Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku), dokonując analizy kodeksów etyki bibliotekarskiej oraz przedstawiając wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku bibliotek białostockich.

Dwie pierwsze grupy tematyczne stanowiły niezbędne wprowadzenie do głównych zagadnień, tj. spraw związanych z przygotowaniem zawodowym i kształceniem bibliotekarzy w Polsce i za granicą oraz rolą bibliotekarza dyplomowanego w bibliotece akademickiej.

Drugi dzień konferencji obejmował 3 sesje, z których dwie pierwsze zostały poświęcone problematyce przygotowania zawodowego bibliotekarzy.

Podczas sesji pierwszej skupiono się na kształceniu bibliotekarzy w krajach europejskich i na świecie. Tematyki tej dotyczyły 4 referaty: Izabeli Nowakowskiej (Biblioteka Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi), Ewy Amghar (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie), Katarzyny Ślaskiej (Biblioteka Narodowa) oraz Beaty Starosty i Agnieszki Wolańskiej (Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej). Na przykładzie wybranych krajów europejskich i Stanów Zjednoczonych dokonano analizy i prezentacji najczęściej wskazywanych przez pracodawców umiejętności, zasobu wiedzy oczekiwanej od kandydata do pracy w bibliotekach naukowych oraz porównania ich z profilem absolwenta studiów z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (Library and Information Science). Wskazano na rozbieżności między profilem absolwenta a oczekiwaniami rynku pracy. Porównano również programy studiów z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w wybranych krajach europejskich (Polska, Niemcy, Francja, Norwegia, Finlandia, Chorwacja, Malta) oraz w Stanach Zjednoczonych na przestrzeni ostatnich 10 lat.

Problematykę przygotowania zawodowego bibliotekarzy kontynuowano w kolejnej sesji dotyczącej kształcenia bibliotekarzy w Polsce.

Małgorzata Janiak (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie) przedstawiła zmiany w kształceniu akademickim bibliotekarzy, jakie nastąpiły po wprowadzeniu Krajowych Ram Kwalifikacji. Danuta Konieczna (Biblioteka Uniwersytecka UWM w Olsztynie) omówiła społeczne mechanizmy kształtowania się kariery bibliotekarza, m.in. w kontekście nauki o zarządzaniu zasobami ludzkimi. Rolę praktyk zawodowych, zarówno w kształceniu akademickim studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, jak również w ich dalszych losach zawodowych podkreśliły Aneta Sokół i Wisława Bertman (Biblioteka Śląska), opierając się m.in. na wynikach ankiet przeprowadzonych na macierzystej uczelni.

W sesji popołudniowej wygłoszono 5 referatów. Autorami wystąpień byli: Ewa Dąbrowska (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie), Danuta Patkaniowska (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie), Marek Dubiński (Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej) i Ewa Parzonka (Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu), Emilia Czerniejewska (Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu) oraz Jadwiga Wojtczak (Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej) wraz z Małgorzatą Świrad (Biblioteka Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu).

W wystąpieniach odniesiono się do miejsca bibliotekarzy dyplomowanych w środowisku bibliotek akademickich. Zwrócono uwagę na rolę i znaczenie tej grupy zawodowej w opinii dyrektorów wybranych bibliotek (ankieta). Na podkreślenie zasługuje fakt, iż mimo szerokiego spektrum obowiązków i znacznie dłuższego czasu pracy – w porównaniu z innymi pracownikami naukowo-dydaktycznymi uczelni – bibliotekarze dyplomowani podejmują działalność naukową, są autorami wielu publikacji, prowadzą wieloaspektową działalność dydaktyczną.

Ostatni dzień konferencji w całości został poświęcony przyszłości bibliotekarzy dyplomowanych w kontekście aktualnych uregulowań prawnych w Polsce.

W sesji porannej wygłoszono 3 referaty. Wystąpienia Ewy Dobrzyńskiej-Lankosz (Biblioteka Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie), Marioli Antczak (Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego) oraz Violetty Perzyńskiej (Biblioteka Główna im. Jędrzeja Śniadeckiego Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie) dotyczyły prawnych aspektów funkcjonowania stanowisk bibliotekarzy dyplomowanych.

Dokonano przeglądu najważniejszych zmian proponowanych w latach 2011-2012 w prawodawstwie bibliotecznym i przedstawiono obecny status prawny bibliotekarza dyplomowanego. Projekt z dnia 6 marca 2012 r. „Ustawy o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów” (dalej zwany Projektem) wywołał dyskusję nad przyszłością rozwoju zawodowego bibliotekarzy w bibliotekach szkół wyższych. Projekt zakładał zniesienie egzaminu dla kandydatów na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego, nie wskazywał natomiast kryteriów, jakie kandydat na to stanowisko miałby spełniać. W obliczu szumu informacyjnego, który pojawił się w wyniku proponowanych przez Projekt zmian, pojawiły się spekulacje nie tylko na temat przyszłości zawodu, ścieżki awansu bibliotekarzy, ale także etyki, w myśl której bibliotekarze powinni „kierować się dobrze rozumianymi zasadami solidarności zawodowej, dbając o pozytywny wizerunek zawodu”. Dążenia środowiska bibliotekarskiego do spójności w zakresie wyrównania szans i określenia jednolitej ścieżki awansu dla bibliotekarzy zostałyby udaremnione, gdyby Projekt wszedł w życie (niestety tak już się stało).

Rozważania ostatniej sesji konferencyjnej oscylowały wokół miejsca bibliotekarza dyplomowanego w obecnej i przyszłej pragmatyce zawodu bibliotekarskiego.

Sesję otworzył referat Scholastyki Baran (Biblioteka Uniwersytecka w Olsztynie), omawiający egzamin na bibliotekarza dyplomowanego jako jedną z form samokształcenia. Hanna Tadeusiewicz (Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego) przedstawiła ujednoczone wymagania obowiązujące

ce Komisję Egzaminacyjną powołaną przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w postępowaniu kwalifikacyjnym dla kandydatów na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej.

W związku z perspektywą likwidacji Komisji Egzaminacyjnej zastanawiano się nad ujednoczeniem wymogów kwalifikacyjnych i przeniesieniem zasad i możliwości awansowania na bibliotekarza dyplomowanego do jednostek uczelnianych.

Artur Jazdon (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu) zaprezentował zdecydowanie osobisty punkt widzenia na temat oczekiwań dotyczących umiejętności i cech osobowościowych osoby kandydującej czy zatrudnionej na stanowisku bibliotekarza dyplomowanego we współczesnej bibliotece. Zdaniem prelegenta powinna to być osoba o szerokiej orientacji w różnorodnych aspektach współczesnego bibliotekarstwa, o wewnętrznej potrzebie ustawicznego samorozwoju, chcąc realizować hasło biblioteki jako organizacji uczącej się, umiejąca budować swój warsztat pracy. Bibliotekarz dyplomowany to również edukator, popularyzator, otwarty na współpracę z lokalnym otoczeniem. Ta wypowiedź wzbudziła duże emocje wśród uczestników konferencji.

W wystąpieniu zamykającym sesję Henryk Hollender (Uczelnia Łazarskiego w Warszawie) zaproponował powołanie niezależnego zespołu, który nadawałby swoje własne certyfikaty, nie wsparte żadną formalną regulacją. Mógłby on działać jako stowarzyszenie funkcjonujące na co dzień jako think-tank, które ogłosiłoby swoje założenia programowe i wizję doskonałości zawodowej. Proponowana Biblioteczna Komisja Certyfikacyjna powinna wyłonić się spośród osób wskazanych przez Grupę Inicjatywną na rzecz BKC. Bezinteresowność działania zapewniałaby przyszłej Komisji zasada, że członkowie Grupy Inicjatywnej nie mogą wejść do BKC i że BKC może rozszerzać swój skład dopiero po ukonstytuowaniu się i przyjęciu regulaminu przez pierwszy skład, pochodzący z nominacji Grupy Inicjatywnej.

Efekt „emocjonalnym” i podsumowaniem obrad był list skierowany do Prezydenta RP, w którym Członkowie Komitetu Naukowego Konferencji, działając z upoważnienia wszystkich jej uczestników i przedstawiając zasadne argumenty wynikające z konferencyjnych debat, zwrócili się z prośbą o rozważenie wycofania objęcia bibliotekarzy ustawą o zmianie ustaw regulujących wykonanie niektórych zawodów (projekt z 6 marca 2012 r.). List, niestety, nie przyniósł wymiernych korzyści, stał się jednak formą wyrażenia opinii i zaniepokojenia całego środowiska bibliotekarskiego zmianami wprowadzonymi w prawie bibliotecznym, po raz kolejny degradującymi elitę naszego zawodu.

Referaty wygłoszone podczas konferencji, jak i wnioski wynikające z dyskusji wyraźnie wskazują na to, że środowisko bibliotekarskie nie może być pozbawione instytucji weryfikującej wiedzę kandydata na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej. Powinno mieć swoją elitę będącą punktem odniesienia, wzorem dla studentów, pracowników naukowych i innych użytkowników zasobów bibliotecznych i informacyjnych nowoczesnych bibliotek. Chodzi także o to, by wypracować poddane kontroli społecznej mechanizmy mobilizujące do śledzenia światowych trendów w bibliotekach naukowych oraz weryfikowania najnowszej wiedzy. Nawet jeśli obecna formuła nadawania kwalifikacji bibliotekarza dyplomowanego nie spełnia oczekiwań wszystkich zainteresowanych, to jej brak spowoduje obniżenie rangi zawodu tak potrzebnego w społeczeństwie informacji i wiedzy, w którym zabraknie merytorycznych mechanizmów awansu. Dlatego też podczas konferencji zaproponowano wiele przemyślanych, możliwych do zrealizowania działań służących wykształceniu i utrzymaniu profesjonalnej kadry bibliotecznej na najwyższym poziomie.

Konferencja przyniosła wymierny plon naukowy – do druku została już przygotowana recenzowana publikacja zawierająca materiały konferencyjne, uznane przez jej uczestników za ciekawe i inspirujące. Na dzień dzisiejszy jest to pierwsza i – jak dotąd – jedyna publikacja środowiska bibliotekarskiego, w której przedstawiono wspólną, logiczną politykę kształcenia i awansowania bibliotekarzy w bi-

bliotekach naukowych. Spodziewamy się, że będzie ona przydatna bibliotekom (głównie naukowym) oraz ośrodkom kształcenia akademickiego bibliotekarzy i informatologów w całej Polsce.

Halina Brzezińska-Stec

Hanna Kościuch

Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

Tekst wpłynął do Redakcji 31 października 2013 r.

ZASADY REDAGOWANIA I WYDAWANIA CZASOPISM NAUKOWYCH

Seminarium dla wydawców i redaktorów czasopism (biuletynów)
naukowych

(Warszawa, 16 lipca 2013 r.)

W dniu 16 lipca 2013 r. w Warszawie odbyło się seminarium dla wydawców i redaktorów czasopism naukowych, zorganizowane przez Centrum Promocji i Informatyki. Dotyczyło ono *Zasad redagowania i wydawania czasopism naukowych*. Zapropionowaną problematykę przedstawiono w czterech blokach tematycznych. Seminarium rozpoczęto wykładem zatytułowanym *Prawo autorskie w kontekście problematyki wydawniczej – przykłady umów z autorami tekstów naukowych* wygłoszonym przez Barbarę Szczepańską z Kancelarii Prawnej Hogan Lovells.

Prelegentka podkreśliła, że w procesie wydawniczym ważne jest stosowanie umów, a zwłaszcza przestrzeganie porozumień między autorem a wydawcą. Zaliczamy do nich: regulamin dla autora, oświadczenie lub deklarację autora, umowę o publikację wydawnictwa, umowę o dzieło, umowę wydawniczą oraz brak umowy. W celu uniknięcia nieporozumień między wydawcą a autorem stosowane są przez wydawcę oświadczenia zabezpieczające, m.in. takie, że artykuł jest nowy i nie był nigdzie publikowany, następnie, że autor oznaczony w tekście jest właściwym twórcą treści oraz, że prawa osób trzecich nie są naruszone. Dla usprawnienia współpracy pomiędzy autorem a wydawnictwem stosuje się odpowiednie umowy wydawnicze takie jak: umowa o przeniesienie praw, umowa o dzieło, a także umowy licencyjne wyłączne i niewyłączne, w tym licencje, które są niezbędne do dysponowania utworem na rzecz osób trzecich.

W dalszej części wykładu zwrócono uwagę na zasady dotyczące formułowania umów: konieczność wymienienia pól eksploatacji, zwłaszcza w zakresie utrwalenia i zwielokrotnienia utworu, w zakresie obrotu oryginałem albo egzemplarzami, na których utwór utrwalono oraz w zakresie rozpowszechniania utworu. Podkreślono, że nie wolno umawiać się na pola eksploatacji, które nie istnieją, oraz na „przyszłość” tzn., że forma i treść umowy zostaną sporządzone w późniejszym czasie. Wspomniano również, że umowy – z wyjątkiem licencji niewyłącznej – muszą być zawarte w formie pisemnej, a także, że nie wolno zmuszać autora do zrzeczenia się prawa do wynagrodzenia, co często jest stosowane przez wydawców.

Na zakończenie wykładu nawiązano do czasu trwania umowy licencyjnej, który może być oznaczony i nieoznaczony, a który ściśle wynika z zawartej umowy. Doprecyzowano czym jest utwór naukowy i kto ma do takiego utworu prawo. Zwró-

cono uwagę na elementy czasopisma naukowego, zwłaszcza chronione, do których należy tytuł, logo i szata graficzna. Zaprezentowane problemy doprecyzowywały tematykę seminarium i były wprowadzeniem do kolejnych wystąpień.

Następny referat *Dobre praktyki w zakresie zarządzania prawami własności intelektualnej w jednostkach naukowych*, został wygłoszony przez Lidzię Szczęsną – radcę prawnego z Kancelarii Radców Prawnych. Na wstępie zasygnalizowano znaczenie praw własności i podkreślono, że odnoszą się one do działalności intelektualnej w dziedzinie literackiej, artystycznej, naukowej, przemysłowej i obejmują prawo autorskie i prawa pokrewne z prawami autorskimi oraz prawa do baz danych. Przypomniano podstawowe akty prawne w zakresie prawa własności artystycznej, naukowej, literackiej i programów komputerowych oraz w zakresie ochrony zbiorów danych lub materiałów gromadzonych według określonej metody.

W wystąpieniu zwrócono uwagę na celowość zarządzania własnością intelektualną. Wskazano przy tym na rozwój własności intelektualnej w jednostkach naukowych, na ograniczanie ryzyka kosztów wytworzenia praw i ochrony praw oraz na odkrywanie nowych źródeł osiągania korzyści z praw. Podkreślono również, że na uczelniach wyższych zarządzanie prawami własności intelektualnej regulowane jest odpowiednimi rozporządzeniami i regulaminami. Opracowane dokumenty określają prawa i obowiązki uczelni, a także pracowników, doktorantów i studentów, w zakresie ochrony korzystania z praw autorskich i im pokrewnych, oraz określają zasady wynagradzania twórców. Należy również pamiętać, że w uregulowaniach tych powinny znaleźć się także zasady i procedury komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych oraz reguły korzystania z majątku uczelni wykorzystanego do komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych oraz świadczenia usług naukowo-badawczych.

Znaczna część prelekcji dotyczyła uprawnień twórców oraz procedur postępowania wewnątrz jednostek naukowych w zakresie praw własności intelektualnej oraz wzorów wniosków, umów, uzgodnień i ustaleń prawnych. Na zakończenie przypomniano, że obowiązkiem pracownika jest poinformowanie pracodawcy o podjęciu prac, w efekcie których może powstać prawo własności intelektualnej oraz o zgłoszeniu jednostkom naukowym powstania takiego prawa własności.

Poruszone aspekty prawne zarówno prawa autorskiego, jak i prawa własności intelektualnej, wywołały wśród zebranego gremium ożywioną dyskusję. Zrodziło się wiele pytań i wątpliwości. Na większość z nich słuchacze otrzymali odpowiedź prelegenta, na pozostałe należało poczekać do następnych wykładów. W zaplanowanej przerwie uczestnicy mieli okazję do indywidualnych rozmów z prelegentami.

Kolejny referat dotyczył kluczowego zagadnienia seminarium – redagowania czasopism. W wystąpieniu zatytułowanym *Jak założyć i redagować czasopismo (biuletyn) naukowe* Emanuel Kulczycki z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu starał się usystematyzować etapy redagowania czasopism. Prelegent swoje wystąpienie rozpoczął od zdefiniowania czym jest czasopismo naukowe i jak jest ono określane przez różne podmioty administracyjne. W świetle polskiego prawa jest to wydawnictwo, które z założenia musi być czasopismem, co wiąże się z rejestracją takiego pisma w sądzie wojewódzkim. Z kolei, w myśl porządku wydawniczego czasopisma naukowe charakteryzują się stałą częstotliwością wydań, mają zbliżoną szatę graficzną, wyraźny jest profil i specjalizacja oraz układ zawartych w nich treści. Natomiast ministerstwo definiuje czasopismo naukowe jako pismo recenzowane, które jest punktowane, a to z kolei oznacza, że jest indeksowane na co najmniej jednej ze wskazanych list, lub poddane corocznej procedurze ewaluacyjnej.

W dalszej części wystąpienia przedstawione zostały zasady i procedury związane z założeniem periodyku i kolejnymi etapami wydawniczymi. Czasopismo powołuje się do życia poczynając od rejestracji tytułu prasowego w sądzie, poprzez uzyskanie numeru ISSN w Bibliotece Narodowej oraz otrzymanie identyfikatora DOI wymaganego dla artykułu naukowego. Po spełnieniu niezbędnych formal-

ności, należy zadbać o szybki, darmowy i bez ograniczeń dostęp do wszystkich artykułów w czasopiśmie, co jest równoznaczne z otwartością czasopisma. Za czasopismo otwarte uważa się takie, które ma wersję elektroniczną (może mieć również drukowaną), jest dostępne bezpłatnie oraz, w którym wydawca umożliwia darmową redystrybucję, import i eksport danych.

Otwarty dostęp do czasopisma od strony prawnej można zapewnić na wiele sposobów m.in. poprzez: umowy licencyjne z autorem bez przeniesienia i z przeniesieniem praw majątkowych na wydawcę oraz umową licencyjną w oparciu o licencje Creative Commons (proponując zawarcie umowy na określony zakres dostępu – do wyboru między autorem a wydawcą – wprowadzając odpowiednie logo). Uświadomiono słuchaczom, że strona internetowa jest wizytówką czasopisma, dlatego konieczne jest zamieszczenie wszelkich danych identyfikujących tytuł i zawartość treściową w najbardziej dostępnych miejscach w Internecie. Ważne jest również podanie informacji o czasopiśmie w mediach społecznościowych dla naukowców, a także zadbanie o to, aby wszystkie artykuły trafiały do archiwum zarządzanego przez bibliotekarzy lub archiwistów. Nie należy przy tym zapominać, że wszystkie te działania zmierzają w kierunku indeksowania, a tym samym podnoszenia prestiżu pisma, ułatwienia dostępu czytelnikom, ewaluacji tytułu i zdobywania punktów, które są niezbędne przy okresowej ocenie pracowników naukowych. Dobrze zredagowane i opracowane czasopismo ma szansę utrzymania się na rynku wydawniczym, a tym samym może służyć szerokiemu gronu społeczności akademickiej.

Seminarium zamykał referat *Cytowalność i jej budowanie przy wykorzystaniu narzędzi internetowych*, Leszka Stypułkowskiego – eksperta firmy Index Copernicus International. W wystąpieniu podkreślono, że narzędziem promującym osiągnięcia nauki jest międzynarodowa platforma Index Copernicus International, która wspiera krajową i międzynarodową współpracę pomiędzy naukowcami, wydawcami czasopism i instytucjami naukowymi. Należy nadmienić, że eksperci z Index Copernicus International odpowiedzialni są za parametryzację czasopism naukowych oraz dorobek publikacyjny jednostek naukowych. Celem działania platformy jest dotarcie z opublikowanym artykułem naukowym do jak największej liczby odbiorców, którzy wyniki opublikowanej pracy zastosują we własnych badaniach, a następnie w opracowanych publikacjach.

Prelegent podkreślił znaczenie merytorycznej jakości czasopisma, czyli jego charakteru naukowego tzn., że publikacja ma spełniać kryteria pracy naukowej, a także realizować standardy wydawnicze dotyczące składu, notacji, przypisów. Ponadto czasopismo ma mieć stabilność wydawniczą, a artykuły pochodzące z badań własnych, przejrzysty proces recenzyjny, tzn. recenzenci powinni być głównie spoza jednostki wydającej, co ma zapewnić ochronę własności intelektualnej. Następnie zwrócono uwagę na dostępność artykułów w wersji elektronicznej, indeksację i identyfikację. Omówiono również dostępność artykułów w językach kongresowych, dystrybucję artykułów do międzynarodowych repozytoriów oraz afiliację autorów z zagranicznych placówek naukowych. Podkreślono znaczenie współpracy z autorami z zewnętrznych ośrodków naukowych, współpracę z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Ważne jest również powołanie międzynarodowej rady naukowej czasopisma, międzynarodowego zespołu recenzyjnego, oraz zapewnienie bieżącej współpracy z zagranicznymi wydawnictwami o zbliżonej tematyce.

Wybrane elementy w zakresie jakości wydawniczej, digitalizacji, internacjonalizacji i kooperacji mają wpływ na wzrost liczby artykułów naukowych zgłaszanych do danego czasopisma, tym samym zwiększa się obszar cytowalności Impact Factor, a co za tym idzie, wzrasta punktacja pisma i rośnie ranga czasopisma w środowisku naukowym.

Dla usprawnienia procesu edytorskiego w czasopiśmie, wprowadza się łatwą w obsłudze, nie wymagającą dodatkowego oprogramowania na komputerze platformę internetową Index Copernicus, która zawiera wszystkie niezbędne elemen-

ty potrzebne do prowadzenia periodyku. Dzięki temu Index Copernicus realizuje pełną obsługę wersji elektronicznej czasopisma, kompleksowy proces obsługi redakcyjnej, ochronę własności intelektualnej, a także wszystko co jest związane z digitalizacją, internacjonalizacją i kooperacją pisma. W wystąpieniu podkreślano, że proces wydawania czasopisma realizowany przez wyspecjalizowanego partnera zapewnia skuteczność i profesjonalność wydawniczą, dzięki której periodyki poprawiają swoje wyniki parametryczne, pozyskują nowych autorów i czytelników, a także zwiększają szansę na utrzymanie dynamiki wzrostu wskaźnika Impact Factor.

Bogumiła Warząchowska
Biblioteka Teologiczna
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Tekst wpłynął do Redakcji 23 października 2013 r.

„PRZYSZŁE BIBLIOTEKI: NIEOGRANICZONE MOŻLIWOŚCI”¹ – ŚWIATOWY KONGRES BIBLIOTEK i INFORMACJI ORAZ 79. KONFERENCJA GENERALNA IFLA

(Singapur, 17-23 sierpnia 2013 r.)

Tegoroczny Światowy Kongres Bibliotek i Informacji oraz 79. Konferencja Generalna Międzynarodowej Federacji Bibliotekarskich Stowarzyszeń i Instytucji odbywały się w Singapurze pod hasłem „Przyszłe biblioteki: nieograniczone możliwości”.

W ceremonii otwarcia udział wzięł dr Yaacob Ibrahim, singapurski Minister Komunikacji i Informacji, a okolicznościowe przemówienie zatytułowane „Czy biblioteki są gotowe do dużych zmian?” wygłosiła prof. Chan Heng Chee, wieloletnia ambasador Singapuru w USA.

Singapur, obchodzący w tym roku 48. rocznicę uzyskania niepodległości, budzi zachwyt nie tylko przysłowiową niemal czystością, bezpieczeństwem, wspaniałą koegzystencją różnych grup etnicznych i narodowościowych zamieszkujących to państwo-miasto, ale także mądrym stosunkiem do edukacji i bibliotekarstwa. Jak stwierdzają Julie S. Sabaratnam i Ester Ong² przeżycie tego państwa bez zasobów naturalnych zależy od ludzi, którzy są jedynym bogactwem i decydują o znaczeniu Singapuru. Stąd ustawiczne inwestowanie w naukę oraz w podnoszenie kwalifikacji pracowników i w biblioteki. Kongres i towarzysząca mu konferencja były doskonałą okazją do ukazania wszystkim uczestnikom nieograniczonych możliwości i potencjału tkwiącego w bibliotekach, m.in. poprzez zaprezentowanie bibliotek działających na terenie Singapuru i sąsiadującej z nim Malezji.

W tym roku w konferencji wzięło udział ponad 3,5 tys. gości. Przedstawiono ponad 300 wystąpień, które, tak jak w latach ubiegłych, przyporządkowane były do 5 ścieżek tematycznych:

1. Wolny dostęp i zbiory cyfrowe.
2. Polityka, strategia i doradztwo.
3. Dostęp i usługi inspirowane przez użytkowników.
4. Narzędzia i techniki.
5. Idee, innowacje, antycypowanie nowości.

¹ Future libraries: infinite possibilities.

² J. S. Sabaratnam, E. Ong: *Singapore libraries: from brick and mortar to information anytime anywhere*. „IFLA Journal” vol. 39 (June 2013), no 2, p. 103.

WOLNY DOSTĘP I ZBIORY CYFROWE

Referenci z Sekcji Aquisition and Collection Development przedstawili przykłady współpracy między biblioteką a użytkownikami i dostawcami informacji w zakresie tworzenia zbiorów elektronicznych i kształtowania polityki otwartego dostępu (M. S. Lam, M. Sum: *Enhancing access and usage: the OUHK's experience in resource discovery service*; K. J. Burpee, L. Fernandez: *New frontiers in Open Access for Collection Development: Perspectives from Canadian research libraries*; A. Heng: *Leveraging organizational expertise taxonomy for collection development*, R. Alzahraani, R. M. Ramli: *From red to green: building and managing the scientific electronic collections for a new Sci-Tech University Library*; M. Revitt, C. Guthro: *Together we are stronger: A cooperative approach to managing print collections*). Zaprezentowano (Sekcja Law Libraries, Government Libraries oraz Library and Research Services for Parliaments) możliwość korzystania w otwartym dostępie z urzędowej i uwierzytelnionej informacji prawnej w Azji: w Wietnamie (L. Hanh: *Open access to official and authenticated legal information in Vietnam*), Hongkongu (J. Bahrij, I. Shieh: *Hong Kong moves towards open access to authenticated legal information*) i Indiach (U. Narayan: *Indian initiative to provide free access to authentic legal information*). Sekcja Reference and Information Services zwróciła uwagę na potrzebę zmian w usługach informacyjnych świadczonych przez biblioteki, podkreślając jednocześnie coraz większe ich możliwości w tym zakresie (L. Moyo, J. Nardine: *A living network supports reference on-the-go*; S. Lena, R. Ramakrishnan, K. Venkatachalam: *Information services for the engineering community: explorations in the hybrid environment*; U. Bhattacharya, A. Roy: *Digital reference services for people with special needs: what, why and how?*). Przedstawiono potrzebę tworzenia nowych stanowisk w bibliotekach, wynikającą z powszechnego wykorzystywania w bibliotekach technologii informacyjnych i dążenia do jak najlepszego zaspokajania oczekiwań użytkowników (T. Radniecki: *Study on emerging technologies librarians: how a new library position and its competencies are evolving to meet the technology and information needs of libraries and their patrons*). Ukazano (J. Benn, D. Mcloughli: *Facing our future: social media takeover, coexistence or resistance? the integration of social media and reference services*) wykorzystywanie mediów społecznościowych, ich integrację z usługami informacyjnymi prowadzonymi przez biblioteki akademickie w 100 najlepszych uniwersytetach świata.

Interesujące były wystąpienia (Preservation and Conservation Programme /PAC/ Core Activity) dotyczące ochrony i konserwacji dziedzictwa kulturowego, podczas których przedstawiono innowacyjne przedsięwzięcia w tym zakresie, podejmowane w krajach azjatyckich, nawiązujące do regionalnej współpracy po trzęsieniu ziemi w Japonii (m.in.: N. Kobayashi: *Progress of collaboration in disaster preparedness for cultural properties after the Great East Japan Earthquake*; B. MacNaught, S. Yigang: *Preserving the digital culture of two nations: National Library of new Zealand and National Library of China work towards a shared perspective on digital preservation*).

Sekcja National Libraries przedstawiła działania (m.in. związane z koniecznością zmian w zakresie wiedzy i umiejętności personelu) wynikające z wdrażania strategii dotyczącej kształtowania zbiorów cyfrowych w bibliotekach. Zaprezentowano sytuacje w bibliotekach: singapurskich, brytyjskiej, japońskiej i szwedzkiej (C. Brazier: *born. digital@british.library: the opportunities and challenges of implementing a digital collection development strategy*; T. Yamada: *Digital collection strategies at the National Diet Library*; C. Tang: *Acquiring, organising and providing access to digital content: The Singapore Memory Project experience*; J. A. Pabón Cadavid, J. Sathik Basha, G. Kaleeswaran: *Legal and technical difficulties of web archival in Singapore*; J. Rydén: *Legal restrictions and the digital library – is digital access to knowledge achievable?*).

W Sekcji Knowledge Management przypomniano, że przeobrażenia prowadzące do społeczeństwa informacyjnego zależą od umiejętności przekazywania wiedzy obywatelom i pracownikom. Podkreślono potrzebę odejścia od działań ukierunkowanych na kontrolę wiedzy na rzecz jej otwartości, co w konsekwencji przyczyni się do wzrostu jej poziomu w społeczeństwie (E. Tise, R. Raju: *Open Access: a new dawn for knowledge*

management; H. Cervone, J. Dysart: *Supporting Learning, Knowledge Sharing, And Team-Based Work With Open Access And Open Source Technology And Tools*; I. Bursová: *Open Access At The Academy Of Sciences Of The Czech Republic*; N. Variant Anna, D. Puspitasari: *Knowledge Sharing In Libraries: A Case Study Of Knowledge Sharing Strategies In Indonesian University Libraries*; W. Al-Badi, M. Nasser Al-Battashi: *Digital Open Access Initiatives In Health Information: Oman Medical Journal As A Model*; H. Li, L. Song: *Not A Possibility, But A Reality: Sharing Unique Content Via Open Access*).

POLITYKA, STRATEGIA I DORADZTWO

W tej bardzo obszernej tematyce ścieżce wystąpienia były prezentowane przez różne sekcje. Sekcja Library Theory and Research przybliżyła badania odzwierciedlające aspekty teoretyczne i praktyczne w organizacji i funkcjonowaniu. G. Kasey Garrison („*This intense desire to know the world*”: *Cultural competency as a personal and professional disposition in collection development practices*) omawiając czynniki, które wpływają na proces selekcji i kształtowania wielokulturowych zbiorów literatury dziecięcej, zwrócił uwagę na wyzwania, jakie napotykają bibliotekarze, by sprostać potrzebom coraz bardziej różnicującego się społeczeństwa.

Omówiono metodologię badań służących poznaniu zachowań informacyjnych użytkowników, którzy wywodzą się ze środowisk zróżnicowanych kulturowo (m.in. V. Moskina: *Information seeking behaviour of national minorities' secondary school students for scientific research purposes*; K. Matusiak: *What we are learning about the diverse backgrounds of academic library users: An overview of research designs and methods in information behavior studies*; P. A. Blanco: *Developing a model integral impact assessment*; J. Leong: *Ethnic diversity at the University of Toronto Libraries*).

Przedstawiono rozwiązania wynikające z zastosowania otwartego dostępu i mające inspirujący wpływ na działania biblioteczne (E. Balnaves: *From OPAC to Archive: integrated discovery and digital libraries with open source*; S. H. Kia, Z. L. Wang: *Content-as-a-service platform with the alfresco open-source enterprise content management system*; J. L. Gómez-Acebo, E. Sánchez Nogales: *Biblioteca Digital del Patrimonio Iberoamericano: open source technology in the service of a major cooperative project*; D. Ferreira Ucha, R. Favero Krzyzanowski, G. Giacchetto Moreira, I. Morais Imperatriz: *Virtual libraries in research funding agencies: an open source approach to disseminate information to faculty, research teams and civil society*). Sekcja Library Services to Multicultural Populations oraz Indigenous Matters Special Interest Group zwróciły uwagę na rozbieżności pomiędzy zalecaną przez *Multicultural Library Manifesto* koniecznością uwzględniania w pracy bibliotek potrzeb środowisk wielokulturowych a niemożnością ich zaspokajania ze względu na częsty brak odpowiedniego w tym zakresie przygotowania wśród absolwentów szkół bibliotekoznawczych. W referatach zaprezentowano pozytywne przykłady wykorzystywania w programach kształcenia bibliotekarzy wiedzy dotyczącej plemion i różnych aspektów związanych z wielokulturowością (K. Thorpe: *Protocols for libraries and archives in Australia: incorporating Indigenous perspectives in the information field*; S. Lilley, T. P. Paringatai: *Kia whai taki: implementing indigenous knowledge in the Aotearoa New Zealand Library and Information Management curriculum*; T. Samek: „*You can't hurry love*”: *slow library education in culturally diverse society*). L. Roy, C. Trace, S. Gilbert (*Indigenous ways: assessing the awareness of and potential need for identifying content on indigenous world view in educating Libraries/Archives/Museum (LAM) entry level professionals*) przedstawiły wstępne uwagi dotyczące projektu „Indigenous Ways”, którego celem jest ocena świadomości w zakresie potrzeb i wykorzystania wiedzy plemiennej w bibliotekach, archiwach i muzeach oraz przygotowanie zaleceń dla programów kształcenia odnośnie jej wdrażania. Natomiast D. Sabolović-Krajina z Public Library Fran Galović w Koprivnicy w Chorwacji

(*In-house library training program supporting Roma people – the power of networking in local community*) omówiła program szkolenia dla bibliotekarzy służący wspieraniu Romów, realizowany w tej bibliotece.

Sekcje: Information Technology, Preservation and Conservation, Rare Books and Manuscripts oraz Library and Research Services for Parliaments zaprezentowały działania na rzecz zabezpieczenia i konserwacji zbiorów fizycznych i cyfrowych (m.in. R. Altenhöner: *Preservation and conservation as an integrated process in the German National Library: Status quo and outlook*; H. Brown, R. Harvey: *Seeing the whole elephant: an integrated approach to managing preservation*; N. Krabbenhoef, K. Skinner, M. Schultz, F. Zarndt: *Chronicles in preservation: preserving digital news and newspapers*; P. Vallas: *Integrating physical preservation and digitization: a currently effective process in the French National Library*).

Istotne z punktu widzenia bibliotek, zarówno współczesnych jak i przyszłych, było ukazanie roli standardów bibliotecznych w doskonaleniu działań dla masowych jak i specjalnych użytkowników, m.in. poprzez prezentowanie w nich najlepszych rozwiązań praktycznych (H-Y. Hann, Y-S. Jeong, W-H. Jang: *Best practices of the DAISY standards in Korea -LG Sangnam library's service for the print disabled*; M. E. Davis, L. J. Hinchliffe: *Translating Standards into actions: a case study on implementation and training*; T. Høivik: *Improving practices. Statistical standards in global libraries*).

Ukazana została (LIS Education in Developing Countries Special Interest Group) współpraca międzynarodowa krajów rozwijających się w zakresie kształcenia bibliotekoznawczego. Przedstawiono doświadczenia i spostrzeżenia z krajów afrykańskich i azjatyckich (A. Abioye: *Enhancing library and information science education through cross-border collaboration: the experience of University of Ibadan, Nigeria and University of Ghana*; J. Raju: *The LIS school in the ICT age: a casualty, or catalyst for making a „cross-border” shift of a different type? – the case of South Africa*; P. Burnett: *Challenges and problems of Library and Information Science Education in selected African countries*; E. J. Ottong, U. J. Ottong: *Teaching and learning for development through collaborative curriculum design: a study of University of Botswana, Botswana and University of Calabar, Nigeria*; T. Nagatsuka, H. Tsunoda, T. Harada: *The improvements in quality of LIS Education through the mutual international exchanges of students in the East Asia*).

Sekcje Government Information and Official Publications oraz Government Libraries przedstawiły wykorzystywanie przez biblioteki urzędowych informacji o polityce i dla polityki, służących rozwojowi gospodarczemu społeczeństw i doskonaleniu ich świadomości (N. Balagapo: *Creating bridges to prosperity in the Asia and Pacific Region: the ADB Library Experience*; P. K. Jain, P. Babbar, G. Paliwal: *Government information sources for economic development: a case study of the Institute of Economic Growth Library, India*; M. Novak, P-A. Baran: *Including libraries in development strategies*; A. Vallotton Preisig: *Information for and about development politics and action in Switzerland: a partnership between government and civil society*; T. Mugwisi, D. Ocholla, J. Mostert: *Access and use of libraries and information centres by agricultural researchers and extension workers in Zimbabwe*; R. Vij: *Government information, publications and information dissemination strategies for the future: a case study of DRDO, India*).

DOSTĘP I USŁUGI INSPIROWANE PRZEZ UŻYTKOWNIKÓW

Tematyka dotycząca inspirowania przez użytkowników usług bibliotecznych znalazła odzwierciedlenie w wystąpieniach prezentowanych przez Sekcje School Libraries and Resource Centers oraz Information Literacy. Zwrócono uwagę na potrzebę jak najwcześniejszego (szkoła podstawowa, średnia) kształcenia obywatelskiego (civic literacy), przygotowującego do życia w społeczeństwie, kształtującego postawy obywatelskie oparte na zasadach i wartościach demokracji (D. Vin-Datice:

Information for civic literacies: an educational priority for school librarians in France; N. Gendina, T. Zhukova: *The Russian school Libraries Association as a distributor of ideas of personal information culture: experience of integration of researchers and school librarians' efforts for civil literacy formation*; R. Kumbar: *School libraries empower future citizens: a model to impact civic literacy in Indian school*). Zwróć uwagę na potrzebę i przydatność wiedzy obywatelskiej w odniesieniu do współczesnych wydarzeń na świecie, m.in. w Tunezji (A. Ksibi: *The lack of civility in the „Arab spring” & librarians and document manager's duties for civic literacy*) w Ugandzie (A. Mwesigwa: *An Academic Library as a National Reference Library: contributions of Makerere University Library in promoting civic literacy*).

V. M. Silva i F. Vaz (*Civic literacy projects in libraries: acting in the present thinking in the future*) zaprezentowali portugalski program „Rights for Right?”, realizowany od 2007 r. w miejskiej bibliotece w Seixal. Jego celem jest promowanie znajomości Praw Człowieka i podstawowych wolności wszystkich ludzi, by umożliwić im świadome i aktywne funkcjonowanie w społeczeństwie.

Inne usługi inspirowane przez użytkowników, zaprezentowane podczas Konferencji, dotyczyły upowszechniania informacji na temat działań wojennych. C. Mary (*The 'elite of their profession': the impact on professional practice of the Office of War Information libraries and their librarians in the British dominions during World War II*) przybliżyła działalność prowadzoną podczas II wojny światowej na terenie dominiów brytyjskich przez biblioteki istniejące przy US Office of War Information. Po sukcesie US Information Library, otwartej w Londynie w 1942 r., tworzenie takich bibliotek stało się elementem polityki uznającej, że dostęp do informacji umożliwi wspieranie wysiłku wojennego i promowanie demokracji. Centra informacji powstały wówczas w Australii, Nowej Zelandii, Indiach i Południowej Afryce.

Institucje, w których powszechnie wprowadzane są działania informacyjne służące zaspokajaniu potrzeb użytkowników to parlamenty i funkcjonujące przy nich biblioteki. Przedstawiono różne przedsięwzięcia mające na celu wspomaganie parlamentarzystów w ich pracach (m.in. J. Hirose: *Anticipatory research of the National Diet (Parliamentary) Library Japan: a major research resource for the Diet*; I. Rugambwa, F. Kintu: *The role of parliamentary library and research resources in supporting parliamentarians to be well-informed: the case of Uganda*; A. Heidari, A. Khakpour: *Practical experiences of resource sharing activities in the Islamic Consultative Assembly Library (ICAL)*; L. Gassie, H. Fischer: *Developing sustainable Geographic Information System (GIS) services for parliamentary clients*).

NARZĘDZIA I TECHNIKI

Wystąpienia przypisane do ścieżki czwartej wiele uwagi poświęcały działaniom marketingowym promującym biblioteki i świadczone przez nie usługi. Sekcja Management and Marketing przedstawiła nowe narzędzia promocyjne i usługi, do których aktywnie włączani są użytkownicy bibliotek (m.in. C. Busby: *Marketing from the inside out: How we marketed to staff to spread the word to our members*; K. Rvasti, M. Saastamoinen, M. Nissinen: *Involving customers in redesigning and marketing the library*; O. Einasto: *Renewing the marketing strategy: from meeting user needs to values creation*; K. Cushon, G. Nowlan: *Developing and launching effective and engaging videos without breaking the bank*; N. Narayanankutty: *Inspiring library patrons through an open book written quiz: an innovative library marketing tool*).

S. Mundt (*Evaluating the marketing success of libraries' social media presences*) oraz A. R. H. Almrzooqi (*Marketing information with social networking tools: Whatsapp application model*) zwrócili uwagę na konieczność większego wykorzystywania mediów społecznych do promowania strategicznych celów poszczególnych bibliotek i dokonywania ewaluacji działań marketingowych prowadzonych za ich pośrednictwem. S. Tanasijević (*New model of library marketing for farmers*

and promotional creativity in action) przedstawiła projekt AgroLib-Ja, prowadzony przez Agricultural Library w serbskiej Jagodinie. Jego celem jest rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów farmerów i poprawianie ich statusu ekonomicznego, społecznego i kulturalnego przez edukację i wykorzystanie ITC w zrewitalizowanej sieci bibliotek wiejskich. Natomiast P. Hauke i K. U. Werner (*Going green as a marketing tool for libraries: environmentally sustainable management practices*) przybliżyli przyjazne środowisku działania w zakresie zarządzania, które mogą być doskonałym narzędziem w marketingu bibliotecznym.

Referaty zaprezentowane w Sekcjach Statistics and Evaluation oraz Education and Training poświęcone były nowym sposobom nauczania statystyki, tak by stała się ona powszechnie wykorzystywana i sprzyjała rozszerzaniu prowadzonych usług (A. Morris: *How to make statistics interesting, relevant and fun!*; U. Lipeikaite, R. Petuchovaitė). P. Krogh i J. Røgler (*Double force. Applying indicators and qualitative measuring to the public library learning space*) zaprezentowali pomiary ilościowe i jakościowe prowadzone przez bibliotekę publiczną w norweskiej Baskerud. Pomiary powadzone w tej i innych powiatowych bibliotekach publicznych Norwegii, służą kierowaniu i rozwojowi bibliotek w regionie.

Agricultural Libraries Special Interest Group przedstawiła problemy związane z wdrażaniem strategii zarządzania i komunikacji dla potrzeb rolnictwa, uwzględniając sytuację w różnych regionach świata (m.in.: P. Walton: *Embedding information management into all operational areas of an agricultural organisation: lessons learned from the Pacific*; U. Lipeikaite, G. Oyarzun: *Agriculture, libraries and human development: case studies of Europe, Africa and Latin America*; R. Bernaoui, M. Hassoun, R. Issolah: *Analysis of needs of researchers in agronomy: implementation of agricultural information system in Algeria*; P. Ntokwane: *Perceived education and training needs for agricultural librarians and information personnel in the information communications technology (ICT) era; the case for Botswana, a developing country perspective*; V. Jovanova: *the library on wheels infobus – a library at will of the farmers*; A. P. Singh, M. Yuvaraj: *Scenario of Indian agrarian librarianship: an evaluative study*). T. Malapela, I. Subirats, S. Dister, W. Karna i J. Keizer (*A reference space for information management standards, tools and methodologies: the AIMS portal*) przybliżyli zakres działania portalu Agricultural Information Management Standards (AIMS), gdzie użytkownicy mogą znaleźć informacje o doświadczeniach związanych z funkcjonowaniem systemów informacji rolniczej i zarządzaniu nią.

Innowacyjne podejście do pracy z książkami rzadkimi, rękopisami i zbiorami specjalnymi w bibliotekach artystycznych przedstawione zostały w Sekcjach Art Libraries oraz Rare Books and Manuscripts (m.in.: G. Bergel, A. Franklin, M. Heaney, R. Arandjelovic, A. Zisserman, D. Funke: *Content-based image recognition on printed broadside ballads: The Bodleian Libraries' ImageMatch Tool*; A. Boozari, A. Mashhadi Rafi: *Data entry worksheet: Preserving images and decorations of Persian manuscripts and lithographed books*; C. Bromark: *The art of finding an illustration – or just Google it!*). K. Ceynowa (*The image is the record – similarity-based image search for visual materials in digitized library collections: The approach of the Bavarian State Library*) zaprezentował narzędzia wyszukiwawcze wypracowane przez Bavarian State Library oraz Fraunhofer Heinrich-Hertz Institute dla potrzeb wykorzystywania w bogatych zbiorach (96 tys. rękopisów, 20 tys. inkunabułów i ponad 160 tys. rzadkich książek) Bavarian State Library.

IDEE, INNOWACJE, ANTICYPOWANIE NOWOŚCI

Do programu ścieżki 5 włączone zostały problemy poświęcone m.in. architektonicznemu dopasowaniu bibliotek do przestrzeni publicznej, które znalazły się w kręgu zainteresowań Sekcji Library Buildings and Equipment.

J. Thorhauge (*Creating a model-program for the building of future public libraries and their role in culture led redesign of urban spaces*) przedstawił program

nowej koncepcji biblioteki publicznej, który może być przydatny przy budowie nowych obiektów oraz przeprojektowywaniu i poprawianiu istniejących. Celem tego programu, przygotowanego w kooperacji Duńskiej Agencji Kultury i filantropijnego zrzeszenia RealDania, jest identyfikowanie ról i zadań przyszłych bibliotek publicznych oraz określenie zasad projektowych i wymogów funkcjonalnych dla budynków bibliotecznych. Zwraca się w nim uwagę na usytuowanie biblioteki w przestrzeni miejskiej jako podstawowe kryterium dla tworzenia tych placówek w kontekście społeczeństwa wiedzy. Podobnej problematyki dotyczyło wystąpienie M. Berndtson (*Public libraries and placemaking*), która przybliżyła pojęcie przestrzeni publicznej, jej powiązanie z bibliotekami publicznymi i znaczenie dla społeczeństwa. Referentka podkreśliła wielkie możliwości pojawiające się przed bibliotekami publicznymi, w związku z postępującą urbanizacją. Rolę bibliotek widzi m.in. we wspieraniu demokracji i poprawie jakości życia w miastach. Dlatego, jej zdaniem, istnieje potrzeba zachęcania bibliotekarzy do dostrzegania i rozumienia roli bibliotek publicznych w przestrzeni publicznej i wzmacniania tej roli przez włączanie obywateli do projektowania bibliotek i ich usług. zilustrowała to przykładami bibliotek europejskich i północnoamerykańskich, które z powodzeniem realizują te zadania.

Zaprezentowano też ciekawe rozwiązania architektoniczne bibliotek, ośrodków informacji i centrów nauki (S. Boss, J. Fang, J. Zhang: *The intersection of design and culture: The New Guangzhou Library and its relationship to the city*; M. Lefebvre: *The library, the city, and infinite possibilities – Ryerson University's Student Learning Centre Project*; L. Mcgettigan: *Unafraid of the future – Edinburgh's next generation library and information services*).

W Sekcji Social Science Libraries zajęto się problemem roli bibliotek we współczesnych wydarzeniach i ruchach społecznych, m.in. egipskiej rewolucji ze stycznia 2011 r. (S. Urgola: *Archiving Egypt's revolution: The „University on the Square” project, documenting January 25, 2011 and beyond*), w ruchach na rzecz praw kobiet, w sytuacjach spowodowanych kryzysem instytucji opiekuńczych (K. Denda, L. Vidal: *Academic libraries advancing transnational feminism*; L. Alvim, J. A. Calixto: *Public Libraries, the crisis of the Welfare State and the social networks: the Portuguese case*; T. Rhodes: *A living, breathing revolution: how libraries can use „living archives” to support, engage, and document social movements*).

Zwrócono uwagę (Sekcje Knowledge Management oraz Academic and Research Libraries) na potrzebę elastycznego zarządzania, międzynarodowej współpracy i tworzenia strategii dla zapewniania jak najlepszego dostępu do zbiorów tak papierowych jak i elektronicznych (P. Burnhill, F. Pelle: *Who is looking after your e-journals? Telling tales about the keepers registry & your digital shelves*; M. Tan: *Implementing agile management through collaborative social computing*; T. Sadeh: *From search to discovery*). Trzy wystąpienia poświęcone były Massively Open Online Course, popularnej ostatnio formie kształcenia na odległość. MOOC to otwarte, dostępne online kursy, przeznaczone dla bardzo dużej liczby uczestników. Ich podstawą, oprócz dostępu do tradycyjnych materiałów kursowych, są krótkie filmy połączone z weryfikującymi wiedzę testami, quizami oraz interaktywnym forum dla uczniów, nauczycieli i osób wspomagających proces nauczania (A. Wells: *Agile management: strategies for success in rapidly changing times – an Australian University Library perspective*; M. Calter: *MOOCs and the library: engaging with evolving pedagogy*; J. C-C. CHEN: *Opportunities and challenges of MOOCs: perspectives from Asia*).

Podnoszono problemy bibliotek jako organizacji uczących się, podkreślając ich udział w rozwoju zawodowym personelu oraz rolę w kształceniu i nauce (G. Hallam, A. Hiskens, R. Ong: *Conceptualising the learning organisation: creating a maturity framework to develop a shared understanding of the library's role in literacy and learning*; T. Yu: *The relationships among individual, team and organizational learning in Taiwan's university and college libraries*; O-L. Madge: *Academic libraries as learning organisations: a Romanian perspective*; C. Clark, B. Shilkin,

J. Benn, M. Albatis, R. Howard, F. Renner: „*Thanks For Being Awesome*”: *Using The Learning Organisation Model To Enhance Client Service*; Z. B. Yeo, V. Muthu, I. Kailani: *A corporate climate for learning: practices from National Library Board, Singapore*; J. Nardine, L. Moyo: *Learning community as a model for cultivating teaching proficiencies among library instructors – a case study*; S. B. Yon, G. Albert: *Developing library professionals: the influence of communities of practice*).

Istotne dla kształcenia bibliotekarzy dziecięcych dla potrzeb nowoczesnych bibliotek najbliższych lat były wystąpienia w Sekcji Libraries for Children and Young Adults. Zwracano w nich uwagę na kompetencje niezbędne bibliotekarzom dziecięcym w dobie cyfrowej (m.in.: V. A. Walter: *Who will serve the children: recruiting and educating future children’s librarians*; I. Bon: *Nature or nurture? How do we prepare library staff for head, hart and hands tasks?*; D. Hamada, S. Stavridi: *Required skills for children and youth librarians in the digital age*; R. Rajaratnam: *For the love of reading! New strategies to engage the next generation of readers*; R. Rajaratnam: *For the love of reading! New strategies to engage the next generation of readers*; R. Kumbar, D. Pattanshetti: *Essential competencies of Indian school librarians in the digital age: A study*). Podkreślano konieczność modernizacji i reorganizacji bibliotek dla dzieci pod kątem ich adaptacji do współczesnych potrzeb tej grupy użytkowników (I. Mikhnova: *Library as a lifestyle – new standards of the young people’s library behavior, Russia*).

Od wielu lat tematem pojawiającym się na konferencjach IFLA są zagadnienia dotyczące przyszłości bibliotek i ich rozwoju przyjaznego dla środowiska i nienaruszającego równowagi ekologicznej. Podczas tegorocznej konferencji także odnoszono się do tego problemu (A. A. Oyelude, A. O. Alabi: *Greening: pluses and minuses of Nigerian libraries in promoting environmental sustainability*; E. Karioja: *How to evaluate libraries’ sustainability? An approach to an evaluation model and indicators*; S. Chakraborty: *Going green or not: realities of the Indian metropolis libraries*; L. L. Soh, W. N. Lo: *My tree house – World’s 1st green library for kids*).

W wystąpieniach Sekcji Literacy and Reading oraz Information Literacy zwrócono uwagę na istniejącą w społeczeństwie lukę międzypokoleniową w odniesieniu do umiejętności technicznych. Referenci zaprezentowali działania bibliotek i programy służące podnoszeniu umiejętności technicznych i sprawnemu korzystaniu z nowych mediów przez starszych użytkowników bibliotek (H. Liu, Q. Huang: *Bridge the Text and tech literacy gap between generations – case study of reading programs from public libraries in Guangdong Province of China*; K. Baker: *Information literacy and cultural heritage for lifelong learning: applying the model to develop texttotechno intergenerational literacies*; H-Y. Sung, J. Siraj-Blatchford: *Exploring the role of public libraries in supporting intergenerational literacies through ICTs*; R. Bowden: *New information and learning landscapes – challenges to bridge the information ‘gaps’*).

Również Women, Information and Libraries Special Interest Group przybliżyła przedsięwzięcia, podejmowane przez biblioteki w zakresie kształcenia informacyjnego, sprzyjające doskonaleniu jakości życia kobiet w regionie Azji i Oceanii (M. M. Jahani Yekta: *Library strategies for literacy improvement of women in the Asia Oceania Region*; D. Murari, S. Nagarkar: *Information requirements of women entrepreneurs in Pune City*; R. Yang: *Serving women in China: practice and projects in a public library*; S. Lipu: *Beyond borders: the influence of librarians, libraries and access to information for Papua New Guinean women participating in Australian university education*).

W Sekcji Bibliography³ ukazano działania podejmowane przez różne kraje w dostosowywaniu bibliografii narodowych do nowych perspektyw w zakresie ich rozwoju i możliwości technologicznych (C. H. Andersen: *The Danish Scenario: taking Danish National Bibliography reuse to the next level*; S. Ahas, S. Banerjee: *The Indian National Bibliography: today and tomorrow*; A. Teymourikhani, S. Akbari-Daryan: *Future National Bibliography of the Islamic Republic of Iran (NBI): the*

³ Informacja ze spotkań Sekcji Bibliograficznej zamieszczona jest na blogu BN.

users' perspective; H. Stensrud Høsøien, I. Hole: *Opening up the bibliographies for the future – a collaborative research-driven model for bibliographies*; V. C. Radiporo: *NABOB, the National Bibliography for Botswana: history, present state and perspective for development*).

S. Shrestha (*The changing role of community libraries: emerging centres for sustainable development*) podczas spotkania Asia and Oceania Section przedstawiła m.in. efekty działania nepalskiego programu READ (Rural Education And Development), który w 2006 r. otrzymał nagrodę „Access to Learning Award” Fundacji Billa i Melindy Gates. W efekcie jego funkcjonowania powstają społeczne biblioteki w wiejskich i trudno dostępnych obszarach w Nepalu. Obecnie działają 53 takie placówki, które pełnią wiele funkcji i zaspokajają różne potrzeby. Są nie tylko miejscami do czytania i wypożyczania książek, ale także centrami rozwoju społecznego, wspierającymi zdobywanie podstawowego wykształcenia, zatrudnienie i rozwój ekonomiczny. Laureatem tegorocznej nagrody „Access to Learning Award (ATLA)” Billa i Melindy Gates został brazylijski program „Acessa Sao Paolo”, który zapewnia dostęp do komputerów i Internetu mieszkańcom tego stanu, największego w Brazylii pod względem liczby mieszkańców.

Elżbieta Barbara Zybert

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do Redakcji 12 października 2013 r.

„CZAS PRZEMIAN – CZAS WYZWAŃ. ROLA BIBLIOTEK I OŚRODKÓW INFORMACJI W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI WSPÓŁCZESNEGO CZŁOWIEKA”

Ogólnopolska Konferencja Naukowa

(Warszawa, 10-11 października 2013 r.)

„Kompetencje” to termin transdyscyplinarny. Ewolucja zarządzania kapitałem społecznym, zmiany oczekiwań wobec sfery edukacji, umiejętności konieczne do korzystania z nowych technologii, przemiany stosunków społecznych – to kontekst konstruowania nowoczesnej definicji kompetencji, rozumianych (najogólniej) jako niezbędne wyposażenie, przygotowanie człowieka do funkcjonowania w świecie teraźniejszym i przyszłym. Perspektywa jest tu stosunkowo niedługa, przedłużana niemal automatycznie warunkiem udziału w „kształceniu ustawicznym” bądź „doskonaleniu zawodowym”, zdobywaniu kolejnych kompetencji bądź aktualizowaniu już posiadanych.

Wszegobecność i różnorodność „kompetencji” powoduje, że buduje się wokół nich interdyscyplinarne pole badawcze, budzące żywe zainteresowanie właściwie wszystkich nauk, których przedmiotem badań jest człowiek i jego funkcjonowanie w świecie. Badania bibliologiczne i informatologiczne też przecież dotyczą człowieka – jego udziału w procesach komunikacji piśmienniczej i nie tylko, jego potrzeb i zachowań informacyjnych, a także – oczywiście – kompetencji informacyjnych. Wspomniana interdyscyplinarność stała się bodźcem do zorganizowania przez Zakład Bibliotekoznawstwa Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliolo-

gicznych Uniwersytetu Warszawskiego konferencji pt. „Czas przemian – czas wyzwań. Rola bibliotek i ośrodków informacji w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka”. Przedsięwzięcie zrealizowano we współpracy z Fundacją Orange, a honorowym patronatem objęli je minister administracji i cyfryzacji, Michał Boni oraz minister kultury i dziedzictwa narodowego, Bogdan Zdrojewski. Konferencja odbyła się w dniach 10-11 października 2013 r.

Celem obrad pierwszego dnia konferencji, podczas którego odbyły się dwie sesje plenarne, było nakreślenie ogólnej mapy kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym. W związku z tym uczestnicy mieli okazję poznać bliżej różnorodność kompetencji potrzebnych we współczesnym świecie. Ewa Krupa z Fundacji Orange zwróciła uwagę na największe bariery, jakie dzisiaj utrudniają rozwijanie umiejętności, co grozi rozszerzaniem się zjawiska wykluczenia społecznego. W wystąpieniu pt. *Cyfrowy humanista, czyli projekty społeczne wykorzystujące nowe technologie*, autorka podkreślała konieczność rozbudzania potrzeb i motywacji, chęci korzystania z nowych technologii w celu uczenia się – poznawania świata, zdobywania wiedzy. Kształcenie kompetencji cyfrowych – przekrojowych, bo użytecznych w wielu dziedzinach życia – wymaga zwrócenia uwagi na ich użyteczność, na cel i korzyści płynące ze swobodnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami. Sprawność techniczna nie jest tu celem samym w sobie, ale narzędziem dalszego rozwoju i optymalnego funkcjonowania w społeczeństwie.

Kompetencji cyfrowych dotyczyło również wystąpienie Dominika Batorskiego z ICM UW. Przedstawił on stan i analizę tychże w społeczeństwie polskim, w kontekście czynników społeczno-demograficznych oraz konsekwencji społecznych i zawodowych. Chyba wszystkich zebranych zaskoczyła informacja, że podstawowym medium w polskich domach wciąż pozostaje telewizja, a korzystanie z komputera ogranicza się najczęściej do Internetu – dane *Diagnozy społecznej* wyraźnie ujawniają poważne braki kompetencji cyfrowych, pozwalających na samodzielne korzystanie z programów bardziej zaawansowanych niż przeglądarka czy pakiet biurowy. Ciekawe okazało się „komplementarne zróżnicowanie” celów korzystania z sieci między płciami. Mężczyźni używają jej „wszechstronnie” i dla rozrywki, kobiety natomiast – w komunikacji oraz do celów zawodowych i ekonomicznych.

Powiązania poziomu kompetencji z uwarunkowaniami społecznymi były przedmiotem wystąpienia Mirosława Filiciaka ze Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej (*Kompetencje medialne a nierówności społeczne*). Zwrócił on uwagę na częsty błąd naukowców i edukatorów, pragnących zapobiegać wykluczeniu społecznemu i wyposażyć publiczność w coraz to nowe umiejętności – a mianowicie na projektowanie własnych potrzeb i oczekiwań na słuchaczy bądź respondentów, którzy przecież wcale nie muszą dostrzegać ani doceniać zalet dostępnych narzędzi medialnych.

Mieczysław Muraszekiewicz pokazał ewolucję paradygmatów w działalności naukowej, więcej uwagi poświęcając bieżącej sytuacji i kompetencjom koniecznym do wykorzystywania nowoczesnych technologii (ICT) do pracy nad ogromnymi zasobami danych (big data). Różnice między edukacją informacyjną a potrzebami rynku pracy pokazała na przykładzie niemieckim Anke Wittich z Hochschule Hannover. W codzienności zawodowej niezbędne są umiejętności z zakresu *personal information management*, obejmujące m.in. kompetencje informacyjne (korzystanie ze źródeł, zdobywanie nowej wiedzy), komunikacyjne, medialne, organizacja pracy własnej i rozwiązywanie problemów (łączenie faktów, wnioskowanie). Na problemy niskiego poziomu kompetencji obywatelskich, małego zaangażowania w wolontariat oraz braku zaufania społecznego zwracał uwagę Filip Pazderski z Instytutu Spraw Publicznych. Wskazywał, że trzeba stwarzać jak najwięcej miejsc i możliwości uczenia się bycia razem, działania dla dobra wspólnego i pomagania potrzebującym. Jest to możliwe w procesach edukacji formalnej i nieformalnej. Biblioteki, jako instytucje publiczne, „miejsca trzecie” i „miejsca spotkania”, mają ogromny potencjał w tym zakresie.

Poziom kompetencji zdrowotnych Polaków mieści się na poziomie wyników średnich – według przeprowadzonego w 2011 r. European Health Literacy Survey

przeprowadzonego w 11 krajach. O ich specyfice mówiła Zofia Słońska z Instytutu Kardiologii w Warszawie. Można je analizować w ujęciu funkcjonalnym (zindywidualizowany kontakt pacjenta z opieką zdrowotną) i publicznym (kompetencje jako zasób – lub problem – w skali społecznej). Zawierają w sobie także komponent informacyjny, wiążą się bowiem z umiejętnościami znajdowania, oceny i efektywnego korzystania z informacji dotyczącej zdrowia. Im wyższy poziom kompetencji zdrowotnych, tym lepiej dla pacjenta i społeczeństwa w kontekście ich stanu zdrowia, ale także taniej dla systemu opieki, ze względu na szybciej podejmowane interwencje i zmniejszanie liczby koniecznych droższych usług specjalistycznych. Bardzo silnie zależą od cech demograficznych i uwarunkowań społecznych, należą więc – podobnie jak kompetencje cyfrowe i medialne – do czynników zmniejszających ryzyko wykluczenia społecznego.

Remigiusz Sapa pokazał z kolei informatologiczną perspektywę patrzenia na kompetencje człowieka. Podkreślił specyfikę tego podejścia badawczego, polegającą na skoncentrowaniu się na problemie i sposobach jego rozwiązania. Dopuszcza ono stosowanie różnorodnych metodologii postępowania, a więc ma charakter transdyscyplinarny, łączący różne punkty widzenia dla potrzeb realizacji celu.

Pierwszy dzień konferencji zakończył się ciekawą dyskusją, której uczestnicy dostrzegali zależności między poziomem poszczególnych typów kompetencji, a także dopuszczali możliwość wzajemnego korzystania z doświadczeń poszczególnych dyscyplin w ich rozwijaniu.

Drugi dzień przygotowano z myślą o tym, aby środowisko bibliologów, bibliotekarzy i informatologów miało okazję zaprezentować doświadczenia w zakresie kształtowania kompetencji (nie tylko informacyjnych) w poszczególnych ośrodkach. Obrady odbywały się równolegle, zorganizowane wokół 4 tematów wiodących: bibliotekoznawstwo, kompetencje informatyczne i informacyjne, kultura i nauka oraz zdrowotne kompetencje informacyjne.

Sesja poświęcona problemom bibliotekoznawstwa rozpoczęła się od wystąpienia Michała Zająca z IINiSB UW, który zastanawiał się nad kierunkami zmian w kreowaniu misji bibliotek dziecięcych. Kolejne dwa wystąpienia poświęcone były rozwijaniu kompetencji czytelniczych dzieci i młodzieży. Beata Przewoźnik z Uniwersytetu Śląskiego omawiała rolę biblioteki szkolnej w rozwijaniu kompetencji czytelniczych, informacyjnych i komunikacyjnych dzieci ze środowisk wiejskich, w których biblioteka szkolna jest nierzadko jedyną instytucją kultury odwiedzaną przez najmłodszych. Kolejny referat, którego autorką była Maja Wojciechowska z Uniwersytetu Gdańskiego, dotyczył problematyki organizacji czasu wolnego przez uczniów i studentów, ze szczególnym uwzględnieniem roli książki. Autorka opisała i porównała modele zachowań oraz dojrzałość czytelniczą wybranych grup użytkowników. Dalsza część sesji została poświęcona w zasadzie prezentacji tzw. dobrych praktyk. Rozpoczęło ją wystąpienie Doroty Grabowskiej z IINiSB UW, która omawiała formy i metody pracy z młodzieżą w bibliotekach publicznych. W swoim wystąpieniu, odwołując się do bogatej literatury przedmiotu oraz wyników badań, udowodniła tezę, że w pracy z młodzieżą najlepiej sprawdzają się formy pracy zespołowej oraz metody aktywizujące, gdyż młodzi ludzie oczekują, że biblioteki będą ciekawymi i inspirującymi miejscami spotkań z rówieśnikami. Ewa Krupa z Fundacji Orange, opowiadając o projekcie „Odkryj pasję w bibliotece”, dzieliła się doświadczeniami Fundacji w realizacji inspirujących i innowacyjnych programów. Ostatnie dwa wystąpienia, Elżbiety Kamińskiej z Książnicy Pomorskiej oraz Iwony Pugacewicz z IINiSB, były przedstawieniem innowacyjnych rozwiązań wprowadzanych w bibliotekach polskich i zagranicznych. Pierwsza z referentek w wystąpieniu *Biblioteka przyjaznych multi-mediumów* dzieliła się doświadczeniami Książnicy Pomorskiej w Szczecinie z realizacji projektu edukacyjnego, zaś druga przedstawiła bardzo inspirujące rozwiązania, jakie w swojej działalności wykorzystuje mediateka Marguerite Yourcenar w Paryżu.

Rozważania dotyczące roli bibliotek i ośrodków informacji w procesie kształtowania kompetencji kulturowych były prezentowane w jednej sesji obok problemów dotyczących nauki. Sesję otworzyło wystąpienie Katarzyny Materskiej

z IINiSB pt. *Biblioteki publiczne na kulturalnej mapie Warszawy*. Słuchacze mogli zapoznać się z działaniami kulturalnymi i edukacyjnymi podejmowanymi przez warszawskie biblioteki publiczne, również w perspektywie działalności innych stołecznych instytucji kultury. Beata Pluciniczak z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, referując temat *Biblioteka jako miejsce spotkań z Innym*, skupiła się na problemie kształtowania w bibliotekach takich kompetencji (i postaw) jak otwartość na inność, tolerancja, akceptacja odmienności, tak przecież ważnych we współczesnym wielokulturowym społeczeństwie. Kolejne wystąpienie, tym razem przygotowane przez Grzegorza Gmitera z IINiSB UW oraz Roberta Kryńskiego z KUL, poświęcone było integracji polskiej nauki. Autorzy przedstawili ideę tworzonego oddolnie przez grupę naukowców i bibliotekarzy, portalu Academicon.pl, którego celem jest integracja serwisów poświęconych poszczególnym dyscyplinom naukowym, ze szczególnym uwzględnieniem bibliologii i informatologii. Celem ostatniego wystąpienia, przygotowanego przez Doro- tę Wilk z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, była odpowiedź na pytanie, jakiego rodzaju kursów prowadzonych online przez bibliotekarzy oczekują studenci. Aby znaleźć odpowiedź na to pytanie, autorka przedstawiła wyniki badań ankietowych, które dotyczyły efektywności i atrakcyjności kursów oferowanych przez Bibliotekę Główną UP.

W sesji dotyczącej kompetencji informatycznych i informacyjnych referenci zajmowali się zarówno umiejętnościami bibliotekarzy i pracowników informacji, jak też użytkowników. Ten pierwszy wątek poruszali m.in. Radosław Delida z Książnicy Pomorskiej w Szczecinie w prezentacji pt. *Umiejętność prawidłowej oceny wiarygodności treści dostępnych w Internecie jako element kompetencji z zakresu zdobywania wiedzy* oraz Adam Jachimczyk z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego (*Pozycjoner – bibliotekarz à rebours?*). Jacek Włodarski z IINiSB UW przedstawiał rozwiązania stosowane przez różne biblioteki polskie i zagraniczne w zakresie udostępniania książek elektronicznych. Dariusz Grygrowski (IINiSB UW) omówił brak zastosowania (bo chyba jednak nie brak kompetencji) narzędzi społecznościowych w OPAC polskich bibliotek publicznych. Agata Walczak-Niewiadomska z Uniwersytetu Łódzkiego przywołała inspirujące przykłady bibliotek prowadzących edukację medialną swoich użytkowników w każdym wieku.

Poziom i zakres kompetencji cyfrowych młodzieży, ich swobodę poruszania się po „sieciovym podwórku” opisywała Daria Drabik z Fundacji Orange, na podstawie badań przeprowadzonych przez tę organizację (wyniki dostępne wkrótce w sieci). Kompetencje informacyjne doktorantów badała Zuza Wiorogórska z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Zwraçała uwagę na konieczność rozwijania ich samodzielności w sytuacji wysokiego poziomu szczegółowości i specjalizacji potrzeb informacyjnych. O starszych użytkownikach (50+), ich potrzebach i umiejętnościach, mówiła z kolei Emilia Klich z Uniwersytetu Wrocławskiego, na przykładzie projektu „Latarnicy” i niewielkiej społeczności Kielczowa w województwie dolnośląskim. Im bliżej konkretnej grupy badania jakościowe często pokazują, jak wiele zależy od indywidualnej motywacji i zaangażowania – z jednej strony liderów i inicjatorów projektów, z drugiej – tych uczestników, którzy posiadają choćby niewielką chęć zdobywania nowej wiedzy i angażowania się w działania pozazawodowe i pozarodzinne na poziomie lokalnym.

W sesji „zdrowotnej” Barbara Niedźwiedzka z Uniwersytetu Jagiellońskiego zwróciła uwagę na rolę czynnika informacyjnego w szerzej definiowanych kompetencjach zdrowotnych. Ewa Dobrogowska-Schlebusch, w imieniu zespołu z Zakładu Informacji Naukowej Instytutu Zdrowia Publicznego, Wydziału Nauk o Zdrowiu CM UJ przedstawiła wyniki pierwszego etapu realizacji projektu, który docelowo polegać ma na przygotowaniu naukowych podstaw do stworzenia portalu wiedzy o zdrowiu kierowanego do tzw. zwykłego użytkownika. Etap ten polegał na przeglądzie literatury pod kątem liczebności i rodzaju narzędzi stosowanych w ocenie jakości elektronicznych źródeł informacji o zdrowiu i leczeniu. Ich wyodrębnienie pozwoli na opracowanie kryteriów jakościowych dla planowanego serwisu.

Małgorzata Kisilowska i Justyna Jasiewicz (IINiSB UW) w swoich wystąpieniach odwołały się do badań potrzeb i oczekiwań użytkowników w zakresie informacji zdrowotnej, jakie przeprowadziły w 2012 r. wśród respondentów z Warszawy i okolic. Pierwsze wystąpienie służyło prezentacji opisu problemu metodologicznego, jakim okazało się założenie dotyczące jak najszerszej interpretacji terminu „informacja zdrowotna” przez badanych – oraz konsekwencji, jakie z tego wynikły. W drugim wystąpieniu J. Jasiewicz przedstawiła informację zdrowotną jako wynik interakcji społecznych, pokazując jej zależność od czynników społeczno-demograficznych, a także (a może przede wszystkim) od postaw użytkowników wobec własnego zdrowia i sposobów jego traktowania.

Konferencję zakończyła żywa dyskusja plenarna, w której nie tylko podjęto próbę podsumowania dwudniowych obrad, ale również rozważano problem dezintegracji środowiska bibliotekarzy i bibliotekoznawców, tak trudny w perspektywie nowych rozwiązań legislacyjnych wprowadzanych w ostatnim czasie. Konferencję zamknęła konstatacja, że w przyszłości należy zacieśniać współpracę pomiędzy różnymi instytucjami i dyscyplinami naukowymi, również po to, by wspólnie kształtować kompetencje współczesnego społeczeństwa.

Justyna Jasiewicz, Małgorzata Kisilowska
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do Redakcji 5 listopada 2013 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2013 z. 4
PL ISSN 0033-202X

Hanna Batorowska: *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 2013, 155 s. (Nauka. Dydaktyka. Praktyka; 142), ISBN 978-83-61464-87-7.

W cztery lata po wydaniu pokaznego opracowania na temat kultury informacyjnej w nauczaniu szkolnym¹, Hanna Batorowska (prof. Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie) opublikowała kolejną książkę, tematycznie zbieżną, a nawet będącą po części kontynuacją i dopełnieniem tamtych rozważań. Za granicą znalazłoby się kilka podobnych opracowań, ale w naszym piśmiennictwie informatologicznym to jest (poprzednia również) publikacja wyraźnie osobna, traktująca obszar funkcjonowania informacji, korzystania z niej i umiejętności tego korzystania, z perspektywy innej niż zwykle i w odmiennym, wielozakresowym kontekście warunkującym. Z tego bierze się powinność przeczytania i przemyślenia, mimo że czytelność tekstu odrobine szwankuje.

Krakowski Uniwersytet Pedagogiczny książkę dofinansował, a Wydawnictwo SBP wydało ją szczególnie starannie. Ciekawe natomiast, że w internetowej sprzedaży jest oferowana w bardzo różnych cenach.

Tekst opatrzone sygnałami treści na marginesach – to bardzo wspomaga lekturę – które zostały następnie spisane w końcowym skorowidzu, ale często w innym brzmieniu i to myli. Nie jest to w pełni szczegółowy wykaz zagadnień, jednak przegląd treści w istotnym stopniu ułatwia. Dodano również indeks osobowy, rejestr tabel i rysunków oraz wykaz publikacji wykorzystanych. Jakkolwiek w tym wykorzystaniu za mało widzę przywołań obcych i to w tekście daje się odczuć. Poza tym nie można dzisiaj objaśniać stereotypów, przywołując tylko archiwalny tekst A. Schaffa (nie był psychologiem) sprzed 30 lat², a i Don Tapscott (mgr marketingu!!) jako znawca niekoniecznie tu pasuje.

Głównym i oryginalnym przedmiotem autorskiej refleksji jest umiejętność intelektualnego i kreatywnego wykorzystywania świadomie pozyskiwanych informacji, nazwana przez H. Batorowską DOJRZAŁOŚCIĄ informacyjną. Umiejętność – do opanowania, głównie w toku edukacji szkolnej, lecz także samoedukacyjnie przez całe życie. Otóż jest to ujęcie rzadko (zwłaszcza u nas) spotykane, a ważne, na ogół bowiem uwaga skupia się na informacyjnej alfabetyzacji; Information Literacy sprowadza się wszak do opanowania informacyjnych zachowań elementarnych oraz technicznej biegłości w użytkowaniu informacji. Stąd bierze się zresztą nazwa „informatyka” dla szkolnego przedmiotu nauczania, gdzie aspekt techniczny dominuje, bądź nawet stanowi wyjątkowo niedobra.

¹ H. Batorowska: *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2009, 555 s.

² Jest fundamentalne opracowanie – *Automatyzmy w procesach przetwarzania informacji*. Warszawa: Wydaw. Instytutu Psychologii PAN, 2001 – a z najnowszych: J. Maciuszek: *Automatyzmy i bezrefleksyjność w kontekście wpływu społecznego*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 2012.

Dojrzałość informacyjną H. Batorowska pojmuję bardzo szeroko, zaliczając do niej wszystko co można, a nawet więcej. Tak szeroko, że w liczne opisy wkłada się chaos, bowiem kolejne, odrębne charakterystyki, nie zawsze są wobec siebie spójne.

To jest swego rodzaju NADSTAN, który trzeba osiągnąć, a następnie wzbożać i wykorzystywać. Polega on na roztropnym, refleksyjnym i kreatywnym użytkowaniu informacji, odpowiednio wyselekcjonowanych i zwaloryzowanych. Odpowiednio – czyli częściowo według reguł obiektywnych, lecz zarazem po swojemu: trzeba je mianowicie odsiać od sygnałów mało wiarygodnych i ustrukturalizować na własny użytek. Ponadto zaś dojrzałych informacjoholiców powinna także charakteryzować innowacyjność oraz mobilność w postępowaniu. Oczekiwania są zatem rozległe.

Autorka dopisuje do tego również pożądane standardy zachowań odbiorczych, dyktowane przez tzw. ekologię informacji. Co jednak objaśnia mało klarownie, sugerując już to rozumne traktowanie informacji, bądź/oraz dzielenie się wiedzą (nie lubię mieszania pojęć wiedzy oraz informacji), albo: szanowanie reguł etycznych w użytkowaniu informacji. To zresztą jest obecnie często powtarzany postulat – uczciwego korzystania z informacji³, tak, jak i sama idea ekologii informacji, na którą nastała teraz moda. Nie jestem temu przeciwny, ale warto zauważyć, że często zmieniające się i dość hałaśliwe mody (wiem, mówi się: trendy), niekoniecznie treściowo głębokie, stanowią słabość nauki o informacji.

W bardzo chaotyczny krąg nazewnictwa autorka próbuje wprowadzić porządek, starając się uwypuklić odmienną pojęć: dojrzałości informacyjnej, dorosłości, kultury informacyjnej oraz informatycznej, Information Literacy, kompetencji informacyjnych – i jeszcze innych. Mam wątpliwości, czy to było konieczne, bo objaśnienia mieszają się i nakładają na siebie, więc powstaje terminologiczny mętlik. Samo pojęcie KULTURY występuje w tej książce w 35 kontekstach i znaczeniach! Bez tego więc eksplikacja na pewno zyskałaby na klarowności. Tym bardziej, że od tych wszystkich definicji ważniejsze jest coś innego. Mianowicie: jak tę informacyjną dojrzałość osiągnąć.

Na razie bowiem w odbiorze informacji przeważa niedojrzałość, recepcyjna bylejąkość, powierzchowność, powiązana z uproszczoną fragmentacją biernie przejmowanych treści, a to w następstwie nastawienia na łatwość i natychmiastowość korzystania. To jest rezultat technologicznego przyspieszenia i konsumpcyjnych postaw życzeniowych, czyli filozofii łatwizny, zamiast filozofii trudu. Ale chyba przede wszystkim: wadliwego, czysto technicznego przysposobienia informacyjnego – na co nakłada się jeszcze myślowa bierność i stereotypizacja opinii. W ten sposób wszak funkcjonuje medialne zapośredniczenie, które obiegu informacji w żadnym stopniu nie omija.

W rezultacie (powiada autorka) istnieje tylko IDEA społeczeństwa informacyjnego. W rzeczywistości natomiast wykluczenia (rozpadlina informacyjna) są rozległe i żadnej powszechnej równości w korzystaniu z informacji nie ma. Swoboda nawigacji po informacyjnym oceanie zarezerwowała się dla elity, cogitariatu, dostatecznie krzykliwej żeby stworzyć wrażenie, jakoby wszyscy trafili już do informacyjnego raj. Ale konsumptariat (większość) pozostał przed bramą.

Trzeba więc zmienić KONCEPCJĘ informacyjnej edukacji w szkole oraz szkolnej kultury informacyjnej i temu (tak jak w licznych publikacjach poprzednich) H. Batorowska poświęca uwagę szczególną. Najogólniej mówiąc, postuluje holistyczne, wszechstronne przygotowanie do życia w świecie informacji, z nastawieniem na aktywne, intelektualne pozyskiwanie i przetwarzanie treści – w czym sprawność techniczna byłaby tylko niezbędną podstawą, swoistym alfabetem kompetencji.

³ M.in. *Envisioning future academic library services. Initiatives, ideas and challenges*. London: Facet Publishing, 2010; Monty L. McAdoo: *Building bridges. Connecting faculty, students and the college library*. Chicago: American Library Association, 2010; *University libraries and digital learning environments*. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2011. O tych oraz podobnych tekstach stale informuję w „PB” i może warto z tego korzystać.

Odnoszę przy tym wrażenie (bo nie jest to powiedziane wprost), że większą wagę w tym zakresie przywiązuje do przedsięwzięć bibliotek szkolnych – przekształcanych w ewentualnie innowacyjne i produktywne, szkolne centra informacyjne – aniżeli do przedmiotowych procesów lekcyjnych. To dość ryzykowna opinia, jeżeli weźmie się pod uwagę marny stan naszych bibliotek szkolnych; jednak z kolei efekty nauczania „informatyki” też na razie nie są imponujące. Może więc jakaś racja w tym jest.

Nie widać jej natomiast w koncepcji lokalnego centrum informacyjnego, ani oświatowego – czyli otwartego, dostępnego dla wszystkich, lecz zlokalizowanego w szkole. To chyba powtarzalny „konik” Hanny Batorowskiej (każdy ma), ale bez szans na szersze urzeczywistnienie. Otwieranie szkół dla każdego – przy nasileniu społecznej patologii, jak też wobec oddalania ich od miejsc zamieszkania (komasacja, bo mało dzieci) – wymagałoby zatrudnienia armii ochroniarzy, toteż nigdzie nie ma miejsca. To fantasmagoria. Nie ma powrotu w XIX wiek.

Autorka zwraca uwagę, że nie ma społecznego nacisku na właściwe kształtowanie kompetencji informacyjnych – i nie popelnia, niestety, pomyłki. Obowiązujący woluntaryzm. Inaugurowane (na razie koncepcyjnie) przez resort administracji i cyfryzacji przedsięwzięcia na rzecz szerokiego kształtowania umiejętności korzystania z informacji (w resortowym dokumencie napisano: umiejętności cyfrowych), obywają się bez jakiegokolwiek odniesienia do refleksji naukowych. W zespole przygotowawczym nie ma nikogo spośród informatologów, a bibliotekarzy szkolnych reprezentuje jedna osoba; prym wiodą natomiast urzędnicy z tego resortu. Zatem – jedni piszą swoje, a inni: czynią po swojemu.

Jedno z autorskich sformułowań skłania mnie do polemiki. Otóż uznając w jednym miejscu informację za towar rynkowy, w innym H. Batorowska pisze, że po okresie ochronnym, każdy musi mieć prawo do [bezpłatnego] korzystania z informacji. Nie! – bo towar zawsze podlega transakcjom rynkowym. Informację ktoś wszak wytworzył, tak samo jak koncepcję lodówki lub samolotu, ale nikt ich nie rozdaje za darmo. Od bezpłatnej dystrybucji informacji są biblioteki, tak jak szpitale od darmowego przywracania zdrowia, ale ONE muszą koszty ponosić. Inaczej nie będzie żadnej informacji (ani zdrowia): informacyjny komunizm to szkodliwy mit.

Poza tym większej ostrożności oraz pogłębienia wymaga (w zasadzie trafna) refleksja na temat obarczania komputerów „myśleniem” – w zastępstwie człowieka. Nie wszystko jest bowiem takie proste. Są opinie, że zamiast obciążać ludzką pamięć roboczą nadmiarem informacyjnych detali, CZEŚĆ z nich lepiej lokalizować w łatwo dostępnej pamięci osobistego komputera. W końcu to przecież unowocześniony notatnik czyli przypominacz. Można z tymi supozycjami dyskutować, ale trzeba je znać, bo pojawiają się w poważnym piśmiennictwie edukacyjnym i neuronaukowym⁴.

Generalnie zaś oczekiwałbym od tej publikacji większej dyscypliny narracyjnej, jest bowiem nieco chaotyczna i mocno przegadana, oraz sporo w niej niepotrzebnych powtórzeń. Również wykresy są mało czytelne, a przytaczane wyniki sondaży w żadnym wypadku (!!) nie mogą pretendować do reprezentatywności. To tylko ilustracyjne przykłady i tak je należało zasygnalizować.

Co powinni byli zasugerować recenzenci wydawniczy, bo wszak po to są, żeby pomóc w lepszym zredagowaniu całości. Może nie jest dobrze, kiedy w recenzowaniu uczestniczy osoba, akurat najintensywniej cytowana w tekście? Bo to, siłą rzeczy, utrudnia sygnalizowanie uwag krytycznych.

To jest książka ważna. Może i powinna zainteresować szeroką publiczność, także spoza grona specjalistów. Dlatego tak istotna jest eksplikacyjna klarowność.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 15 września 2013 r.

⁴ Np. *Neuroscience in education*. Oxford: Oxford University Press, 2012; Gary Thomas: *Education. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Janina Kosman: *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX i początkach XX wieku*. Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica 2013, 184 s. (Seria „Bibliotekarza Zachodniopomorskiego”), ISBN 978-83-87879-96-9.

Na dzieje bibliotek, jak pisze Janina Kosman w zakończeniu swojej książki poświęconej bibliotekom na pruskim Pomorzu, należy spojrzeć jako na komponent kultury i edukacji, w środowisku, w którym działały¹. Służą one do „odczytania obrazu rzeczywistości społecznej, w jakiej funkcjonowały”² i jak stwierdza przywoływana przez autorkę, Barbara Bieńkowska, są „nieocenionym źródłem do badań nad rozwojem kultury narodowej i uniwersalnej”³. Wychodząc od tej konkluzji, można wyrazić zdziwienie, że tak niewiele uwagi, zwłaszcza w porównaniu z wiekiem XIX i pierwszą połową XX w., poświęcają dziejom bibliotek badacze niemieccy. I nie chodzi tu bynajmniej o zupełny brak zainteresowania historią bibliotek, ale raczej o nieobecność we współczesnej niemieckiej historiografii dzieł na miarę syntezy Fritza Milkaua, czy Georga Leyha⁴. Czyż nie zakrawa na paradoks, że większe zainteresowanie dziejami niemieckich bibliotek wykazują w ostatnich latach badacze spoza Niemiec, a zwłaszcza polscy? Mamy na myśli między innymi publikacje Zdzisława Gębołyśa, Zbigniewa Żmigrodzkiego, Andrzeja Mężyńskiego, Artura Jazdona, Jana Wróblewskiego⁵. Źródeł owego zainteresowania można się dopatrzeć oczywiście w ścisłych, wielorakich relacjach polsko-niemieckich, politycznych, ekonomicznych, kulturalnych, co jednakowoż nie usprawiedliwia swistego niemieckiego braku zainteresowania w tym zakresie.

Do wymienionych badaczy dołączyła w ostatnim czasie J. Kosman ze Szczecina. Już wcześniej zgłaszała swoje aspiracje niemcoznawcze, publikacjami o bibliotekach na Pomorzu⁶. Zwieńczeniem wieloletnich badań i studiów J. Kosman jest najnowsze dzieło, skrócone i uzupełniona wersja pracy doktorskiej poświęcona dziejom bibliotek w pruskiej prowincji Pomorza w XIX i na początku XX w. Autorka zaznacza we wstępie, że „książka nie wyczerpuje wszystkich zagadnień [...] oddaje ogólny obraz procesów bibliotecznych na terenie Pomorza Zachodniego [...]”⁷, niektóre z nich, wobec braku źródeł jedynie sygnalizując. Można zrozumieć zastrzeżenia przyjęte przez autorkę, przyjmując je jako wyraz uczciwości badaczki. Nieco trudniej przychodzi pojąć nadanie książce takiego, a nie innego tytułu. *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji...* to nazwa typowa, charakterystyczna dla prac przedstawiających wycinki, albo ułamki z całości. Tymczasem książka J. Kosman jest w istocie rzeczy panoramą dziejów bibliotek na niemieckim Pomorzu, bardzo pogłębioną, sięgającą nie tylko kontekstu, w którym biblioteki działały, ale samych procesów bibliotecznych przez nie realizowanych. Nie zmienia wagi i wymowy dzieła skupienie się na bibliotekach

¹ Zob. J. Kosman: *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX i początkach XX wieku*. Szczecin 2013, s. 176.

² Tamże

³ Tamże

⁴ *Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd 1-3. Hrsg. von F. Milkau*. Leipzig 1931-1940; M. Bornhöft: *Bibliothekswissenschaft in Deutschland. Eine Bestandsaufnahme*. Mainz 1999. Sporym zainteresowaniem wśród niemieckich dziejopisów bibliotek cieszy się okres nazizmu – zob. H.-G.: *Happel: Das wissenschaftliche Bibliothekswesen im Nationalsozialismus*. München 1989; *Bibliotheken während des Nationalsozialismus*. Hrsg. P. Vodosek, M. Komorowski. Teil 1-2. Harrarowitz. Wiesbaden 1989-1992; *Wissenschaftliche Bibliothekare im Nationalsozialismus*. Hrsg. M. Knoche, W. Schmitz. Wiesbaden 2011.

⁵ Zob. Z. Gębołyś: *Zawód bibliotekarski na ziemiach niemieckich w latach 1789-1871. Teoria i praktyka*. Katowice 2002; Z. Żmigrodzki: *Martina Schrettingera życie i dzieło (1772-1851)*. Katowice 2004; A. Mężyński: *Kommando Paulsen, organisierter Kunstraub in Polen 1942-45*. Köln, 2000; J. Wróblewski: *Polskie biblioteki ludowe w zaborze pruskim i na terenie Rzeszy Niemieckiej w latach 1843-1939*. Olsztyn 1975; A. Jazon: *Wydawcy poznańscy 1815-1914. Kształtowanie środowiska i repertuaru wydawniczego*. Poznań 2012.

⁶ J. Kosman: *Z historii upowszechniania książki w Szczecinie w XIX i na początku XX wieku*. „Kronika Szczecina” 2008 nr 27, s. 85-93; J. Kosman: *Z historii dawnych szcześcińskich bibliotek stowarzyszeniowych*. „Przegląd Zachodniopomorski” 2009 z. 3, s. 77-106; J. Kosman: *Biblioteki szcześcińskie w XIX i na początku XX wieku, próba charakterystyki na wybranych przykładach*. „Przegląd Zachodniopomorski” 2004 z. 3, s. 27-46.

⁷ Zob. J. Kosman: *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji ...*, s. 9.

ludowych i szkolnych i pozostawienie poza nawiasem większości pomorskich bibliotek naukowych. Nie pomniejsza trudu badacza nawet pewna nierównowaga topograficzna publikacji, przejawiająca się w wyekspozowaniu „zaodrzańskiego” Pomorza, ze szczególnym uwzględnieniem Szczecina, stolicy prowincji i słabsze uwzględnienie Pomorza przedodrzańskiego z nieformalną stolicą w Greifswaldzie. Być może powodem asekuracji była baza archiwalna pracy, ograniczająca się do dwóch archiwów w Szczecinie i Greifswaldzie oraz do archiwaliów zgromadzonych w Książnicy Pomorskiej. Kompensuje je jednak w zupełności bogaty wybór źródeł drukowanych i opracowań. Wspominamy o płynących z lektury książki J. Kosman wątpliwościach, aby zarazem podzielić się z czytelnikami satysfakcją z powstania tego dzieła, satysfakcją z jego wielostronnej zawartości, z przenikliwości i dogłębności, którą wykazała się autorka zarówno w analizie i krytyce źródeł, jak i w analizie i krytyce piśmiennictwa.

Konstrukcja rozprawy jest dość klarowna, zarówno jej struktura zewnętrzna, jak i wewnętrzna. Część główną otwiera rozdział pt. „Podstawy organizacyjne i zadania bibliotek ludowych i objazdowych”, po czym następuje szczegółowa charakterystyka trzech głównych typów bibliotek (z pominięciem bibliotek naukowych), tj. bibliotek ludowych, bibliotek instytucjonalnych i bibliotek szkolnych. Wnętrze rozdziałów uzupełnia dość jednolita, choć zróżnicowana pod względem wielkości, charakterystyka powstawania bibliotek, warunków udostępniania, analiza księgozbiorów i preferencji czytelnicznych. Bezwzględnie słuszną autorka na plan pierwszy wysunęła biblioteki ludowe, typ bibliotek odgrywający główną rolę w kształtowaniu kultury czytelniczej na Pomorzu w drugiej połowie XIX w. Przypomnienie głównych form poprzedzających biblioteki ludowe, samo w sobie, nie wnosi do stanu wiedzy nic nowego, czego nie znaleźlibyśmy w podręcznikach F. Milkaua i J. Langfeldta, czy w niemieckich syntezach dziejów bibliotek⁸. Dla polskiego czytelnika ta krótka peregrynacja historyczna, choć niepełna (brak Comenius Gesellschaft; Bücherhallenbewegung), stanowi zapewne pogłębienie jego dotychczasowej wiedzy. Niewiele nowych wiadomości, także do polskiej literatury wnosi skąpe siłą rzeczy, stanowiące poboczny wątek w stosunku do głównego przedmiotu pracy, omówienie dróg kształtowania się zawodu bibliotekarza ludowego w Prusach⁹. Kwestią zawodu bibliotekarza i form kształcenia oraz doszktałania bibliotekarzy w Niemczech zajmuje się zresztą autorka w ostatnim rozdziale. Czyni to jednak, jak się wydaje, nadto szczegółowo (6 stron), przynajmniej w części dotyczącej całych Niemiec (Prus). Pełnię swojej wiedzy, warsztatu, znajomości źródeł, literatury przedmiotu oraz przenikliwości badacza ujawnia w podstawowych partiach książki, poświęconych pomorskim bibliotekom. Porusza się w nich jak wytrawny pomorzoznawca, niczym ryba w wodzie. Dostrzec to można w zasadzie w każdym rozdziale. Widać to już w pierwszym merytorycznym rozdziale dotyczącym rozwoju bibliotek ludowych, który jest kopalnią wiadomości o pomorskich bibliotekach ludowych. Wszędzie autorka zamieściła wzmianki o roku powstania, o inicjatorach biblioteki, o funduszach na budowę księgozbioru, i o nim samym. Wszędzie szczegółowo omówiła warunki udostępniania zbiorów. Nie jest to wprawdzie prezentacja kompletna, ale wyborowa, ze zrozumiałych względów najwięcej w niej miejsca zajmując biblioteka miejska w Szczecinie i jej *spiritus movens*, Erwin Ackerknecht. J. Kosman nie zapomina

⁸ *Handbuch des Büchereiwesens*. Hrsg. von J. Langfeldt. Leipzig 1961-1970; W. Thauer, P. Vodosek: *Geschichte der öffentlichen Bücherei in Deutschland*. 2 erw. Aufl. Wiesbaden 1990; *Handbuch der Bibliothekswissenschaft*. Begr. von F. Milkau. 2 verm. und verbes. Aufl. Hrsg. von G. Leyh. Bd. 3: *Geschichte der Bibliotheken*. Wiesbaden 1955-1957; A. Hessel: *Geschichte der Bibliotheken*. Göttingen 1925; E. Mehl, K. Hannemann: *Deutsche Bibliotheksgeschichte*. 2 Aufl. Berlin 1957; J. Vorstius: *Grundzüge der Bibliotheksgeschichte*. 5 erw. Aufl. Leipzig 1954; U. Jochum: *Kleine Bibliotheksgeschichte*. Stuttgart 1993. Ladislaus Buzas: *Deutsche Bibliotheksgeschichte der neuesten Zeit (1800-1945)*. Wiesbaden 1978.

⁹ Janina Kosman sporo miejsca poświęciła omówieniu pruskiego regulaminu egzaminacyjnego dla bibliotekarzy z 1930 r., pomijając zupełnie poprzedzający go regulamin egzaminacyjny dla średniej służby bibliotecznej z 1909 r. – zob. Z. Gębotyś: *Kształtowanie się zawodu bibliotekarskiego w Niemczech w latach 1871-1914*. W: *Od księgoznawstwa przez bibliotekoznawstwo do nauki o informacji XXI wieku*. Białystok 2007, s. 43-63.

również o innych szczecińskich bibliotekach, na czele z Pomorską Biblioteką Objazdową. Dominacja Szczecina znajduje pełne uzasadnienie w faktografii, ale też w tle umieściła autorka niemałą plejadę bibliotek ludowych działających w miastach i miasteczkach pomorskich. Szczególnie dużo miejsca poświęciła autorka warunkom udostępniania zbiorów, zwracając tu uwagę na godziny otwarcia¹⁰, na użytkowników uprawnionych do wypożyczeń¹¹, co było efektem żmudnej i drobiazgowej analizy dokumentów źródłowych (regulaminy i statuty biblioteczne).

Prawdziwym odkryciem J. Kosman są jednak księgozbiory pomorskich bibliotek ludowych. Kilkadziesiąt przejranych, przeanalizowanych zachowanych drukowanych katalogów daje pogląd zarówno na politykę gromadzenia, jak i na preferencje czytelnicze. Pierwsze miejsce wśród najchętniej czytanych książek zajmowała bezwzględnie beletrystyka. J. Kosman zwraca uwagę na ulubionych autorów (Gustav Freytag), ulubione lektury (*Walka o Rzym* Felixa Dahna). Nie umknęły jej czujnej uwadze też polonica¹². Drugim pod względem rangi typem biblioteki w książce i w rzeczywistości były biblioteki szkolne. Autorka wydzieliła dla nich przedostatni rozdział swojej książki. Charakterystyka bibliotek szkolnych pod względem geograficznym obejmuje całe pruskie Pomorze, a jeśli chodzi o zasięg chronologiczny – głównie XIX w. Z punktu widzenia typu szkół analizowanych księgozbiorów uwzględnione zostały wyłącznie szkoły średnie i realne, pominięto natomiast szkoły ludowe. Zgodnie z przywołanym tu już założeniem metodologicznym, zakres prezentacji jest bardzo szeroki: cele, zadania, regulaminy udostępniania, zasady organizacji, zakup książek, bibliotekarze, katalogi. Specjalne miejsce zajęły w niej księgozbiory, ich wielkość oraz struktura formalna i rzeczowa, zasady gromadzenia, beletrystyka niemiecka i obca, historia regionalna, literatura krajoznawcza oraz próba rekonstrukcji upodobań czytelniczych. Całość rozważań umieściła autorka w dość szerokim kontekście, kreśląc główne zasady organizacji oświaty w Prusach oraz model wychowania kształtowany w bibliotekach szkolnych. Jakby w cieniu tych dwóch głównych typów bibliotek przedstawiła pozostałe biblioteki: biblioteki towarzystw, biblioteki instytucji państwowych, wyznaniowych i innych oraz biblioteki zakładowe. W przypadku bibliotek towarzystw skupiła się na dwóch głównych miastach Pomorza: Szczecinie i Greifswaldzie, pozostałe miejscowości traktując dość pobieżnie. Tu również ujawniła się dociekliwość badaczki poprzez sięgnięcie do drukowanych katalogów, do statutów, regulaminów i sprawozdań. Biblioteki instytucjonalne pokazała w pełnej ich różnorodności (biblioteki magistrackie, biblioteki sądowe, biblioteki łóż masonskich, biblioteki kościelne, biblioteki wojskowe). Metodologicznie ten rozdział jest podobny do poprzedniego. Można zarzucić oczywiście autorce wybiórczość, koncentrację na Szczecinie, ale wartością tego rozdziału, jak i poprzednich, jest pokazanie całego bogactwa i różnorodności księgozbiorów, często bardzo cennych książek. Najkrótszy rozdział książki dotyczy bibliotek zakładowych, w tym fabrycznych, robotniczych i socjalistycznych. Tu autorka w zasadzie ogranicza się do Szczecina, do krótkiego omówienia i pokazania ogólnych tendencji rozwoju tych bibliotek.

Rozdział o bibliotekarzach zamyka dzieło J. Kosman. Autorka syntetyzuje w nim informacje zawarte w poprzednich rozdziałach. Szczególną wartością są w nim pomorskie kariery bibliotekarskie, nauczycieli-bibliotekarzy, bibliotekarzy bibliotek ludowych, bibliotek szkolnych i innych (Erwin Ackerknecht, Rudolf Baier, Friedrich Koch, Karl Friedrich Hasselbach, Hugo Lemcke). Można żałować, że tak obfity, tak bogaty i ciekawy tekst doczekał się tylko jednostronicowego zakończenia, a w nim ogólnego omówienia, w którym w zasadzie brak odniesień do głównego przedmiotu książki. Podobnie funkcję stanu badań z powodu braku

¹⁰ Biblioteki ludowe były otwarte zwykle kilka godzin dziennie, najczęściej w godzinach popołudniowych.

¹¹ Czytelnikami bibliotek ludowych byli przedstawiciele wszystkich zawodów i warstw społecznych. Biblioteki towarzystw z reguły były dostępne tylko dla swoich członków.

¹² J. Kosman opisuje na stronach 111-113 nieliczne biblioteki utworzone jeszcze przed I wojną światową przez szczecińską Polonię.

we wstępie pełni bibliografia. Skupiając się na cechach formalnych pracy, należy pochwalić autorkę za bardzo bogatą ikonografię (ilustracje bibliotek, reprodukcje katalogów bibliotecznych)¹³, choć przy zdjęciach brak źródła pochodzenia i daty powstania/publikacji. Lekturę tego pasjonującego dzieła ułatwiły z pewnością nieobecny w książce indeks miejscowości oraz indeks cytowanych licznie w tekście nazwisk. Obszerne przypisy rzeczowe i cytaty uzupełniają tekst główny, miejscami jednak utrudniają recepcję, przytłaczając go objętością, a przy tym utrudniając czytelność z uwagi na niewielką czcionkę. Warstwa językowa książki jest poprawna, aczkolwiek pewne niekonsekwencje można zauważyć przy nazwach topograficznych (raz po polsku, raz po niemiecku)¹⁴ oraz przy nazwach własnych (podobnie). Zdarzają się autorce, na szczęście nieliczne i drobne błędy w tłumaczeniu nazw instytucji, np. Borromäusverein¹⁵, Naturaliensammlung¹⁶, Staatliche Beratungsstelle¹⁷).

Książka J. Kosman stanowi rezultat rozległych studiów. Widać to zwłaszcza w bibliografii, gdzie aż się roi od tekstów niemieckich z XIX w. i współczesnych. Nie brakuje jednak też polskich opracowań, co pokazuje wcale niemałe zainteresowanie tą problematyką ze strony polskich badaczy. Tym bardziej zauważalne są w tekście i w bibliografii luki literaturowe: podręczniki, niemieckie encyklopedie księgoznawcze¹⁸, niemieckie księgi adresowe bibliotek¹⁹.

Na okładce książki widnieje kolaż fotografii w kolorze sepii, pokazujący bibliotekę przełomu XIX i XX w., bibliotekę, którą coraz częściej można odnaleźć jedynie na kartach książek, na unikalnych fotografiach z tego okresu, której już właściwie nie ma. J. Kosman tę bibliotekę, a właściwie biblioteki, wskrzesiła, odkurzyła z zapomnienia, odtworzyła z aptekarską, momentami, drobiazgowością, pokazała prawdziwą twarz ich księgozbiorów, ich czytelników, ich bibliotekarzy. Siłą rzeczy praca jest wkładem w dzieje niemieckich bibliotek i z pewnością zostanie dostrzeżona za Odrą, a może, miejmy nadzieję, również zrecenzowana. Ma jednak nie mniejsze znaczenie dla polskiej historiografii bibliotek. Wzbogaca naszą wiedzę o mechanizmach funkcjonowania bibliotek na ziemiach niemieckich, pozwala jednocześnie lepiej zrozumieć meandry działalności polskich bibliotek ludowych, zwłaszcza na ziemiach polskich wchodzących w XIX w. do Prus. Autorka zrobiła pierwszy krok w kierunku poznania dziejów bibliotek pomorskich. Jej następcom i kontynuatorom, którzy wezmą się za opisanie dziejów bibliotek w Szczecinie, w Koszalinie, Słupsku lub w innych pomorskich miastach, będzie o wiele łatwiej dzięki szlakowi przez nią wytyczonemu.

Zdzisław Gębołyś
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski

Tekst uptynął do Redakcji 30 sierpnia 2013 r.

¹³ Jedyny wyjątek to nieczytelna mapa Pomorza na s. 177.

¹⁴ Na przykład Köln – zob. J. Kosman: *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji ...*, s. 37.

¹⁵ Autorka przetłumaczyła tę nazwę jako Stowarzyszenie Boromeuszowskie. Jak się wydaje bardziej właściwe określenie to Towarzystwo św. Karola Boromeusza – zob. e-ncyklopedia. [online], [dostęp: 30.08.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.encyklo.pl/index.php5?title=Towarzystwo_%C5%9Bw._Karola_Boromeusza>

¹⁶ Tłum. autorki: Zbiory surowców naturalnych. Polski odpowiednik tego określenia, to gabinet przyrodniczy lub zbiory przyrodnicze. Zob. J. Kosman: *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji ...*, s. 153.

¹⁷ Autorka przetłumaczyła tę nazwę własną na *Państwowy Punkt Konsultacyjny dla Bibliotek Ludowych*, tymczasem w literaturze przedmiotu bardziej rozpowszechniona jest nazwa *Państwowa Poradnia dla Bibliotek Ludowych* – zob. s. 39.

¹⁸ *Lexikon des gesamten Buchwesens*. Hrsg. von K. Löffler u. J. Kirchner. Bd. 1-3. Leipzig 1935-1937; *Lexikon des gesamten Buchwesens*. 2. völlig überarbeitete Aufl. Hrsg. von S. Corsten und andere. Bd. 4, Stuttgart, 1995.

¹⁹ *Handbuch deutscher Bibliotheken*. Hrsg. von J. Petzholdt. Halle, 1853. Dresden 1844; *Adressbuch der deutschen Bibliotheken*. Bearb. von Paul Schwenke. Leipzig 1893.

Biblioteki. Tożsamość. Kultura. Praca zbiorowa pod red. Iwony H. Pugacewicz, Elżbiety Barbary Zybert. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 2013, 216 s. (Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 143. Prace Zakładu Bibliotekoznawstwa IINiSB UW; 8) ISBN 978-83-61464-91-4.

Opracowanie autorstwa pracowników Zakładu Bibliotekoznawstwa Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego należy do najnowszej oferty Wydaw. SBP.

Autorzy zdając sobie sprawę z różnorodności zadań, jakie muszą współcześnie realizować biblioteki, skupiają się w dużej mierze na problemach działalności kulturalno-oświatowej. Redaktorka książki Elżbieta Barbara Zybert trafnie podkreśla, że księżnice, chcąc utrzymać dotychczasowych i pozyskać nowych odbiorców usług, muszą poszerzać ofertę o działania w zakresie edukacji kulturalnej właściwe innym instytucjom kultury, takim jak domy kultury, muzea czy galerie. Biblioteki zajmują się też upowszechnianiem sztuki filmowej. Zdarza się, że współpracują ze szkołami specjalnymi i ośrodkami terapii zajęciowej organizując zajęcia dla osób niepełnosprawnych. Powszechne jest nieodpłatne udostępnianie Internetu czytelnikom. Redaktorka trafnie zaznacza, iż rola placówek bibliotecznych to zaspokajanie bieżących potrzeb środowiska w zakresie dostępu do informacji, edukacji i rekreacji, czego warunkiem stanowi adaptacja do realiów zmieniającego się świata. Jednocześnie biblioteki realizują misję polegającą na ochronie i promowaniu tożsamości kulturowej. Chodzi o tożsamość euroregionalną, narodową, regionalną i lokalną, o których przejawy trzeba dbać, wychowując przy tym odbiorców wiedzy i kultury w duchu tolerancji dla inności. Do uwag autorki należy dodać, że biblioteki publiczne mają przewagę nad innymi instytucjami kultury, polegającą na tym, że wstęp na biblioteczne imprezy jest zawsze bezpłatny. Poza tym są placówkami najpowszechniej występującymi na obszarze Polski.

Wartość poznawczą publikacji podnosi fakt, iż oprócz wiadomości na temat współczesnego bibliotekarstwa zawiera informacje historyczne. Powyższa uwaga odnosi się do artykułu Doroty Grabowskiej, w którym została przedstawiona tradycja bibliotek dziecięcych w naszym kraju z czasów II RP i Polski Ludowej. Doświadczenia historyczne ukazano w kontekście współczesnych problemów, co powinno być regułą w opracowaniach z dziedziny bibliotekoznawstwa i kulturoznawstwa. Z autorką trzeba się zgodzić, kiedy zwraca uwagę na negatywne zjawisko częstego nierozumienia przez organizatorów bibliotek i bibliotekarzy faktu konieczności posiadania przez bibliotekę strony internetowej jako jednego z zasadniczych instrumentów promocji. Zasygnalizowany problem odnosi się przede wszystkim do placówek wiejskich. D. Grabowska również słusznie stwierdza, że biblioteki dla dzieci mają wśród odbiorców oferty nie tylko osoby czytające, ale także korzystające ze zbiorów multimedialnych czy użytkowników przychodzących grać w gry komputerowe i planszowe. Korzystanie z Internetu i gier komputerowych powinno się odbywać pod nadzorem bibliotekarzy, popularyzujących wśród dzieci i młodzieży gry o walorach edukacyjnych, a zniechęcających do zabaw polegających na wirtualnym stosowaniu przemocy. Warto podkreślić za autorką, iż w pracy kulturalno-oświatowej z czytelnikiem dziecięcym trzeba stosować metody aktywizujące, preferować organizowanie czynnego uczestnictwa w kulturze, czemu służą warsztaty i inne zajęcia plastyczne, konkursy plastyczne i literackie, organizowanie zajęć teatralnych.

Do popularyzowania teatru zachęca bibliotekarzy i inne osoby upowszechniające kulturę Małgorzata Pietrzak. Autorka popularyzuje dramę jako metodę pracy pedagogicznej i terapeutycznej. Przytacza przekonujące argumenty za stosowaniem w procesie terapeutycznym pedagogiki teatru zawierającej w sobie elementy wszystkich form terapii poprzez czynne i bierne uczestnictwo w kulturze: muzykoterapii, arteterapii, logoterapii, choreoterapii, biblioterapii.

O konieczności przyjazności bibliotek wobec odbiorcy młodzieżowego przekonuje Justyna Jasiewicz pisząc na temat coraz większego zainteresowania bi-

bliotekami cyfrowymi, e-bookami, audiobookami, serwisami społecznościowymi i komunikacją mailową. Biblioteki powinny dostosowywać się do wymienionych tendencji, m.in. promując się za pośrednictwem serwisów społecznościowych, gromadząc i udostępniając na większą skalę niż dotąd książkę mówioną, a także wysyłając do czytelników newslettery zawierające informacje o nowościach oraz przygotowywanych imprezach. Uwaga o serwisach społecznościowych i książce mówionej dotyczy głównie bibliotek małych, szczególnie wiejskich, bo większe placówki prawie zawsze prowadzą takie działania. J. Jasiewicz ma rację także przekonując o dużej roli komiksów, nagrań muzycznych, płyt DVD, multimediiów, programów komputerowych, gier planszowych oraz udostępniania komputerowych sieci i baz danych jako elementów oferty bibliotecznej przyciągających młodego użytkownika. Równie słusznie podkreśla konieczność wykorzystania źródeł elektronicznych w edukacji informacyjnej.

Coraz większe znaczenie w kształceniu studentów mają biblioteki cyfrowe popularyzowane przez Dorotę Pietrzakiewicz.

W pracy pedagogicznej z czytelnikiem pomaga znajomość reguł psychologii, na co zwraca uwagę Bożena Karzewska. Bibliotekarzom przydadzą się informacje o komunikacji interpersonalnej, w tym niewerbalnej. Wartość publikacji jeszcze bardziej podniosłoby rozbudowanie wątku odnoszącego się do pracy z tzw. trudnym czytelnikiem oraz osobami niepełnosprawnymi. Autorka nie ma racji wymieniając wybitne uzdolnienia wśród „odchyłeń intelektualnych” stanowiących jeden z rodzajów niepełnosprawności. Bardzo ogólnikowo omówiła problem działalności biblioterapeutycznej, mimo że tematyka związana z biblioterapią ma bogatą literaturę.

Publikacji *Biblioteki. Tożsamość. Kultura* oprócz wymienionych tekstów nadaje dużą aktualność artykuł Dariusza Grygrowskiego. W tekście znajduje się polemika z najnowszymi przepisami ustawowymi sankcjonującymi włączanie bibliotek publicznych do innych instytucji, szczególnie do domów kultury. Książnice pozbawione samodzielności organizacyjnej nie dysponują własnym budżetem, przyznawanym bezpośrednio przez samorząd, ani niezależnością w działalności merytorycznej. D. Grygowski słusznie wypowiada się także przeciw tzw. uwalnianiu zawodów, sprowadzającemu się do zatrudniania osób bez przygotowania akademickiego na stanowiskach wymagających dotąd takich kwalifikacji. Zasygnalizowana polityka jest prowadzona w sytuacji dużego bezrobocia panującego wśród absolwentów szkół wyższych. Na poparcie służy także krytyka wobec dotąd funkcjonującego stereotypowego poglądu o bibliotekach jako instytucjach, których działalność sprowadza się do udostępniania zbiorów.

Duża część polskich bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych oraz niektóre akademickie walczy z przywołaną opinią prowadząc działalność kulturalną i edukacyjną. Nieliczne zajmują się pracą w zakresie edukacji prozdrowotnej. Do wyjątków należą filie miejskich bibliotek samorządowych działające na terenie szpitali. Prowadzenie takich działań popularyzuje Małgorzata Kisilowska, omawiając zaopatrzenie wybranych książnic publicznych w popularnonaukową i poradnikową literaturę medyczną, a także działania biblioterapeutyczne i w zakresie promocji zdrowego stylu życia, podejmowane w bibliotekach publicznych i zarazem nieszpitalnych Krakowa, Katowic, Łodzi, Gdańska, Kielc, Białegostoku, Olsztyna i Opola. Wnioski o proporcjach pomiędzy literaturą medyczną a zbiorami o innej tematyce trzeba uzupełnić zastrzeżeniem, że duża część popularyzatorskich publikacji, mających służyć edukacji prozdrowotnej, cechuje się niskim poziomem merytorycznym. Umiejętna ocena gromadzonych książek i czasopism o tematyce medycznej to duże wyzwanie dla pracowników bibliotek publicznych, którzy są zwykle pozbawieni potrzebnej głębszej wiedzy. Pomocą mógłby służyć instruktaż prowadzony przez bibliotekarzy z publicznych placówek szpitalnych, mających kontakt z lekarzami i średnim personelem medycznym. Takie szkolenia winny być organizowane przez biblioteki miejskie i wojewódzkie.

Czytelników nie trzeba przekonywać o wielkiej wadze edukacji regionalnej w pracy kulturalno-oświatowej. Jan Franciszek Nosowicz popularyzuje aspekt

językoznawczy wspomnianego nurtu nauczania i wychowania, przypominając o potrzebie wydawania słowników nazw geograficznych oraz nazewnictwa regionalnego. Pisze o dużej wartości historycznej napisów pamiątkowych widocznych na pomnikach czy cmentarzach. Do wywodów J. F. Nosowicza należy dodać uwagę o konieczności nadawania kształceniu regionalistycznemu charakteru interdyscyplinarnego z zakresu: językoznawstwa, literatury, historii, historii sztuki, muzyki, etnografii, geografii, przyrody, ekologii, turystyki, wiedzy o społeczeństwie i gospodarce czy tradycji religijnej.

Walory poznawcze monografii podnoszą prace Iwony Hanny Pugacewicz i E. B. Zybert. I. H. Pugacewicz zajęła się rolą tradycji rewolucyjnej z XVIII w. w tożsamości historycznej bibliotek francuskich, a E. B. Zybert systemem bibliotek funkcjonującym współcześnie w Korei Południowej. Redaktorki, różnicując tematykę swoich artykułów, nadały pracy zbiorowej charakter wielokulturowy, przybliżając czytelnikom tradycję europejską i spoza naszego kręgu. E. B. Zybert przedstawia interesujące wiadomości o działalności placówek bibliotecznych oraz edukacji czytelniczej w ramach zajęć szkolnych. Obie formy pracy powinny się ściśle uzupełniać w Polsce. Nauczyciele współpracujący z biblioteką szkolną czy publiczną mogliby prowadzić uczniów na lekcje biblioteczne, a jednocześnie promować na własnych zajęciach książki, czasopisma i ewentualne zbiory specjalne udostępniane przez bibliotekarzy, zwłaszcza nowości.

Książka zredagowana przez E. B. Zybert oraz I. H. Pugacewicz ma dużą wartość bibliograficzną ze względu na liczne odsyłacze do najnowszej i dawniejszej literatury poświęconej bibliotekarstwu oraz innym formom animacji kultury, jak również do mało znanych stron internetowych o tematyce bibliotecznej.

Praca będzie cennym nabytkiem do zbiorów bibliotek wszystkich typów w charakterze lektury potrzebnej bibliotekarzom, a także innym osobom zajmującym się upowszechnianiem wiedzy i kultury.

Adrian Uljasz
Zakład Kulturoznawstwa
Uniwersytet Rzeszowski

Tekst wpłynął do Redakcji 12 listopada 2013 r.

Emilia Ohar: Dytāča knyga w ukraїns'komu sociumi (dosvid perechidnoi doby). Monografija. L'viv: „Svit” 2012, 320 s. ISBN 978-966-603-796-4.

Książka Emilii Ohar jest pierwszą na gruncie ukraińskim próbą kompleksowego opracowania bibliologicznego zjawiska książki dla dzieci, rozumianej jako konglomerat treści i formy oraz jako swoisty składnik współczesnej kultury, w tym subkultury dziecięcej, na przełomie XX i XXI w. Do połowy lat 90. XX w. nie było na Ukrainie w ogóle badań poświęconych temu zagadnieniu, nieliczne prace teoretyczne podejmujące tematykę książki dla najmłodszych odbiorców były raczej studiami nad historią literatury, skupiały się na opisie twórczości autorów i/lub dzieł. Nie dokonano natomiast typologii wydawniczej edycji dla dzieci (prób jej określenia podejmowała się w swoich wcześniejszych publikacjach E. Ohar). Prezentowana monografia jest ukoronowaniem tych ustaleń, mocno osadzonym w repertuarze wydawniczym ostatnich dwóch dekad niepodległości państwowej. Autorka odwołuje się do badań rosyjskich bibliologów (Nikolaja Lawrowa, Swietlany Karajcentcewej, Susany Antonowej), należących do podobnej szkoły naukowej i opierających się na doświadczeniu wydawniczym oraz na typologiach proponowanych przez

literaturę światową, w tym polską. Na uwagę zasługuje zamieszczona w książce bardzo bogata literatura przedmiotu, licząca ponad 400 pozycji, w tym 66 publikacji E. Ohar.

Autorka dzieli literaturę dziecięcą na: beletrystyczną czyli literacką (fiction) i niebeletrystyczną – popularnonaukową (non-fiction). Pokazuje, że w piśmiennictwie skierowanym do młodego odbiorcy występują w zasadzie wszystkie typy charakterystyczne dla „dorosłej” literatury (z wyjątkiem literatury naukowej), oczywiście – z uwzględnieniem specyfiki i możliwości percepcyjnych dziecka. Typologia beletrystyki nie odbiega od ogólnie przyjętej i osadzona jest na bazie gatunków literackich. Ważniejsze, oryginalne i autorskie ustalenia odnoszą się do literatury niebeletrystycznej, która jest słabiej opisana w literaturze, a czasem w ogóle pomijana. Różnorodność zaś publikacji z tego zakresu w ostatnich latach i duża procentowa reprezentacja w repertuarze wydawniczym (również w Polsce) nastęrcza wielu kłopotów terminologicznych i klasyfikacyjnych. Funkcją nadrzedną, którą realizują te książki jest dostarczanie wiedzy o świecie. W rozprawie wyróżniono dwa główne podtypy w tej grupie publikacji: poznawczy i edukacyjny. W pierwszym z nich E. Ohar wymienia i opisuje dodatkowo podgrupy książek:

- beletrystycznonaukowych (dla maluchów),
- popularnonaukowych (dla nastolatków),
- informacyjnych, np. encyklopedie, słowniki (dla wszystkich odbiorców),
- użytkowo-rozwojowych dla najmłodszych (to jest autorska propozycja E. Ohar).

Książką edukacyjną nazywa książkę szkolną, która służy w procesie edukacji i zalicza tu: podręczniki, poradniki, zbiory ćwiczeń, wydawnictwa skoroszytowe, antologie tekstów, wypisy itp. Oczywiście, publikacje zakwalifikowane jako „poznawcze” również często pełnią funkcje edukacyjne, choć zwykle uzupełniająco, gdyż przede wszystkim używa się ich w edukacji nieformalnej, nieinstytucjonalnej, domowej, zwykle związanej z indywidualnymi pasjami i zainteresowaniami dziecka realizowanymi w czasie wolnym. E. Ohar dowodzi, że ze względu na wielofunkcyjny charakter książek dla dzieci różnice między różnymi typami i podtypami stają się widoczne tylko wraz z rozwojem potencjalnych odbiorców. Dlatego ze swej natury np. książka dla najmłodszych jest wielofunkcyjna: ona jednocześnie realizuje różne cele i zadania. I tak np. bajka dla dzieci oprócz treści literackich niesie ze sobą wartości estetyczne, ale też poznawcze, edukacyjne, rozwojowe.

Ze względu na to, że – jak pisze autorka – w narodowym standardzie terminologicznym o rodzajach publikacji książka dla dzieci nie istnieje – to właśnie jej ustalenia są pierwszą próbą kodyfikacji typologii współczesnych książek dla dzieci w oparciu o międzynarodowe doświadczenia i obserwację ukraińskiego rynku wydawniczego. Zaproponowany model może też mieć praktyczne znaczenie – dla potrzeb edytorstwa, dokumentacji wydawniczej, działalności księgarskiej i bibliotekarskiej.

Omawiana dysertacja przynosi wiele ważnych i aktualnych ustaleń charakteryzujących sytuację na Ukrainie, ale można w niej odnaleźć również konstatacje ponadnarodowe. Do uniwersalnych tez zaliczyć można np. te z zakresu kulturowej komunikacji, gdyż taka właśnie optyka została przyjęta w całej pracy. Po pierwsze – książka dla dzieci jest przedmiotem badań komunikacji społecznej jako metateorii, rozpatrującej m.in. zagadnienia bibliologiczne oraz teorię i praktykę wydawniczą. Zrozumienie książki jako zjawiska społeczno-komunikacyjnego jest zgodne z najnowszymi trendami w studiach nad dzieciństwem i jego atrybutami. Po drugie, zrozumienie książki dla dzieci jako kulturalnego i społecznego fenomenu, determinowanego wpływem czynników wewnętrznych i zewnętrznych w konsekwencji pomaga w opanowaniu mechanizmów świadomego wpływu na procesy jej powstawania, promocję i sprzedaż. E. Ohar uważa, iż współczesny model systemu komunikacji poprzez książkę dla dzieci charakteryzuje się pewnymi osobliwościami, np. swoistą nierównowagą komunikacyjną między dorosłym autorem i czytelnikiem (wiek, status społeczny, doświadczenie, edukacja, poziom kultury literackiej etc.) i wynikającymi z tego faktu konsekwencjami (co do treści i formy komunikacji). Komunikacja

ta może przybierać różne konfiguracje nadawcy – adresata (dorosły – dziecko, dziecko – dziecko). W roli dorosłego występuje twórca (autor, tłumacz, adaptator, artysta) oraz mediator (nauczyciel, bibliotekarz, rodzice, opiekunowie), w roli dziecka – twórca lub odbiorca. Autorka zaznacza też, że uznana jest już komunikacyjna wartość i potencjał publikowania dzieł literackich tworzonych przez same dzieci.

Ustalenia literaturoznawczo-księgoznawcze dotyczą terminologii w badaniach nad książką dla dzieci i nie są łatwe, ale E. Ohar nie poprzestała na prezentacji dokonań innych (obcych) badaczy, lecz zaproponowała własne definicje, starając się wyraźnie określić granice terminów z identyfikatorem „dziecięca” – specjalnie stworzona dla dzieci oraz „dla dzieci” – wszystko, co może być przez dzieci używane, dla dzieci publikowane:

- *literatury/książki dla dzieci* – ogół tekstów i dzieł, które są wynikiem kreatywności dorosłych oraz dzieci, utworów skierowanych zarówno do dzieci jak i do podwójnego odbiorcy („kidadult”), wszystkie teksty wynikające z twórczości dzieci i dzieciństwa – tworzące razem szeroki *krąg lektur dziecięcych*,

- *literatura/książka dziecięca* – zbiór dzieł, które zostały utworzone, ilustrowane, redagowane, opublikowane od początku z nastawieniem na odbiorcę dziecięcego,

- *dziecięca twórczość literacka* – utwory i książki tworzone przez dzieci,

- *dziecięce media* – uniwersalne, ogólne pojęcie, które łączy terminy *książka dziecięca*, *czasopismo dziecięce*, *publikacje online dla dzieci*, niezależnie od ich postaci materialnej (klasyczny papier, nośnik cyfrowy).

Wprowadzono też i uzasadniono pojęcie „dziecięcocyentrycznego” (ang. *children-centered*) charakteru edycji dla dzieci, zgodnie z którym dzieło literackie dla nieokreślonego odbiorcy staje się artefaktem dzięki swojej formie wydawniczej. Utwór może bowiem powstać dla bliżej nieokreślonego odbiorcy, natomiast publikowany jest zawsze dla dziecka w konkretnym wieku, czy na określonym etapie rozwoju czytelniczego („oczytania”). W ten sposób dzieła literatury dla dorosłych trafiają do dzieci przez formy wydawnicze dostosowane w procesie adaptacji do możliwości percepcyjnych dziecka. Autorka – za teorią kultury książki Krzysztofa Migonia – postuluje, by systematyczną ocenę kultury książek dla dzieci opierać na kryterium owej „dziecięcocyentryczności”. Ocenie podlegać powinny więc za każdym razem wszystkie czynniki, które się na nią składają: słowo, obraz, materiały, budowa, design – wszystko z punktu widzenia specyficznych potrzeb odbiorców wieku dziecięcego i dla poprawy funkcjonalno-komunikacyjnej efektywności edycji kierowanych do młodych czytelników.

Jeśli chodzi o ukraiński aspekt recenzowanego tu dzieła, to jego wartość polega przede wszystkim na zrekonstruowaniu historii ukraińskiego naukowego i publicznego dyskursu o literaturze dziecięcej i książce dla dzieci, oraz sformułowaniu głównych jego tendencji od końca XIX do początku XXI w. Szczególnie wnikliwemu oglądowi poddała autorka produkcję wydawniczą za lata 1991–2009 (ponad 7 tys. poz.), tworząc jej bibliografię, która posłużyła jako baza do analiz ilościowych i jakościowych. Na jej podstawie udało się uchwycić kilka współczesnych tendencji na rynku wydawniczym książki dziecięcej, np. dużą reprezentację reedycji klasyki (nie tylko literatury dziecięcej, ale również adaptowanej literatury dla dorosłych), popularność literatury przekładowej (zarówno wznowienia, jak i nowe tłumaczenia), licznie wydawaną książkę obrazkową, książki-zabawki oraz książki w seriach wydawniczych. Po latach zakazu na rynek powróciła książka religijna, skomercjalizował się natomiast i znacznie obniżył poziom literacki i artystyczny czasopism dziecięcych. E. Ohar zaobserwowała szybki spadek średniego rocznego nakładu publikacji dla dzieci oraz spadek produkcji książki najtańszej. Do 2000 r. na rynku wydawniczym dominowała beletrystyka (głównie bajki), wśród publikacji niebeletrystycznych wydawano najwięcej edycji dla przedszkolaków oraz uniwersalnych encyklopedii dla nastolatków. Przed 2000 r. były to głównie (podobnie jak w Polsce) projekty licencyjne. Literatura piękna to przede wszystkim wydania klasycznych autorów z kanonu światowego i z list lektur szkolnych. Przeważały tytuły kierowane do dzieci najmłodszych i w wieku szkoły podstawowej. Zdecydowanie

najwięcej opublikowano książek w języku ukraińskim, ale autorka zauważa, że ich poprawność językowa pozostawia często wiele do życzenia, a powodem tego stanu rzeczy jest fakt, że pisarze tworzą w języku rosyjskim, a potem pospiesznie dokonuje się tłumaczeń na język ukraiński.

Współczesnej kondycji książki dla dzieci nie sposób, według E. Ohar, nie łączyć z cyfryzacją komunikacji i upodobaniami współczesnych dzieci do korzystania z cyfrowych nośników i urządzeń. Powstają alternatywne produkty i sposoby przekazu treści, zmienia się nie tylko sama książka dla dzieci, ale i jej perspektywa. W przyszłości musi ona stać się produktem dostosowanym do potrzeb i upodobań netgeneracji poprzez: interaktywność, intermedialność, nielinearność (hipertekstualność), koncentrację na wizualnej atrakcyjności. Na tle problemów rynku wydawniczego z produkcją i sprzedażą książki we współczesnej Ukrainie firmy specjalizujące się w książce dziecięcej radzą sobie wciąż całkiem nieźle. Trudno jednak przewidzieć, jak długo utrzyma się ten stan, bo czy np. młodzi ludzie dorastający w środowisku cyfrowym, zechcą za kilka lat kupić swojemu dziecku papierową książkę?

Bogumiła Staniów
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski

Tekst wpłynął do Redakcji 26 września 2013 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Szóste Forum Młodych Bibliotekarzy odbyło się w Poznaniu w dniach 15-16 września 2011 r. (Szulc, red. 2013). Tym razem młodzi adepci bibliotekarstwa sporo czasu poświęcili psychologicznym aspektom zawodu bibliotekarskiego, relacjom międzyludzkim i problemom komunikacji w bibliotece. Wśród opracowań z tego zakresu wymienić można artykuł Magdaleny Musieli *Przełamywanie barier w procesie komunikacji w środowisku bibliotecznym* oraz Marzeny Błach i Justyny Buczyńskiej-Łaby *Problematyka komunikacji w środowisku bibliotekarskim. Próba oceny zjawiska na podstawie badania ankietowego przeprowadzonego w wybranych bibliotekach krakowskich*. Podejmowano także problematykę nowych technologii (m.in. artykuł Krzysztofa Lityńskiego i Dominiki Palecznej *Strona biblioteki na Facebooku – z czym to się je?*) oraz dzielono się doświadczeniami z wyjazdów zagranicznych (m. in. tekst Moniki Długiej *Marzenie bibliotekarza – Dania*).

Praca Barbary Mauer-Górskiej *Biblioteki w ochronie i promocji zdrowia* (Mauer-Górska, 2013) składa się z dwóch zasadniczych części. W pierwszej *Użytkownicy informacji w obszarze ochrony i promocji zdrowia* autorka omówiła problematykę użytkowników informacji oraz edukacji informacyjnej i zdrowotnej w oparciu o publikowane badania z zakresu informacji naukowej i bibliotekarstwa medycznego, a także przedstawiła wyniki własnych badań dotyczących zainteresowania informacją o zdrowiu użytkowników polskich bibliotek publicznych. Część drugą *Międzynarodowa przestrzeń bibliotekarstwa medycznego* rozpoczyna rozdział systematyzujący okresy kształtowania się bibliotekarstwa medycznego w powiązaniu z działalnością National Library of Medicine U.S., pierwszych stowarzyszeń bibliotek medycznych w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii oraz bibliotekarstwa

szpitalnego. W kolejnych rozdziałach została przedstawiona specyfika europejskiej sieci informacyjnej w zakresie ochrony i promocji zdrowia oraz międzynarodowe programy promocji zdrowia.

Zaprezentowane przez Annę Dymmel w monografii *Księgozbiory domowe w Lublinie w pierwszej połowie XIX wieku* (Dymmel, 2013) badania nad księgozbiorami domowymi pozwoliły na ustalenie, na przykładzie Lublina, w jakich środowiskach miejskiej społeczności Królestwa Polskiego w pierwszej połowie XIX w. obecne były domowe zbiory książek. Po raz pierwszy na tak szeroką skalę w badaniach nad prywatnymi księgozbiorami wykorzystano akta notarialne. Autorka scharakteryzowała właścicieli domowych księgozbiorów w Lublinie, przedstawiła wielkość i wartość zbiorów, ich strukturę tematyczno-formalną, chronologię wydawniczą, miejsca wydania. Opisała też księgozbiory poszczególnych grup społeczno-zawodowych: prawników, lekarzy i aptekarzy, urzędników, budowniczych, geometrów i mierniczych, oficerów, kupców i rzemieślników a ponadto kobiet oraz Żydów. Wśród podsumowujących monografię konstatacji znalazło się następujące stwierdzenie: „Wydaje się, że na przestrzeni omawianego okresu w przypadku księgozbiorów lublinian można zaobserwować pewne upowszechnianie się książki w środowiskach tradycyjnie związanych z pracą umysłową. Natomiast znacznie wolniej i mniej intensywnie procesy te zachodziły wśród mieszczaństwa parającego się handlem i rzemiosłem” (s. 459-460).

Tematyka eseistycznych rozważań Łukasza Gołębiewskiego *Gdzie jest czytelnik* (Gołębiewski, 2012) pozostaje w kręgu problematyki poruszanej we wcześniejszych publikacjach tego autora. Po raz kolejny Ł. Gołębiewski zastanawia się, jakie jest miejsce książki, literatury, czytania (czytelnictwa) w kulturze cyfrowej. W rozdziałach *Co się dzieje z czytelnictwem* i *Skandaliczne nie-czytanie* analizuje przyczyny upadku czytelnictwa na świecie i w Polsce. Nie bez ironii stwierdza, że „Skandal nie-czytania dotyczyć będzie tego, co wymaga skupienia. Co innego z autorami jednozdaniowych komunikatów. Być może nadchodzi złota era dla haiku i haseł reklamowych. Być może ja – wychowany w tradycji książek, matuzalem, który wciąż pamięta rytmikę łacińskiego wiersza pisanego heksametrem – nie jestem w stanie wyobrazić sobie tych wspaniałych czasów, nowej wyobraźni, nowej wrażliwości, nowej metafory, nowych form obrazowania i dzielenia się uczuciami” (s. 28). Wśród innych tematów poruszonych przez autora znalazły się zagadnienia darmowego dostępu do cyfrowych treści, piractwa, zmierzchu krytyki literackiej oraz charakterystyka społeczeństwa sieci i analiza rynku książki w perspektywie zmian technologicznych i społecznych.

Podręcznik *Edukacja czytelnicza dzieci w młodszym wieku szkolnym* (Konopnicka, 2013) skierowany do studentów kształcenia wczesnoszkolnego i wychowania przedszkolnego oraz innych kierunków i specjalności pedagogicznych, może być wykorzystywany, w zamierzeniu autorki, także w kształceniu bibliotekarzy. Konopnicka w kolejnych rozdziałach ukazała znaczenie edukacji czytelniczej dzieci w kształceniu wczesnoszkolnym, scharakteryzowała rolę literatury dziecięcej w edukacji czytelniczej dziecka, omówiła ofertę czasopism dziecięcych jako źródła inspirującego szkolną i pozaszkolną edukację czytelniczą. W ostatnim rozdziale ukazującym edukację czytelniczą w perspektywie terapeutycznej i dydaktycznej omówiła także rolę biblioteki szkolnej w aktywizowaniu czytelnictwa dzieci.

Problematykę popularyzacji książki podnosi Magdalena Przybysz-Stawska w obszernej rozprawie *Książka na łamach wybranych czasopism w Polsce u progu XXI wieku* (Przybysz-Stawska, 2013). Przedmiotem analizy stały się wybrane tygodniki opiniotwórcze („Polityka”, „Wprost”, „Newsweek Polska”), czasopisma kobiece („Zwierciadło”, „Twój Styl”, „Elle”) i młodzieżowe („Filipinka”, „Dziewczyna”, „Cogito. Szkoła. Matura. Życie”) z lat 2001-2005. Badania pokazały, że chociaż na łamach każdego z tych czasopism pojawiały się takie formy informacji o książce, jak recenzja, ogłoszenie wydawnicze, wywiad, portret/sylwetka, to występowały one w bardzo nierównym stopniu. Na przykład recenzje pojawiały się tylko na łamach dwóch tygodników opiniotwórczych, dwóch magazynów kobiecych oraz

jednego czasopisma dla młodzieży. Wyraźna była także różnorodność wyborów proponowanych książek, brak powszechników lekturowych. Duża, w porównaniu z innymi formami przekazu, okazała się ilość krótkich wzmianek związanych z książką. „Podjęte badania pozwoliły zatem nie tylko wskazać i opisać formy obecności książki na łamach wybranych polskich czasopism, ale ukazały również pewne niepokojące zjawisko związane z uproszczeniem, a wręcz spłyceciem przekazu, odnoszącego się do tak istotnej części kultury, jaką jest literatura” (s. 673).

W publikacji *Strategia i metoda digitalizacji i udostępniania zbiorów kościelnych* (Bała, Dziekoński, red., 2012) przedstawiono wyniki prac zespołu badawczego, który w ramach projektu SYNAT realizował zadanie dotyczące strategii i metodyki digitalizacji i udostępniania dóbr kultury i dziedzictwa narodowego na przykładzie zbiorów kościelnych. W zamieszczonych w publikacji artykułach omówiono digitalizację muzealiów, zabytków sztuki kościelnej oraz archiwów kościelnych. Jedno z opracowań, autorstwa Jerzego Witczaka, zostało poświęcone stanowi i perspektywom digitalizacji w bibliotekach kościelnych. Autor oszacował, że w polskich bibliotekach kościelnych znajduje się 5 tys. inkunabułów i 400-500 tys. starych druków, nie licząc zbiorów XIX-wiecznych, w tym czasopism. Jest to duży obszar dziedzictwa kulturowego, w większości nieobjęty nie tylko digitalizacją, ale także nieskatalogowany komputerowo. Autor opisał kilkanaście istniejących cyfrowych bibliotek kościelnych, a za najważniejsze uznał „utworzenie stałego centralnego ośrodka ds. rozwoju bibliotek kościelnych, który zastąpiłby Federację FIDES w utrzymywaniu biblioteki cyfrowej i innych serwisów oraz realizowałby nowe, potrzebne zadania. Ośrodek taki musiałby mieć jednak stałe finansowanie i kilkusobowy personel” (s.132).

Monografię „Czystość” (1905-1909) Augustyna Wróblewskiego albo *iluzja etycznej krucjaty* autorstwa Jerzego Franke można usytuować na pograniczu prasoznawstwa i historii idei (Franke, 2013). Oparta na szerokiej kwerendzie archiwalnej rozprawa pokazuje dzieje czasopisma, które nie mieściło się w głównym nurcie rynku prasowego omawianego okresu. „Fenomen „Czystości” polegał na kategoriycznym, radykalnym również w sferze językowej, podjęciu kwestii prostytucji, walki z nierządem, problematyki do tej pory jedynie sporadycznie obecnej na łamach prasy, traktowanej jako «kwestia drażliwa», zatem opisywanej nader powściągliwie”. Pismo, które może być uznawane jako dzieło autorskie, najważniejsze miejsce prezentacji poglądów jego wydawcy i redaktora, zostało ukazane w szerszym kontekście pewnych istotnych epizodów z życia Augustyna Wróblewskiego, jego poglądów, działalności, cech charakteru. W pracy zostały przedstawione problemy redakcyjne, dokonano analizy zawartości czasopisma, rekonstrukcji programu ideowego, omówiono prowadzoną przez Wróblewskiego pod patronatem pisma działalność prelekcyjną i stowarzyszeniową.

Praca zbiorowa *W poszukiwaniu odpowiedniej formy. Rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką* (Komza, et al., red. 2013) składa się z czterech części. W pierwszej *Morfologia i funkcja książki* przedstawiono m.in. rozważania o miejscu książki wśród innych mediów (Małgorzata Górska *Książka jako punkt odniesienia dla nowych form medialnych*) i opisano zagadnienia funkcji elementów składowych edycji (Elżbieta Jamróz-Stolarska *Ilustracja jako komunikat propagandowy w książkach dla dzieci i młodzieży w okresie socrealizmu*). Artykuły części drugiej *Współpraca ludzi książki* pokazują, że warunkiem powstania książki udanej pod względem edytorskim, jest współpraca grafików i edytorów (m.in. artykuł Anity Wincencjus-Patyny *Pomiędzy sztuką a rynkiem. O relacjach między artystą a wydawcą książki*). Sylwetki i osiągnięcia wybitnych typografów przedstawiono w części trzeciej *Warsztat typografa*. Część ostatnia *Droga książki do czytelnika* zawiera m.in. tekst Kamili Grzędzińskiej *Kunszt artysty, fantazje typografa i frustracje bibliotekarza. Problemy z wprowadzeniem do katalogu centralnego informacji o bieżącej produkcji wydawniczej*.

W serii „Bibliotheca Jagiellonica. Fontes et Studia” ukazała się *Kronika biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego od 1811 roku* Karola Estreichera (Estreicher, 2012) – podstawowy tekst źródłowy do poznania XIX-wiecznej historii biblioteki

Uniwersytetu Jagiellońskiego, okresu kształtowania się w trudnych warunkach Biblioteki Jagiellońskiej. Kronika była pisana przez Karola Estreichera prawdopodobnie od początku jego urzędowania na stanowisku kierownika biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, to jest od 1868 do 1905 r. Na początku autor opisał w skrócie okres kierowania biblioteką przez swoich poprzedników od 1811 r. Uzupełnieniem *Kroniki...* jest zbiorowe sprawozdanie nieustalonego autorstwa dołączone jako *Aneks*, obejmujące lata 1914-1925. Tekst kroniki uzyskał naukowe opracowanie w postaci licznych przypisów, których autorem jest Jan Brzeski. W przypisach znalazły wyjaśnienie i rozwinięcie informacje o wydarzeniach, działaniach, ludziach, problemach, o których Karol Estreicher pisał w sposób nieco suchy i niekiedy pobieżnie ukazujący ówczesne realia.

Towarzystwo Miłośników Ziemi Pszczyńskiej wydało przewodnik *Szlakiem polskiego słowa drukowanego na Górnym Śląsku* (Spyra, 2013). Publikację przygotowano z okazji Industriady 2013 – święta Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. W układzie alfabetycznym, według miejscowości, zostały przedstawione polskie drukarnie, oficyny wydawnicze, księgarnie, czasopisma. Ukazano rolę, jaką odgrywały w przeciwstawianiu się germanizacji, edukacji, upowszechnianiu polskiej kultury i literatury. Autor opisał także istniejące współcześnie ślady po działalności wydawniczej na Górnym Śląsku i związanych z nią ludziach w postaci nazw ulic, tablic pamiątkowych, pomników, stałych wystaw.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Bała, Maciej; Dziekoński, Stanisław (2012). *Strategia i metoda digitalizacji i udostępniania zbiorów kościelnych*. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 134 s., il., ISBN 978-83-7072-738-3.
- Dymmel, Anna (2013). *Księgozbiory domowe w Lublinie w pierwszej połowie XIX wieku*. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 533 s., il., ISBN 978-83-7784-353-6.
- Estreicher, Karol (2012). *Kronika Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego od 1811 roku*. Oprac. i wstęp Jan Brzeski. Kraków: Biblioteka Jagiellońska; Księgarnia Akademicka, 267 s., il., Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia, t. 24, ISBN 978-83-7638-212-8.
- Franke, Jerzy (2013). „Czystość” (1905-1909) Augustyna Wróblewskiego albo iluzja etycznej krucjaty. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 257 s., il., ISBN 978-83-235-1145-8.
- Gołębiewski, Łukasz (2012). *Gdzie jest czytelnik*. Warszawa: Biblioteka Analiz, 188 s., il., ISBN 978-83-62948-67-3.
- W poszukiwaniu odpowiedniej formy. Rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką* (2012). Red. Małgorzata Komza; współudź. Ewa Jabłońska-Stefanowicz; Ewa Repucho. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 328 s. Acta Universitatis Wratislaviensis, no 3442, ISBN 978-83-229-3328-2.
- Konopnicka, Iwona (2013). *Edukacja czytelnicza dzieci w młodszych wiekach szkolnym*. Opolo: Wydaw. Uniwersytetu Opolskiego, 160 s., ISBN 978-83-7395-535-6.
- Mauer-Górska, Barbara (2013). *Biblioteki w ochronie i promocji zdrowia*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 238 s., ISBN 978-83-233-3399-9.
- Przybysz-Stawska, Magdalena (2013). *Książka na łamach wybranych czasopism w Polsce u progu XXI wieku*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 720 s., il. ISBN 978-83-7525-817-2.
- Spyra, Aleksander (2013). *Szlakiem polskiego słowa drukowanego na Górnym Śląsku*. Pszczyzna: Towarzystwo Miłośników Ziemi Pszczyńskiej; Śląska Oficyna Drukarska Z. Spyry w Pszczynie, 93 s., il. ISBN 978-83-62674-25-1.
- Szulc, Aleksandra, red. (2013). *Materiały z VI Forum Młodych Bibliotekarzy. Otwarcie bibliotekarzy.eu, Poznań, 15-16 września 2011 r.* Poznań, 310 s., il. ISBN 978-83-60961-08-7.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 16 listopada 2013 r.

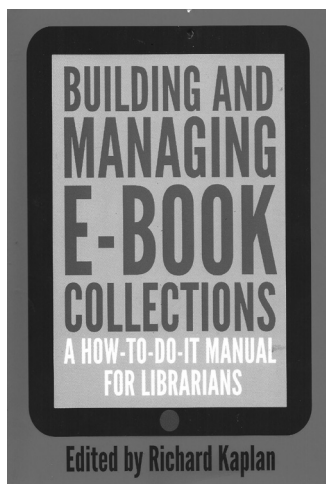
Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Staram się o możliwie rozległy rozrzut przestrzenny książek, sygnalizowanych w tych omówieniach. O tym samym bowiem, rozmaici ludzie, w rozmaitych miejscach, mogą myśleć rozmaicie i to właśnie jest bardzo ciekawe oraz produktywne. Jednak na przeszkodzie, bardziej nawet niż bariera językowa, staje szokująca indolencja informacyjna i zwłaszcza dystrybucyjna producentów publikacji. Nikt nie wyobraża sobie, czego trzeba dokonać, żeby powziąć wiedzę o jakiejś edycji, a nabycie często graniczy z cudem. Tak, tak: w dobie powszechnej elektronizacji.

Tym razem sygnalizuję dwa teksty znad Bałtyku, oraz kilka innych – różnej wartości. Oto więc nareszcie mądry, znakomity tekst o bibliotecznych ebookach, wolny od demagogii oraz od gołosłownych zachwyty, natomiast rzeczowy. Lecz niejako dla równowagi trafiła się też rozczarowująca publikacja znanego specjalisty, na temat mobilnej komunikacji elektronicznej. To zresztą nic nadzwyczajnego: amplituda jakości zawsze jest rozległa. Pisać przecież każdy może.

EBOOKI W BIBLIOTEKACH [*****]

Building and managing e-book collection [2012]. Red. Richard Kaplan. London: Facet Publishing, 197 s. ISBN 978-1-85604-837-8.

Kiedy czytam entuzjastyczne powiadomienia o bibliotecznym obiegu ebooków, odnoszę wrażenie, że narratorzy próbują mnie nabrać, bo ukrywając kłopoty i niedostatki, eksponują wyłącznie zalety, niekoniecznie prawdziwe. Znakomita wieloautorska (autorami są Amerykanie) monografia, którą sygnalizuję, utwierdza mnie w tym przeświadczeniu jeszcze bardziej. Bo ebooki muszą w bibliotekach być, ale w udostępnianiu jest wiele przeszkód i trzeba się z nimi zmierzyć.

Nie jest łatwe nawet samo zdefiniowanie ebooków. W tomie (słusznie) poprzestano na ogólniku, że jest to książka digitalna, przeznaczona do odbioru na czytniku elektronicznym i jako książka katalogowana. Swoją drogą, katalogowanie ebooków (tak jak archiwizowanie) jest utrudnione i nie ma jasności, czy tworzyć dla nich katalogi odrębne, czy też poprzestać na wspólnym katalogu ogólnym. Wyopowiadający się w tej książce praktycy radzą, żeby zastosować obydwa rozwiązania.

Biblioteki gromadzą książki drukowane oraz ebooki, użytkownicy korzystają z jednych i drugich, ale szczegóły nie są rozpoznane, bo doniesienia bywają sprzeczne. Podobno w odbiorze ebooków dominują wydawnicze bestsellery, opowieści rozrywkowe oraz (nie wiadomo dlaczego) biograficzne, ale dowody, że tak jest, są mizerne. Funkcjonowanie komplikuje mnogość rozmaitych a niekompatybilnych wzajemnie czytników (teraz mówi się: czytników), którymi publiczność dysponuje. A poza tym nieustannie zmieniają się technologie i trzeba te zmiany śledzić, najlepiej – w porozumieniu z użytkownikami.

Autorzy wliczają niektóre zalety ebooków: łatwe wyszukiwanie oraz aktualizowanie informacji (jeżeli są informacyjne), oszczędność przestrzeni przy gromadzeniu, a niekiedy także: różnoformatowe dodatkowe załączniki. Z kolei

jest też rejestr wad – utrudniona archiwizacja, podatność na wirusy, ciągła zmiana urządzeń i różne ukryte koszty. Ponadto trzeba czytać z ekranu, a to również ma swoją złą specyfikę. Zaś główny kłopot polega na tym, że czytelniki – kieszonkowe też – są nie tylko rozmaite, ale także dedykowane, tymczasem publiczność życzy sobie urządzeń uniwersalnych. Biblioteki mają identyczne oczekiwania, dlatego większość obywa się bez wypożyczania czytników i czeka na standaryzację.

Jest w tomie opinia profesjonalnego wydawcy, który zwraca uwagę, że zmienił się model edytorstwa. Dotychczas produkowano skończone książki drukowane i *przerzucano je przez mur*, nie zajmując się dalszymi etapami obiegu. Teraz zaś wytwarza się produkt *ciekły*: trzeba nadal być z nim w kontakcie, tak jak i z czytelnikami, śledzić obieg i dopełniać oraz aktualizować treści, szczególnie w publikacjach informacyjnych. To zupełnie nowe okoliczności.

Ten autor akurat tego nie pisze (inni: owszem), ale widać, że wydawcy próbują wyekspulsować biblioteki z pośrednictwa w rozprowadzaniu ebooków. Są (słabo) kamuflowane formy sekowania: żąda się przedpłat na teksty o krótkiej żywotności lub wprowadza dodatkowe myto po 26. wykorzystaniu w bibliotece. Koszty zatem nieoczekiwanie rosną. Natomiast rozleciał się pomysł sprzedawania ebooków w pakietach – znany kiedyś jako *Big Deal* – bo to było oferowanie kota w worku i biblioteki się zbuntowały.

Ale kupowanie ebooków to dla bibliotek cała seria nowych zadań, procedur oraz problemów. Najczęściej realizuje się to poprzez licencje – czyli prawo użytkowania zamiast prawa własności – z rozmaitymi restrykcjami, których należy przestrzegać. Dlatego autorzy doradzają staranne rozpoznawanie każdorazowo warunków i zdecydowane, twarde negocjacje, najlepiej wprost z wydawcami, a nie z pośrednikami. Tam zaś, gdzie to możliwe, sugerują zakupy na własność, a nie na określony czas, bo chociaż to niby drożej, ale w sumie taniej i znacznie wygodniej. Licencja pociąga za sobą wieloletnie obciążenia finansowe – zdarza się, że z czasem trzeba płacić dodatkowo za każde wykorzystanie – natomiast wydatek własnościowy ma miejsce tylko raz.

Są też opinie, że warto mieć ebooki jako dublety książek drukowanych, bo oszczędza się powierzchnię, ale to wypada drogo. Jednoznacznego stanowiska nie znalazłem. Natomiast sporo sygnałów (właśnie jednoznacznych) przywołano na dowód edytorskich nieprzyjaźni wobec bibliotek. Wygląda, że to są wilki w owczych skórach. Przykładowo: akademickie e-podręczniki sprzedaje się bibliotekom drożej niż studentom, a przy tym nieraz bez całego aparatu informacyjnego. Oraz bywa, że firmy zabraniają bibliotecznego wypożyczania czytników. Zatem sielanki nie ma na pewno.

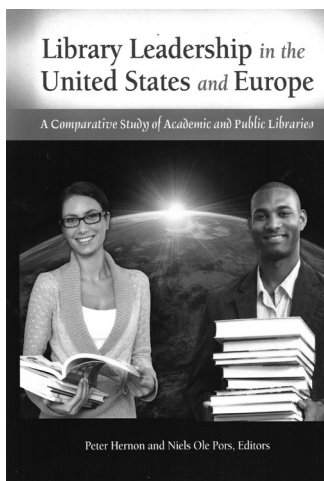
Jest w tomie tekst sygnalizujący, że w bibliotece jednego z amerykańskich liceów usunięto wszystkie zasoby drukowane (nie napisano czy do śmietnika) i pozostały tam tylko ebooki. Tonacja wypowiedzi jest sucha, ale najwyraźniej niepochovalna. Napisano bowiem, że wykorzystanie ebooków w tej bibliotece wcale w efekcie nie wzrosło. Czyli: naśladować nie warto.

Najwięcej zamieszania z ebookami jest w bibliotekach publicznych, bo publiczność bywa tam najbardziej zróżnicowana. Trzeba zatem rozeznac na własną rękę oczekiwania swoich użytkowników – zazwyczaj inne niż wobec piśmiennictwa drukowanego – oraz ustalić, jakimi czytnikami ludzie posługują się głównie. A potem należy wypracować nowe, specjalne reguły udostępniania, zarówno tekstów, jak też (ewentualnie) urządzeń odczytujących. Zaś z dwóch możliwych form rozpowszechniania, mianowicie online oraz przez czytniki, w bibliotekach publicznych najlepiej (taka jest sugestia) nastawić się na obydwie.

To, rzecz jasna, przysparza nowych czynności, obowiązków i procedur. Kto więc sądził, że wprowadzenie ebooków do bibliotecznego obiegu pozwoli na oszczędności kadrowe i finansowe, ten nie miał pojęcia o czym mówi. Ale nie ma wyjścia: biblioteki muszą rozpowszechniać zarówno piśmiennictwo drukowane, jak też ebooki.

NA KŁOPOTY – LIDERZY [***]

Library leadership in the United States and Europe. A comparative study of academic and public libraries [2013]. Red. Peter Hernon, Niels Ole Pors. Santa Barbara: Libraries Unlimited, 231 s. ISBN 978-1-61069-156-0.

W okolicznościach dla instytucji trudnych oraz w stanie niepewności, nauki o zarządzaniu sugerują zmianę stylu kierowania: nie tylko z autokratycznego na demokratyczny, ale jeszcze z menedżerskiego na przywódczy. Przywódca, więc lider, to także menedżer ale taki, który współpracowników pociąga za sobą i nakłania do kreatywnego funkcjonowania.

Słusznie zakładając, że nastał oto trudny czas dla bibliotek, dwaj profesorowie – Peter Hernon z Bostonu oraz Niels Pors z Kopenhagi – skonstruowali zbiór wypowiedzi na ten temat, głównie własnego autorstwa, charakteryzując samą ideę przywództwa w organizacji oraz referując sytuację w bibliotekach europejskich oraz w USA. Sukces jest połowiczny.

Łatwo zauważyć, że wiedza o zarządzaniu nie była główną specjalnością obu autorów, stąd częste traktowanie standardowych opinii jako rzekomo odkrywczych, oraz mnóstwo sformułowań mocno zbanalizowanych. W dodatku niektóre rozdziały to

teksty wcześniej publikowane autonomicznie i operacja scalania pozostawia dużo do życzenia. Zaś o ile opis sytuacji w USA, w UK oraz w Skandynawii wygląda wiarygodnie, to o reszcie Europy mówi się śladowo, a na temat Europy Wschodniej opisano jeno dyrdymały, zaś o Rosji, Ukrainie, Słowacji, Węgrzech i innych – wręcz nic. Może to i lepiej? Rozumiem: brakowało źródeł. Wobec tego jednak można było dać zarobić jeszcze kilku innym autorom.

Ale w sumie to i owo na temat bibliotecznego liderowania napisano sensownie. I zresztą trudno mnożyć zastrzeżenia, bo prof. N. Pors umarł w marcu 2013 r.

Nie da się zaprzeczyć, że w obecnych okolicznościach to właśnie lider jest osobą szczególnie bibliotece potrzebną dla przetrwania i rozwoju. Najlepiej w funkcji dyrektora, chociaż niekiedy bywa to ktoś inny (np. naczelny bibliotekarz, główny specjalista), ale wówczas trzeba zapewnić płynność relacji między nim a szefem formalnym, to zaś może być trudne. Tak czy owak, biblieczny lider musi być nastawiony na: usługi, innowacje, adaptację do okoliczności, oraz na partnerstwo z personelem. Inaczej – nic z tego. Dlatego tak niepokojące są doniesienia o wewnątrzbibliecznych swarach personelu z dyrekcjami.

Między wierszami przewija się w tomie pytanie o niezbędne kwalifikacje liderów. Raz napisano, że merytoryczne, innym razem: że zarządcze. Od siebie dopowiem, że jedne i drugie. Liderującym szefem biblioteki musi być zawodowy bibliotekarz, ale posiadający też kwalifikacje zarządcze. Te zresztą nietrudno nabyć: już chyba co druga uczelnia w Polsce kształci w zakresie zarządzania, także na studiach podyplomowych. Skoro więc w książce napisano, że w USA edukuje się liderów masowo, to i o nas można powiedzieć coś podobnego.

Prof. Hernon wyliczył niektóre cechy i umiejętności, konieczne do liderowania. To umiejętność słuchania, motywowania i przewidywania. Prawdomówność. Inteligencja emocjonalna. Komunikatywność i zdolność do interakcji. Niezależnie od wyrывkowości takiego zestawienia, muszę zauważyć, że są to konieczne atrybuty każdego kierownika. Tego uczoneo mnie ponad pół wieku temu, a wtedy jeszcze terminu *lider* nie było w obiegu.

Oczywiście liderowanie wymaga kolaboracji z zespołem, a ten nie musi być jednolity. Ten sam autor kategoryzuje pracowników z tego punktu widzenia. Wygląda

to tak: izolacjoniści – obserwatorzy – uczestnicy – aktywiści – pasjonaci. Zatem im mniej izolacjonistów i obserwatorów, tym dla pracy zespołowej lepiej. Być może tak jest. Ale nie wiadomo zawczasu, jak każdego pracownika zakwalifikować. Tym bardziej, że nikt nie rodzi się izolacjonistą.

Najciekawsze w tomie są odniesienia innych autorów do bibliotecznych praktyk zarządczych w UK oraz w Skandynawii. Zdaniem Jennifer Rowley, budżetowa mizéria angielskich bibliotek wymusiła tam partycypacyjny i empatyczny styl kierowania. Przybyło więc liderów z kreatywnymi wizjami oraz z charyzmą, nastawionych pragmatycznie wobec otoczenia. Zmienił się też model szefa: zamiast zleceniodawcy to teraz coraz częściej mentor oraz inspirator przedsięwzięć realizowanych potem po partnersku – wspólnie.

W Danii, odkąd wprowadzono także kontraktowy wariant kierowania bibliotekami, również implementuje się zarządzanie partycypacyjne, mocno zdemokratyzowane i odformalizowane. Carl Johannsen twierdzi też, że dopiero teraz zaczyna się sygnalizować potrzebę wiedzy o zarządzaniu wśród tamtejszych bibliotekarzy. Zaś miejscową cechą szczególną jest akceptacja w bibliotekach liderów nieformalnych – pod ogólnym jednak rygiorem, że wszystko musi być nastawione na legitymizację bibliotek w swoich środowiskach.

Podobnie o całej Skandynawii piszą Anna Landoy i Angela Zetterlund, jakkolwiek w bibliotekach szwedzkich prodemokratyczne delegowania uprawnień zarządczych zdarzają się rzadziej i w ograniczonym zakresie. To jednak nie przeszkadza ogólnym, interpersonalnym nastawieniom partycypacyjnym. W stosunkach służbowych ma miejsce niewielki dystans – zwłaszcza w Norwegii, gdzie przeważają biblioteki małe i średnie – a całość działań jest ściśle podporządkowana potrzebom praktycznym. Ciekawostką jest wysoka feminizacja kadry zarządczej. Natomiast we wszystkich krajach, również skandynawskich, sygnalizuje się niechętny stosunek samorządów do bibliotek. Skąd my to znamy?

Ale jednak za dużo jest w tym tomie banialuków, zwłaszcza ogólnych. Napisało otóż, że recesja globalna już minęła (??) oraz, że w bibliotekarstwie niemieckim słabo wykorzystuje się dane parametryczne (według mnie: odwrotnie, a Walter Hoffman przewraca się w grobie), no i że kształcenie bibliotekarzy w Europie jest głównie pozauniwersyteckie. To już nonsens piramidalny – tak jak imputacja, że dyrektorzy bibliotek niemieckich odcinają się od wszelkich niepewności, toteż brakuje im prospektywnych wizji. Skąd taka opinia?

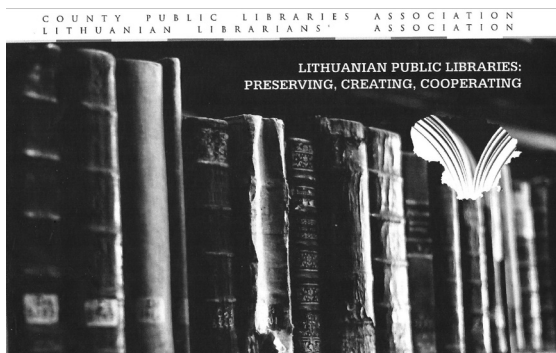
Jednak na szczęście w hierarchii dyrdymałów znalazły się sugestie, że w krajach postkomunistycznych dyrektorzy bibliotek są bierni (to wysrane z palca), oraz – uwaga! – że polskie biblioteki cechuje formalizacja i sztywny układ hierarchiczny. Tak podobno twierdzą... Norwegowie. A Papuasi?

Zupełnie katastrofalna jest poza tym charakterystyka TQM, oraz nie wiadomo co w tym tomie robi opis EBLIP. To jest czasopismo Uniwersytetu w Alberta, niekiedy patronujące międzynarodowym konferencjom, ale żeby zaraz osobny artykuł? W sumie więc trudno mieć o tej książce opinie jednoznacznie pozytywne.

LITEWSKIE BIBLIOTEKI PUBLICZNE [***]

Lithuanian public libraries: preserving, creating, cooperating [2012]. Red. Laima Pačebutiene. Vilnius: County Public Libraries Association, Lithuanian Libraries Association, s. 123 [dokument elektroniczny: www.klavb.lt].

Mimo bliskości i mnóstwa powiązań, informacje o bibliotekarstwie litewskim są u nas raczej skąpe. Być może za sprawą językowej bariery. Dobrze więc, że dwa tamtejsze stowarzyszenia bibliotekarskie umieściły w Internecie bogato ilustrowany, obszerny tekst informacyjny w języku angielskim (choć niestety z wyjątkowo niechlujną korektą). Fotografie ożywiają nieco monotony (jednak) schemat tej publikacji – to jest posegmentowany informator z wieloma linkami, a nie jednolita

relacja ciągła – i sygnalizuje dobry standard tamtejszych obiektów bibliotecznych.

Autorstwo jest przypisane dwóm organizacjom. To LBD czyli Stowarzyszenie Bibliotekarzy Litewskich (2,5 tys. członków; jest w IFLA) oraz AVBA tj. Stowarzyszenie Regionalnych Bibliotek Publicznych. Ponadto istnieje tam jeszcze Litewskie Stowarzyszenie Miejskich Bibliotek Publicznych. Zatem jest jak wszędzie: więcej stowarzyszeń niż potrzeba,

a przez to małych i słabo skutecznych. Natomiast odrębnie funkcjonuje LMBA – Litewskie Konsorcjum Bibliotek Naukowych i to jest zreszcie wysoce użyteczne.

Na Litwie jest teraz ok. 3 tys. bibliotek. Połowa z nich to publiczne, a blisko 90% ma dostęp do Internetu, w czym pomogło znaczące wsparcie Fundacji Gatesów. Publiczność biblioteczna liczy półtora miliona osób i to jest mniej więcej połowa populacji Litwy. Ogólnie bibliotekami zarządza (nadzoruje) ministerstwo kultury, a bezpośrednio utrzymuje publiczne biblioteki regionalne. Zatem inaczej niż nasze wojewódzkie biblioteki publiczne, tamtejsze mają charakter państwowy i chyba nieźle na tym wychodzą, jakkolwiek wszędzie funkcjonują odrębnie od bibliotek miejskich. Poza tym wyraźnie zmienił się charakter zawodowych nastawień bibliotekarskich: jak na całym świecie, to już nie kolekcje, ale publiczność stanowi centralny punkt bibliotecznego paradygmatu.

Zaś głównym wyznacznikiem bieżącego myślenia o bibliotekarstwie jest tam zadanie elektroniczacji, najwyraźniej realizowane pomyślnie. W charakterystyce każdej z prezentowanych indywidualnie bibliotek zawiera się informacja o liczbie stanowisk komputerowych, dostępnych dla publiczności i są to wielkości imponujące. A sygnalizowana powinnością równorzędną jest archiwizacja wszelkich dokumentów narodowego dziedzictwa, nie tylko piśmienniczych: rzeczywiście realizowana przez wszystkie biblioteki. To zrozumiałe – tak jak i niezwykła dbałość o ochronę litewskiego języka – jeżeli ma się świadomość, jak dramatyczna była historia tego kraju i narodu.

Wszędzie mówi się również o gromadzeniu materiałów regionalnych i lokalnych, z podkreśleniem ich lituanistycznego charakteru. Oraz widać rozbudowany repertuar przedsięwzięć usługowych, z większym niż u nas wykorzystaniem Internetu, bo z edycją różnych materiałów w sieci, ale biblioteczne wydawanie książek drukowanych też wygląda okazale. Większość działań promocyjnych służy popularyzacji literatury pięknej oraz czytelnictwa dziecięcego – od literackich fanklubów, po rozmaite imprezy i prezentacje dokonania pisarzy.

Są też ciekawe, nietypowe przedsięwzięcia jednostkowe. Oto biblioteka w Plunge gromadzi wszelkie materiały, dotyczące... nietoperzy. Nie napisano, czy ekspozyty żywe też. Z kolei w mieście Szyłokarczma istnieje biblioteczne muzeum książki ze szczególną kolekcją *złotej literatury*, czyli książek dawniej zakazanych. Biblioteka w Poniewieży uruchomiła ośrodek litewskiego języka potocznego, wspierany przez amerykański Instytut Filologii Litewskiej Uniwersytetu Stanowego Illinois. Natomiast biblioteka w Birsztanach przypomniła sylwetkę oraz dorobek lekarza i filomaty S. Morawskiego, który przyjaźnił się z Mickiewiczem. Zresztą lista różnych dokonania jest imponująca i wygląda na to, że tamtejsze biblioteki publiczne są wyjątkowo aktywne.

W tekście napisano też o wsparciu bibliotek przez Litwinów mieszkających w USA i o dotowaniu – choć tylko okazjonalnym – przez lokalny biznes. Tu wsparcie Gatesów, tam amerykańskiego uniwersytetu i amerykańskich Litwinów, ówdzie: drobnych przedsiębiorców. Można tylko pozazdrościć. Nasza diaspora i nasi restauratorzy o tutejszych bibliotekach nawet nie słyszeli.

Są tam też informacje o uczestnictwie bibliotekarzy w działalności publicznej, środowiskowej i ponadlokalnej, czym akurat u nas chwali się mało kto. Wszak w każdej kadencji parlamentarnej posłami bywa po kilkoro bibliotekarzy, lecz nikt o tym nie wie, bo ta proweniencja najwyraźniej posłów zawstydza.

Podstawową część publikacji stanowi prezentacja biblioteki narodowej oraz bibliotek publicznych – regionalnych, miejskich i gminnych. Przynajmniej o kilku warto tu wspomnieć.

Biblioteka Narodowa im. Martynasa Mažvydasa jest główną biblioteką państwa i pełni funkcje takie, jak inne biblioteki narodowe. W szczególności stanowi centrum zintegrowanego systemu informacji LIBIS oraz steruje ogólnokrajowym projektem *Biblioteki dla postępu*. Ale w opisie historycznym są rozbieżności z prawdą.

Napisano, że powstała w 1919 r. w Kaunas. Otóż niekoniecznie. Powołano ją bowiem na bazie wileńskiej biblioteki publicznej 1 września 1919 r., z prof. Eduardasem Volterisem jako dyrektorem i dopiero po akcji gen. Żeligowskiego została z końcem 1919 r. przeniesiona do Kaunas, skąd wróciła do Wilna w 1963 r. Twierdzi się też, że jest narodową od 1989 r. Z nazwy – rzeczywiście. Ale funkcje narodowej pełniła przed wojną i przez cały czas inkorporacji do ZSRR, tyle że nazywała się Centralną Biblioteką Litwy, a od 1951 r.: Republikańską. To zresztą jeden z wielu śladów litewskiego dramatu narodowego.

A oto inny, podstawowy problem egzystencjalny: w regionie wileńskim Litwini stanowią tylko 50% mieszkańców, Polacy 25%, Rosjanie 10%, reszta zaś to jeszcze inne nacje. Czy wobec tego trzeba dziwić się przeczuleniu na punkcie języka, nazwisk oraz życzliwym? Zdaniem językoznawców, jeśli naród liczy mniej niż 10 mln osób, to istnieje poważne zagrożenie dla narodowego języka, jeżeli nie ma specjalnych narzędzi ochronnych.

Na Litwie próby takiej ochrony są. Nam wydają się niekiedy szowinistyczne, ale może to nie zawsze prawda – jak wskazywałyby pojedyncze sygnały w tym tekście. W Wilnie, w miejskiej sieci bibliotek publicznych, powstała filialna biblioteka żydowska. W Kaunas funkcjonuje duży oddział niemieckojęzyczny. Natomiast wileńska biblioteka regionalna nosi imię Adomasa Mickievičiusa (my też często piszemy: Szekspir). Zgromadzono tam liczne mickiewicziana – około tysiąca publikacji w różnych językach – i trwa w tym zakresie współpraca z naszą Biblioteką Narodową oraz z warszawskim Muzeum Literatury.

Największą z bibliotek publicznych na Litwie jest regionalna (odrębna od miejskiej) biblioteka w Kaunas, posiadająca dwumilionowy księgozbiór i zatrudniająca ponad stu bibliotekarzy. Pełni funkcję drugiej biblioteki narodowej i przechowuje różne kolekcje pochodzenia prywatnego. Archiwizuje też druki litewskie wydane po 1905 r.

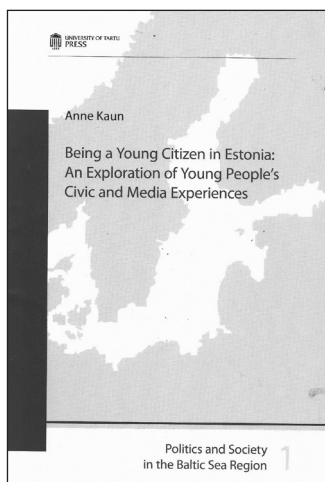
O tym nie napisano, ale data nie jest przypadkowa. W latach 1865-1904 obowiązywał mianowicie carski zakaz publikowania tekstów litewskich w alfabecie łaćnińskim. Kompletnie szaleństwo! Jeżeli my mamy przeświadczenie, że historia była nam mało życzliwa, to co mają myśleć Litwini.

Ciekawa jest również wizytówka biblioteki regionalnej w Kłajpedzie (milion tomów), która specjalizuje się m.in. w promocji literatury marynistycznej, oraz gromadzi stare modlitewniki. I oto kompromitujący błąd w tekście, wcale nie jedyny, wynikający z niechlujnej redakcji oraz z fatalnej korekty. Napisano, że znajdująca się tam pierwsza książka drukowana, wydana w języku litewskim, mianowicie *Catechism M. Mažvydasa*, pochodzi z... 1954 r. W rzeczywistości był to 1547 r.

A poza tym sygnalizuje się współpracę bibliotek tego regionu z partnerami polskimi. I tak, przy wsparciu Instytutu Polskiego w Wilnie, zgromadzono i wyeksponowano polskie przekłady publikacji miejscowych autorów. Podjęto też współdziałanie z litewską diasporą, zamieszkałą w naszym Puńsku oraz w okolicach. Poza tym odbyły się duże imprezy kulturalne, współorganizowane przez miasta (i biblioteki) Taurogi, Kaliningrad i Olsztyn, a także Silala i Kraśnik. W sumie więc obraz funkcjonowania litewskich bibliotek publicznych wydaje się rzeczywiście godny uwagi.

W ESTOŃSKIM TYGLU [*]

Anne Kaun [2013]: *Being a young citizen in Estonia: an exploration of young people's civic and media experiences*. Tartu: University of Tartu Press, 133 s. ISBN 978-9949-32-274-9.

Jeszcze mniej wiadomo o bibliotekach w Estonii oraz o kontekście ich funkcjonowania, a ten jest dramatyczny. Sygnalizuje to publikacja (w języku angielskim), która wprawdzie o samych bibliotekach, a nawet o piśmiennictwie, nie wspomina wcale, natomiast daje pojęcie o skali powikłań komunikacyjnych i politycznych. Dlatego ją przywołuję.

Formalnie stanowi doniesienie z badań nad komunikacyjnymi zachowaniami młodych Estończyków, lecz jako tekst o ambicjach naukowych, prezentuje się fatalnie. Są tam bowiem tylko stwierdzenia ogólne, pochodzące bardziej z opinii obiegowych, aniżeli z empirii – bez konkretnych wyników analizy, opartej zresztą o mizerną grupę przypadkowych respondentów. Aż dziwne, że firmuje to wydawnictwo renomowanego Uniwersytetu w Tartu (dawniej: Dorpat), słynącego wszak z tartusko-moskiewskiej szkoły semiotyki (Borys Uspienski, Władimir Toporow), gdzie jeszcze nie tak dawno wykladał Jurij Łotman. Ale ze względów

ogólnopoznawczych oraz komunikacyjnych warto na tę książkę rzucić okiem.

No więc wypada uwierzyć, że młode estońskie pokolenie – jak dowolne: wszędzie – z wielkim niezadowoleniem przyjmuje skutki ekonomicznego kryzysu. Autorka twierdzi, że widać to w postawach odbiorczych wobec komunikacji medialnej (o prasie drukowanej są tylko wzmianki, a o reszcie piśmiennictwa nie pisze się nic), w najwyższym stopniu krytycznych. Media (i prasę) ocenia się mianowicie bardzo źle, ze względu na ludyfikację doniesień politycznych oraz koloryzowanie rzeczywistości, w prezentacji bardzo pomieszanej z fikcją. Tworzy się kaskada mitów, o tyle jednak sugestywnych, a więc manipulacyjnych, że indywidualne doświadczanie rzeczywistości realnej, tak miejscowej jak i globalnej, jest silnie przez media zapośredniczone, a zatem skażone. Stąd masowe ucieczki do innych form kształtowania wiedzy o codzienności prawdziwej (*prawdziwej?*) – poprzez tworzenie osobistych blogów i akces do internetowych platform społecznych, światopoglądowo różnorodnych.

Podobne zjawisko widać również w innych krajach, ale już to w mniejszym natężeniu, bądź ewentualnie: prezentowane w szerszym i bardziej urozmaiconym kontekście. Autorka zachowuje się bowiem tak, jakby poza mediami żadnej innej komunikacji nie było, w szczególności zaś trudno zgadnąć czy wie, że istnieje piśmiennictwo.

Pojawia się jednak jeszcze inny kontekst komunikacji publicznej, bardzo dramatyczny, mianowicie narodowo-polityczny. Otóż Estonia liczy 1,3 mln mieszkańców, z tego 25% stanowią Rosjanie, ale ponad połowa z nich nie zna estońskiego, a poza tym językiem są tam jeszcze Ukraińcy, Białorusini, Finowie Kazachowie i Łotysze. No więc łatwo zgadnąć, z jakimi problemami przychodziło i przychodzi zmierzyć się, żeby zachować estońską tożsamość.

Zapewne dlatego za podstawę przyznania estońskiego obywatelstwa, teoretycznie przyjęto szeroko rozumianą estońskość, a konkretnie znajomość języka estońskiego. W rezultacie jednak pełnoprawnymi obywatelami Estonii są tylko osoby znające estoński. Pozostali to bezpaństwowcy, którzy mogą brać udział w wyborach do Parlamentu Europejskiego, ale do miejscowych organów przedstawicielskich już nie. Natomiast są tam, żyją i funkcjonują.

Główne relacje zapalne mają miejsce między Estończykami oraz Rosjanami. Egzystują tam zarówno Rosjanie, akceptujący estońskość (acz nie bez zastrzeżeń) i władający językiem estońskim, jak również Rosjanie wyobcowani. Konfliktowość

sytuacji uświadamiana jest codziennie, a eskalowana w szczególnych przypadkach – jak podczas usuwania pomnika nieznanego żołnierza (radzieckiego). Bo dla rdzennych Estończyków, z końcem wojny dokonana się okupacja Estonii przez ZSRR, dla Rosjan zaś (wszystkich – także proestońskich) tam zamieszkałych to było wyzwolenie od niemieckich najeźdźców. I podziały opinii ujawniają się nadal, choćby w diametralnie odmiennym stosunku do niedawnej wojny rosyjsko-gruzyńskiej.

Wygląda na to, że Rosjanie żyją w Estonii życiem częściowo odrębnym i mają do dyspozycji miejscową prasę rosyjskojęzyczną, media zaś odbierają z Rosji, nawet jeżeli odnoszą się do nich mniej lub bardziej krytycznie. Estończycy z kolei trzymają się oczywiście wszytkiego, co estońskie. Ale na co dzień wszystko jest pomieszanane, od relacji rodzinnych po edukację.

Dla bibliotek muszą z tego wynikać liczne kłopoty, bo nie można zignorować tak znacznej części społeczeństwa: rosyjskie zaplecze powinno w nich być. Z drugiej strony – biblioteki publiczne i szkolne wszędzie są rozsądnymi wartościami narodowymi i w Estonii oczywiście nie może być inaczej. Ale jak to wygląda, nie wiadomo. Narodowościowe dylematy mają do rozwiązania biblioteki publiczne w USA, w Rosji, w UK oraz w Niemczech, lecz jednak nie o takim natężeniu i nie w takich okolicznościach.

W niedawnej przeszłości Estonii fundamentalną rolę w zachowaniu estońskości i oczywiście narodowego języka pełniła wspaniała tamtejsza proza literacka. Enn Vetemaa, Juhan Peegel, Arvo Valton, Juri Tuulik, Mati Unt – to świetne nazwiska, znane w całej Europie, a obok nich pisarz najwyższej klasy światowej Jaan Kross. Również na emigracji, zwłaszcza w Szwecji, było wielu estońskich autorów wysokiej rangi, jakkolwiek ich wpływ na wewnątrzestońską świadomość był siłą rzeczy mniejszy. Dla tak niewielkiego narodu aż tylu wybitnych pisarzy własnych nie mogło i nadal nie może być obojętnych. Niemożliwe, żeby nagle zniknęli z potocznego i zwłaszcza z bibliotecznego obiegu. A to znaczyłoby, że nadal mają wpływ na społeczną świadomość.

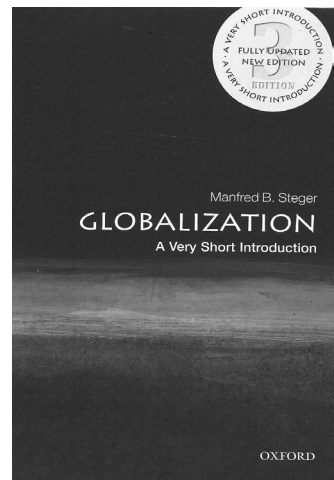
Tymczasem Anne Kaun najwyraźniej nie ma o tym żadnego pojęcia. To jest – niestety nie odosobnione wśród przyklejonych do nauki młodych osób – zjawisko kulturowego barbarzyństwa.

GLOBALIZACJA [****]

Manfred B. Steger [2013]: *Globalization. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 151 s. ISBN 978-0-19-966266-1.

Polityczne, społeczne i komunikacyjne, a wobec tego również biblioteczne, problemy Litwy, Estonii, oraz wszystkich innych krajów, mają po części własną genezę wewnętrzną, ale częściowo stanowią też konsekwencje i przejawy wspólnych trendów globalnych. Tę wspólnotę widać wyraźnie także w tych przeglądach, które tu przedstawiam – i zresztą również dlatego to robię.

Potocznie to właśnie globalizację obarcza się głównie odpowiedzialnością za bieżące kryzysy i niedomagania w różnych sferach życia, od czego bibliotekarstwo też nie jest wolne, bo wszak nie funkcjonujemy na wyspie. Nie ma zwłaszcza wątpliwości, że kryzys ekonomiczny wszędzie utrudnił bibliotekom egzystencję – jakkolwiek nie w takim samym stopniu – a to jeszcze nie koniec. W tym kontekście warto odnieść się do racjonalnej charakterystyki zjawisk globalnych, skoro mają tak silny wpływ na to,

co robimy. Z tym, że jest to wpływ zarówno negatywny, jak też korzystny: nie ma wyłącznie pejoratywnego charakteru.

O globalizmie traktuje głośna książka Manfreda Stegera (prof. uniwersytetu na Hawajach), wznowiona już po raz trzeci, lecz teraz gruntownie przepracowana, więc właściwie nowa. Wydano ją w znakomitej oksfordzkiej serii „A very short introduction”, której nazwa jest zresztą myląca. Książki seryjne bowiem wcale nie są krótkie: wydawane w małym formacie, operują czcionką najmniejszą z możliwych, a objętości bywają znaczne, więc w istocie mają charakter megamonografii i na pewno nie są żadnymi *wprowadzeniami*. To pełnowartościowe, znakomite syntezы tematyczne.

Steger oczywiście doskonale wie, że wprowadzone do obiegu w latach 90. pojęcie globalizmu, kojarzy się potocznie z amerykańizacją różnych obszarów egzystencji oraz z iluzoryczną konfrontacją: Zachód przeciw wszystkim. Jak również z niszczeniem wartości lokalnych – co tylko częściowo zredukowały konwergencyjne koncepcje tzw. globalizmu. Sam jednak w żadnym stopniu nie zgadza się z tak jednostronnym ujęciem problemu.

Początki tego, co dzisiaj nazywamy globalizacją (wówczas bez takiej nazwy), autor wpisuje w 1500 r., odkąd rozliczne wyprawy, zaborcze wojny i ekspansje handlu, zaczęły redukować ograniczenia przestrzenne. Na co nałożył się wkrótce rozwój nauki i techniki, rozkwit metropolii, a z czasem wygenerowała się (początkowo rachityczna) idea wolnego rynku. Od tego czasu świat stał się inny, właśnie globalny lecz głównie w pozytywnym sensie: inaczej postęp byłby niemożliwy. Ostatecznie to wszystko, co w bibliotekach gromadzimy i rozpowszechniamy, ma w większości charakter właśnie globalistyczny.

Istotna zmiana w stosunku do przeszłości – powiada autor – polega na rozległości oraz szybkości transmisji ogólnoswiatowych treści i stopniowej redukcji barier, za sprawą mediów oraz Internetu. W czym (warto dopowiedzieć) biblioteki miały i mają niepoślednią rolę. Z tą jeszcze zasługą, że w miarę możliwości zachowują balans z (globalistycznym) przekazywaniem treści lokalnych. To nasza oryginalna powinność.

Globalizm to dla Stegera zespół różnych procesów, w stanie ciągłych zmian, dlatego inny jest jego wymiar obecnie, inny był wczoraj, a jeszcze inny będzie pojutrze. Następują lawinowo zmiany technologiczne, redukują się narodowe ograniczenia, a z kolei w następstwie wywołanych w ten sposób, nowych relacji społecznych, generuje się nowa świadomość. No i znowu trzeba zauważyć, że w przebudowę tych relacji oraz świadomości, biblioteki są – lub powinny być – mocno zaangażowane.

W sposób symboliczny, aczkolwiek uludyczny, autor charakteryzuje bieżący moment egzystencjalny, poprzez centralny produkt piłkarskich mistrzostw świata (wszak: globalnych) w RPA, mianowicie... samą piłkę. Otóż producent ogólny był wprawdzie niemiecki, ale wykonawcy chińscy oraz hinduscy, surowiec pochodził z Norwegii, przetworzony w gumę na Tajwanie, a ostateczny transport dostawczy zapewniły firmy z Korei Południowej. To doskonała metafora detalicznego umiędzynarodowienia nieomal wszystkiego, z czym obecnie mamy do czynienia.

Globalizm w opisie Stegera ma wiele różnych wymiarów – choćby ekologiczny (zagrożenia i przeciwdziałania) lub wyznaniowy, sygnalizowany mnogością różnych religii w planie ogólnoswiatowym. Lecz wśród głównych formuł prym wiedzie ekonomiczny.

Mianowicie już od lat 80. postępuje ekonomiczna globalizacja, powiązana ze swobodnym transferem kapitału w ramach ponadnarodowych korporacji, które oddzielnie lub wspólnie dyktują warunki. Jeśli bowiem kompania Royal Dutch Shell ma obroty większe niż cała Polska, to kto trzyma w rękę władzę? Ekonomiczna swoboda, wymuszająca redukcję jakiegokolwiek nadzoru, stanowi wyznacznik neoliberalizmu i napędza rozwój, lecz nierównomiernie, a wobec tego generuje kolejne kryzysy, z którymi walczy się mało skutecznie, z opóźnieniem i głównie w trybie redukcji kosztów pozaprodukcyjnych, czyli wydatków publicznych. No więc dla bibliotek jest to okoliczność wysoce niekorzystna. Inny sposób postępowania antykryzysowego (autor o tym nie wspomina) polega na pobudzaniu konsumpcji, co ma z kolei motywować produkcję – lecz i w tej wersji biblioteki nie uchodzą za narzędzie proekonomiczne. Są wszak użytkowane za darmo i pochłaniają *wolne* środki. O tym zaś, że rozleglejsza wiedza oraz intelektualizacja też mogą mieć na gospodarkę korzystny wpływ, mało kto myśli.

Z ekonomicznym, ściśle wiąże się polityczny wymiar globalizmu, tak zresztą właśnie postrzegany, stąd również polityczny charakter przedsięwzięć antyglobalistów. Taki złączony fundament, wsparty jeszcze dążeniem do globalizacji prawa, umożliwia zaś fuzję różnych gospodarczych, finansowych lub komunikacyjnych systemów krajowych i ponadnarodowych – w całkowitej niezależności od rządów. Być może przedwcześnie, ale hiperglobaliści zapowiadają nawet zanik granic politycznych.

W tym akurat zakresie widziałbym (wyjątkowo) dla naszych bibliotek światło w tunelu. Stan bibliotekarstwa w większości krajów zachodnich przewyższa bowiem wyraźnie poziom funkcjonowania bibliotek w tej części Europy. Zatem w globalizacji wymagań oraz standardów probibliotecznych dałoby się ujrzeć szanse na wydostanie tutejszych bibliotek z marazmu, w który właśnie wpadają.

Natomiast na globalizację w wymiarze kulturalnym – która tak naprawdę istnieje od stuleci – trzeba spojrzeć z dwóch punktów widzenia. Rzeczywiście ma miejsce amerykańizacja oraz macdonaldyzacja kultury obiegowej, standardowej: warunki w znacznym stopniu dyktują wielkie, ponadnarodowe kompanie medialne, nastawione merkantylnie. Ale z drugiej strony, na niebywałą skalę realizuje się także wymiana treści artystycznych. Wbrew pesymistom, nie wszystkie wartości kulturalne zostały zmiażdżone. A rozmaite instytucje, także biblioteki, po to właśnie są, żeby do tego zmiażdżenia nie doszło.

Natomiast globalny wymiar komunikacji z całą pewnością skutkuje zagrożeniem dla egzystencji wielu narodowych języków, o czym już tu wspominałem. Steger stwierdza bez ogródek: do końca stulecia może zniknąć od 50 do nawet 90% języków obecnych. Bo jeśli w 1500 r. naliczono około 14,5 tys. używanych języków, to teraz jest ich mniej niż 6,5 tys., a wcześniej nie było Internetu, gdzie 80% przekazów jest po angielsku i to innym językom nie sprzyja. Obecnie dominują trzy języki: angielski, chiński oraz hiszpański – natomiast dla większości pozostałych groźba zaniku jest realna, więc trzeba je chronić. To zadanie znakomicie mieści się w sferze powinności bibliotecznych, ale nie wszędzie jest odpowiednia świadomość.

Główną ideę globalizmu ogniskuje neoliberalny wolny rynek, zarówno napędzający produkcję oraz tu i ówdzie zapewniający dobrobyt, jak też generujący kolejne kryzysy ekonomiczne i społeczne. Sam rynek bowiem nie jest w stanie regulować skutecznie wszystkich procesów, natomiast z całą pewnością redukuje socjalne bezpieczeństwo, a dobry standard życia gwarantuje nie wszystkim oraz nierówno. Dlatego wrzenie społeczne nie zanika, a towarzyszy mu teraz stosunkowo nowe zjawisko, mianowicie globalny terroryzm. Trzeba więc lansować mechanizmy obronne – twierdzi Steger – lecz nie precyzuje jakie i nie jest bezkrytycznym optymistą.

Zaś w kontekście refleksji nad bibliotekarstwem lektura jego książki tym bardziej skłania do niepokoju, bo dostrzeżone przez niego trendy ogólne nie są dla bibliotek korzystne. Oczywiście: trzeba mieć świadomość, że tak jest i przeciwdziałać – w miarę dostępnych możliwości. Ale rozumiem, że takie stwierdzenie brzmi dość minorowo.

SMARTFONIZACJA [**]

Jakob Nielsen, Raluca Budiu [2013]: *Mobile usability*. Berkeley: New Riders, 203 s. ISBN 978-0-321-88448-0.

Duńczyk Jakob Nielsen, autor kilkunastu wziętych książek, z wykształcenia dr informatyki, jest uznanym w świecie ekspertem w zakresie funkcjonowania komunikacji digitalnej, zwłaszcza: mechanizmów odbioru transmitowanych tam treści. Wraz z Donem Normanem założył w Kalifornii firmę „Nielsen Norman Group”, wyspecjalizowaną w obszarze nowych mediów – i jest jej międzynarodową ikoną. Niedawno, razem z Raluca Budiu z tejże firmy (również dr informatyki i psycholingwistyki), opublikował książkę na temat funkcjonowania i użytkowania komu-

Jakob Nielsen
Raluca Budiu

Mobile
Usability

nikacyjnych urządzeń mobilnych. To dla bibliotek temat wyjątkowo gorący, wobec wdrażania oferty mobilnej do repertuaru usług. Niestety, publikacja rozczarowuje, mimo znakomitego papieru i mnóstwa barwnych ilustracji.

Nie powiem, że to absolutny knot: jest tam garść użytecznych informacji, ale nie da się powiedzieć, że w pełni odkrywczych. Autorzy powołują się na jakieś badania, których jednak nie relacjonują, natomiast sygnalizują szereg opinii w oparciu o inne badania, ale ponieważ opłacone przez ich zleceniodawców, to podobno niemożliwe do szerszego ujawnienia tym razem. W porządku, ale na takiej zasadzie to można *udowodnić* absolutnie wszystko.

Inne, liczne słabości tej książki, to wielokrotne powtarzanie tych samych sugestii, a zwłaszcza megalomańskie, zbyt liczne odtwarzanie dawniejszych wypowiedzi samego Nielsena. Natomiast warto skupić się na tym, co tam napisano na temat reguł bu-

dowy stron smartfonowych – jednak innych, niż na ekrany pełnowymiarowe. I dość stanowczo wynika z tego pogląd, że dotychczasowe doświadczenia w tym zakresie są kiepskie i nawet pojawia się pytanie, czy w smartfony warto dalej inwestować.

Promotorzy bibliotecznych usług mobilnych twierdzą uparcie, że automatyczne aplikacje stron pełnowymiarowych zdają egzamin, tymczasem Nielsen i Budiu są dokładnie przeciwnego zdania. Komu wierzyć? A pytanie o przyszłość smartfonów, w kontekście rosnącego zaangażowania bibliotek w ten rodzaj komunikacji, jest szczególnie ważne. Z tym, że od ważnego pytania, wolałbym jednoznaczną odpowiedź, a takiej nie widać.

Przypominając dawniejsze analizy, kiedy to publiczność narzekała na smartfony, ze względu na długi czas aplikacji, przeladowanie stron i niedogodności przewijania, autorzy twierdzą (przesłanki – nieznanne), że teraz technologia jest lepsza i publiczność radzi sobie lepiej. Ale im mniejsze ekrany – a te maleją nieustannie – tym użytkownicze opinie gorsze. Podobno megaekranowe iphony akceptuje 74% użytkowników, smartfony z ekranem średnim 55%, zaś klasyczne telefony komórkowe 44% użytkowników.

Publiczność oczekuje też więcej władzy, czyli zwiększonego repertuaru sterujących sygnałów i komend, ale jednocześnie żąda uproszczeń, wymagając żeby było mniej klawiszy, albo preferując ikony dotykowe, z klarownym menu. Prawie wszyscy zaś odnoszą się krytycznie do drukowania z urządzeń mobilnych, bo na litery trzeba polować, a pomyłki stanowią regułę. Lansujący biblioteczne usługi mobilne guru m-bibliotekarstwa, prof. Mohamed Ally z Athabasca University w Kanadzie, zdaje się nie mieć o tym wszystkim bliższego pojęcia.

Zmniejszenie ekranów radykalnie utrudnia odbiór i na tym polega podstawowa słabość smartfonów, w zestawieniu z tabletami. Mimo to firmy eksperymentują z urządzeniami coraz mniejszymi i trzeba się z tym pogodzić.

Wychodząc z tego założenia, autorzy sugerują, w jaki sposób konstruować strony przeznaczone na małe ekrany. Są bowiem przekonani, że na razie nie da się ich automatycznie adaptować ze stron wielkoekranowych, przy użyciu obecnie dostępnych narzędzi, w taki sposób, żeby były w pełni czytelne. Aplikacje wprawdzie są, ale jeszcze dalekie od doskonałości.

Główne zalecenie jest takie, że trzeba te mikrostrony uwolnić od niefunkcyjnych elementów wizualnych, a sam tekst skondensować i skrócić do wersji ultrakrótkiej. Zachowany z druku podział na strony nie jest odpowiedni, ale jeśli musi być, to lepiej zoptymalizować więcej stron nieprzeladowanych, niż mniej nadmiernie zapelnionych. Lepszym rozwiązaniem jest przewijanie, byłe w jednej płaszczyźnie: albo poziome, albo pionowe – bo pomieszane funkcjonuje źle.

Również linearność oraz narzucona sekwencyjność (poza niezbędną) przekazu, zatem i odbioru, wywodzi się z druku i dla e-czytników – także dla ebooków – nie jest rozwiązaniem najlepszym, jakkolwiek na razie dominuje. Podstawę transmisji treści powinny stanowić leksje (segmenty), połączone bądź kojarzone linkami. I tak właśnie Budiu z Nielsenem radzą strukturalizować teksty digitalne: wprowadzając dla małych ekranów na pierwszej stronie katalog haseł wywoławczych wobec odpowiednio skonstruowanych segmentów (leksji), połączonych z treściami przez linki.

Łatwo zauważyć, że to jest zupełnie inny sposób transmisji – a wobec tego, siłą rzeczy, również odbioru – treści, niż w komunikacji drukowanej, co zresztą Nielsen sygnalizował już wcześniej. Ale wobec tego pogład, jakoby pomiędzy czytaniem z kartki oraz czytaniem z ekranu nie było różnic, jest niezgodny z prawdą.

Autorzy wyrażają poza tym przekonanie – lecz jednak bezdowodowo – że komunikacja w trybie smartfonowym jest przez użytkowników oceniana źle. A bywa używana (podobno) głównie dla zabicia czasu, dla rozrywki, oraz śledzenia wydarzeń sportowych. Inne cele są mało wyraźne.

Zdaniem obojga autorów, w przyszłości obok komunikacyjnych urządzeń zminiaturyzowanych, zachowają się też większe, zatem w użyciu będą zapewne ekrany ogromne oraz malutkie. To znaczy zaś, że komunikacja digitalna przetrwa w dwóch odrębnych wariantach i to zarówno w wersji mobilnej, jak też stacjonarnej. Natomiast trudno w tej chwili przesądzać, w jakim stopniu uda się udoskonalić wzajemne aplikacje automatyczne. Z całego wywodu w tej książce wynika, że niekoniecznie w doskonałym.

Prognoza jak prognoza: sytuacja jest płynna, zmienna i nie do końca wiadomo, jak ukształtuje się w przyszłości. A to znaczy, że biblioteczna adaptacja obecnych technik transmisyjnych – także smartfonowych – do oferty i do zadań archiwizacyjnych, jakkolwiek konieczna, wymaga ostrożności, z uwagi na ryzyko nadmiernych a zbędnych kosztów. Dalsze bowiem zmiany technologiczne są nieuchronne.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 15 września 2013 r.

POSIEDZENIE ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP

W dn. 27.09.2013 r. odbyło się posiedzenie Zarządu Głównego SBP. Obecni byli członkowie ZG: Helena Bednarska, Sylwia Błaszczyk, Barbara Budyńska, Marian Butkiewicz, Andrzej Dąbrowski, Joanna Golczyk, Elżbieta Grzelakowska, Andrzej Jagodziński, Maja Kimnes, Mirosława Majewska, Krzysztof Marcinowski, Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Marzena Przybysz, Michał Rogoż, Elżbieta Stefańczyk oraz zaproszeni goście: Janusz Ambroży, Małgorzata Dargiel-Kowalska, Anna Grzecznowska, Janina Jagielska, Janusz Nowicki, Małgorzata Szmigielska. Obrady prowadziła Elżbieta Stefańczyk, przewodnicząca SBP.

Po zatwierdzeniu protokołu z posiedzenia ZG SBP z dn. 8.06.2013 r. przewodnicząca SBP poinformowała o działalności Zarządu w okresie czerwiec-wrzesień br. Do najważniejszych działań należało: rejestracja Statutu i nowych władz SBP w Krajowym Rejestrze Sądowym, rozstrzygnięcie konkursu „Tydzień Bibliotek”, VIII Forum Młodych Bibliotekarzy w Olsztynie, wybory w sekcjach, komisjach i w zespole problemowym ZG, prace nad digitalizacją wydawnictw SBP dofinansowane ze środków ministra kultury i dziedzictwa narodowego, uruchomienie na portalu sbp.pl serwisu „Akredytacja Profesjonalna SBP” (została ona przyznana 6. szkoleniom dla bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej), zakończenie akcji „Wyobraźnia czyni cuda – wyczaruj z nami magiczną bibliotekę”, mającej na celu wsparcie Biblioteki w Szpitalu Dziecięcym przy ul. Niekałńskiej w Warszawie.

Kolejne punkty porządku obrad dotyczyły:

- przyjęcia do stosowania Regulaminu działania Zarządu Głównego SBP uchwalonego na Krajowym Zjeździe Delegatów oraz uchwalenia Regulaminu działania Prezydium ZG (Uchwała nr 2nk/2013),

- analizy wniosków KZD z dn. 8 czerwca br. (B. Budyńska). Większość wniosków jest w trakcie realizacji. Wniosek dotyczący opracowania poradnika organizacyjnego dla struktur SBP (wniosek I.1) został już częściowo zrealizowany. Opracowano i rozesłano instrukcje dla skarbników okręgów SBP. J. Pasztaleniec-Jarzyńska przedstawiła uchwałę w sprawie zasad rachunkowości okręgów i oddziałów, która została jednogłośnie przyjęta (Uchwała nr 3nk/2013),

- zatwierdzenia zakresów obowiązków członków ZG,

- omówienia stanu realizacji Planu pracy ZG w 2013 r. (E. Stefańczyk i J. Nowicki); w planie wydawniczym zwrócono szczególną uwagę na przygotowywane publikacje: *Bibliotekarstwo — wydanie nowe* pod red. A. Tokarskiej oraz *Kustosze księgozbiorów polskich za granicą* pod red. H. Łaskarzewskiej (przedsięwzięcie dofinansowano ze środków ministra kultury i dziedzictwa narodowego). Planowane jest także uruchomienie nowej serii „Literatura dla dzieci i młodzieży. Studia”, we współpracy z Wydziałem Polonistyki UW. ZG pozytywnie ustosunkował się do tej propozycji,

- zatwierdzenia składu Rady Programowej Wydawnictwa SBP, komitetów redakcyjnych i rad redakcyjnych czasopism SBP oraz serii wydawniczych; E. Stefań-

czyk podkreśliła, że w radach znaleźli się naukowcy zagraniczni, co jest wymogiem w czasopiśmie punktowanych,

– zrelacjonowania trwających do 30.10. br. wyborów w zarządach sekcji, komisjach i zespołach problemowych ZG (M. Przybysz),

– omówienia prac nad nowelizacją *Strategii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021*; J. Pasztaleniec-Jarzyńska poinformowała, że w znowelizowanym dokumencie sformułowano 4 cele strategiczne:

I. Zwiększenie wpływu na kształtowanie polityki i praktyki biblioteczej w Polsce.

II. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich partnerem instytucji państwowych i samorządowych oraz organizacji pozarządowych w tworzeniu społeczeństwa wiedzy.

III. Integracja środowiska i zwiększenie prestiżu zawodu bibliotekarza.

IV. Zwiększenie dostępu bibliotekarzy do różnych form kształcenia i doskonalenia zawodowego.

Dyskutowano także o przygotowywanej strategii rozwoju portalu sbp.pl. Redaktor naczelna portalu M. Szmigielska poinformowała o powstaniu zespołu ekspertów oraz opracowaniu, we współpracy z nimi, ankiety skierowanej do odwiedzających portal. Obecnie trwa analiza uzyskanych wyników badań. Prowadzone są ponadto prace związane z wprowadzeniem sprzedaży elektronicznej artykułów z czasopiśm. W sprzedaży są już e-booki, uzupełniana jest wypożyczalnia ibuk. W najbliższym czasie planuje się modyfikację graficznej strony portalu.

Małgorzata Szmigielska przedstawiła ponadto stan prac nad uzupełnianiem bazy członków, w której aktualnie zarejestrowanych jest 7318 członków. W ostatnim czasie nastąpiły jej modyfikacje, takie jak np.: uruchomienie mapy struktur, wprowadzenie możliwości tworzenia raportów, dodanie nowej funkcji w zakładce „Aktywność w SBP”.

Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska dokonała podsumowania X edycji „Tygodnia Bibliotek”, która odbywała się w dniach 8-15.05.2013 r. pod hasłem „Biblioteka przestrzenią dla kreatywnych”. W konkursie podczas tegorocznej edycji oceniana była jedna, wskazana przez bibliotekę akcja, a nie jak do tej pory całość imprez organizowanych w ramach „Tygodnia Bibliotek”. Nowa formuła zwiększyła szanse mniejszych placówek biblioteczych, ponieważ oceniano przede wszystkim oryginalność, zaangażowanie pracowników bibliotek, czytelników i środowiska lokalnego, a także pozytywny wydzźwięk w lokalnych mediach i otoczeniu społecznym. Laureatami konkursu zostali:

I miejsce – Biblioteka Szkoły Podstawowej nr 1 im. Janusza Korczaka w Szprotawie.

II miejsce – Gminna Biblioteka w Kuślinie.

III miejsce – Biblioteka Publiczna w Jamielniku – Filia Gminnej Biblioteki Publicznej w Nowym Mieście Lubawskim z siedzibą w Gwiżdżinach oraz – Biblioteka Publiczna im. dr. Władysława Biegańskiego w Częstochowie.

Wyróżnienia:

– Powiatowa Biblioteka Publiczna w Wągrowcu

– Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Nałkowskiej w Wołominie.

Realizację „Tygodnia Bibliotek” dofinansowano ze środków ministra kultury i dziedzictwa narodowego. Uroczyste wręczenie nagród odbyło się 12.09.2013 r. w Olsztynie podczas Forum Młodych Bibliotekarzy.

W dalszej części posiedzenia ZG wręczono dyplomy nowym członkom honorowym SBP. E. Stefańczyk powitała serdecznie Andrzeja Jagusztyna i Tadeusza Zarzębskiego. Przypomniała, że Krajowy Zjazd Delegatów, obradujący w Warszawie w dn. 7-8.06.2013 r., nadał godność Członka Honorowego SBP: Marii Burchard, Marii Hudykowej, Andrzejowi Jagusztynowi, Barbarze Sordylowej i Tadeuszowi Zarzębskiemu. Obecny na posiedzeniu nowym Członkom Honorowym SBP wręczono dyplomy.

Stan przygotowań do XXII Targów Książki Historycznej przedstawiła J. Pasztaleniec-Jarzyńska. Targi odbyły się w dn. 28.11-1.12.2013 r. w Arkadach Kubickiego na Zamku Królewskim w Warszawie. Towarzyszyły im liczne imprezy, spotkania

autorskie, promocje książek oraz pokazy filmów fabularnych i dokumentalnych. SBP wydało katalog publikacji historycznych bibliotek, w nakładzie ok. 8 tys. egz. Podczas Targów, w III Salonie Bibliotek na stoisku zbiorczym prezentowano publikacje SBP oraz innych bibliotek. Stoiska indywidualne miały Biblioteka Narodowa oraz Centralna Biblioteka Wojskowa. Ponadto zorganizowano seminarium i promocję książki pt.: *Kustosze księgozbiorów polskich za granicą*. Ogłoszono także kolejną edycję konkursu „Historyczne wędrówki z biblioteką”, na najlepszą imprezę biblioteczną promującą wiedzę historyczną. Przedsięwzięcie dofinansowano ze środków ministra kultury i dziedzictwa narodowego.

Elżbieta Stefańczyk przedstawiła z kolei projekt uchwały w sprawie powołania Zespołu ds. archiwum Biura ZG SBP (Uchwała nr 4nk/2013). W skład Zespołu weszły: Janina Jagielska, Teresa Jedynak, Barbara Pisowadzka, Marzena Przybysz, Ewa Stachowska-Musiał. Uchwała została przyjęta jednogłośnie. Przewodnicząca poinformowała, że w miarę rozwoju prac do Zespołu będą dołączać nowe osoby, aby usprawnić jego działanie. Zespół zajmie się porządkowaniem i archiwizacją dokumentów Stowarzyszenia, zgodnie z instrukcją archiwalną i kancelaryjną oraz jednolitym, rzeczowym wykazem akt dla ZG i struktur terenowych. Do opracowania tych dokumentów niezbędne będą konsultacje z archiwistą.

W sprawach różnych omówiono odpowiedź na pismo Koalicji Otwartej Edukacji dotyczące polityki otwartości zasobów SBP. Zaprezentowano w nim działania podejmowane w ostatnich latach, w celu zbudowania archiwum cyfrowego zasobów wydawniczych i zapewnienia do niego wolnego dostępu, zarówno na portalu sbp.pl, jak i w Bibliologicznej Bibliotece Cyfrowej UW.

Poinformowano także o odpowiedzi MKiDN na apel KZD o podjęcie prac nad stowarzyszeniowym projektem ustawy o bibliotekach. 31.07.2013 r. przewodnicząca SBP otrzymała odpowiedź z Departamentu Mecenatu Państwa MKiDN z propozycją, aby projekt ustawy był dalej procedowany jako projekt społeczny.

SEMINARIA, WARSZTATY

FORUM MŁODYCH BIBLIOTEKARZY

W dn. 12-13.09 br. w Olsztynie odbyło się VIII Forum Młodych Bibliotekarzy, pod hasłem „Biblioteka – Twój czas, Twoje miejsce”. Wszystkich przybyłych (ok. 200 osób) przywitał Andrzej Marcinkiewicz, dyrektor WBP w Olsztynie. Odczytano listy skierowane do uczestników Forum przez wojewodę warmińsko-mazurskiego oraz prezydenta Olsztyna. Następnie głos zabrał Tomasz Makowski, dyrektor Biblioteki Narodowej, który mówił o kryzysie czytelnictwa. Jednocześnie wspominał o nowych możliwościach rozwoju dla bibliotek, które mogą stać się remedium na zmniejszającą się liczbę czytelników.

W imieniu Grzegorza Gaudena, dyrektora Instytutu Książki, uczestników pozdrowiła Małgorzata Kanownik, a po niej głos zabrała Danuta Konieczna, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, która gościła uczestników FMB w swoim pięknym budynku.

W dalszej części głos zabrali Krzysztof Dąbkowski, dyrektor MBP w Olsztynie oraz Elżbieta Stefańczyk, przewodnicząca SBP. Po części oficjalnej nastąpiło uroczyste wręczenie nagród laureatom konkursu na najlepszą akcję w ramach „Tygodnia Bibliotek 2013”. Pierwszą część Forum zakończył wykład Łukasza Gołębiewskiego, prezesa zarządu rynek-ksiazki.pl, pt. „Przyszłość książki – czy czytelnictwo przetrwa?”.

W drugiej części każdy z uczestników mógł wybrać warsztaty z 6 różnych bloków tematycznych. Jednym z nich był blok zatytułowany „Czas potrzeb”, w ramach którego Joanna Olech, autorka i ilustratorka książek dziecięcych, przedstawiła

nowe pomysły na zajęcia z dziećmi na podstawie dwóch książek. W bloku „Czas na Ciebie” dużą popularnością cieszyły się warsztaty Moniki Piłki, bibliotekarki z GBP w Choczycy, pt. „Bibliotekarze asertywni na co dzień”.

Drugi dzień Forum rozpoczęły m.in. warsztaty prowadzone przez Ewę Romejko z Biblioteki Abecadło (MBP w Olsztynie). Kreatywna bibliotekarka przybliżyła program zajęć dla najmłodszych czytelników.

Podczas ostatniego bloku warsztatowego można było posłuchać m.in. o gadżetach technologicznych, zakładaniu blogów, majsterkowaniu 2.0, czy o tym, co wg prawa autorskiego można publikować na stronach i profilach facebookowych. Ponadto prelegenci dzielili się własnymi doświadczeniami nt. młodzieżowych inicjatyw w mediach, organizowaniu pasjonujących Dyskusyjnych Klubów Książki bądź jak zachęcić młodych, dorastających potencjalnych czytelników do częstych wizyt w bibliotece.

Wykład zamykający FMB zaprezentował Paweł Braun, dyrektor WiMBP w Gdańsku. Prelegent omówił zalety i wady e-booków oraz ich nośników, podkreślił z dumą, że to biblioteki, jako instytucje kultury, w ciągu ostatnich lat najbardziej rozwinęły się i otworzyły na nowe technologie.

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W BIBLIOTECE

W dn. 10 i 17.10.2013 r. SBP zorganizowało dwie sesje warsztatów poświęconych zagadnieniu ochrony danych osobowych w bibliotece, prowadzonych przez Sylwią Czub-Kielczewską (Instytut Książki, Oddział w Warszawie, Zespół MAK+). Miały one na celu omówienie obowiązujących przepisów, nakreślenie praw i obowiązków pracowników oraz czytelników biblioteki, wynikających z ustawy o ochronie danych osobowych.

Dzięki spotkaniu uczestnicy zdobyli podstawową wiedzę oraz poznali wytyczne dotyczące ochrony danych osobowych w bibliotekach publicznych, wykorzystania danych osobowych do celów marketingowych oraz ochrony wizerunku.

Zajęcia oparte były głównie na dyskusji z uczestnikami i ćwiczeniach, których zadaniem było przekazanie specyficznej wiedzy, w ciekawy i przystępny sposób.

Wszyscy uczestnicy (40 osób) otrzymali certyfikaty oraz materiały warsztatowe. Ze względu na bardzo duże zainteresowanie tematyką w grudniu zostanie zorganizowana III sesja warsztatów.

METODY I TECHNIKI ROZWIĄZYWANIA SYTUACJI KONFLIKTOWYCH W PRACY BIBLIOTEKARZA

W dn. 24.10.2013 r. SBP zorganizowało warsztaty psychologiczne poświęcone metodom radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych między pracownikami a ich przełożonymi, wypracowania własnego stanowiska i umiejętności jego przekazania. Uczestnicy mogli znaleźć odpowiedzi m.in. na pytania, jak zachować się w sytuacji sporu między pracownikami, jak w konstruktywny sposób przedstawić swoje stanowisko przełożonemu, jakie znaczenie ma osobowość człowieka w sytuacji konfliktowej.

Zajęcia prowadził Rafał Bodarski, trener i konsultant w zakresie psychologicznego treningu grupowego, wykładowca Uniwersytetu Warszawskiego oraz Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej. Warsztaty stanowiły kontynuację spotkań poświęconych kompetencjom psychologicznym bibliotekarzy.

OPIEKUNOWIE POLSKICH ZBIORÓW ZA GRANICĄ

W dn.29.11.2013 r., podczas XXII Targów Książki Historycznej w Warszawie, SBP zorganizowało w ramach III Salonu Bibliotek seminarium pt.: „Opiekunowie

polskich zbiorów za granicą”. Spotkanie było inspirowane publikacją *Kustosze księgozbiorów polskich za granicą* pod red. Hanny Łaskarzewskiej. Pozycję tę, wydaną w serii „Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych”, poświęcono bibliotekarzom i opiekunom zbiorów polskich, szczególnie zasłużonym w pracy poza granicami kraju, w bibliotekach polskich i zagranicznych. Składa się ona z 22 biografów bibliotekarzy, m.in. z Francji, Kanady, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Ukrainy, Wielkiej Brytanii oraz Włoch. Jej głównym celem jest przywrócenie pamięci o mało znanych, acz znaczących, postaciach bibliotekarzy pracujących i stanowiących wsparcie w środowiskach polonijnych. Seminarium poprowadziła E. Stefańczyk przewodnicząca SBP. Oprócz prezentacji książki, przygotowanej przez obecną na spotkaniu redaktorke, przedstawiono dwa inne tematy – Jacek Puchalski (Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW) omówił sylwetki twórców i opiekunów bibliotek polskich i polonijnych na Zachodzie, natomiast Anna Krochmal (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych) poruszyła zagadnienie archiwów polonijnych na Zachodzie, ich historii oraz wyzwań stojących przed nimi.

APEL DO MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO DOTYCZĄCY URUCHOMIENIA DLA BIBLIOTEK PROGRAMU DOFINANSOWANIA ZAKUPU CZASOPISM

Szanowny Panie Ministrze

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich z zadowoleniem przyjęło informacje o powołaniu Zespołu do spraw promocji i upowszechniania czytelnictwa w MKiDN. To bardzo cenna inicjatywa, która może w znaczący sposób wesprzeć biblioteki w ich działaniach oraz przyczynić się do poprawy wskaźników czytelnictwa w Polsce i umocnienia kulturotwórczej funkcji bibliotek. SBP deklaruje gotowość do ścisłej współpracy z Zespołem.

Istotnym elementem tych działań jest upowszechnianie literatury fachowej i kulturalnej. Dzięki programowi MKiDN, wspierającemu od 2005 r. zakup nowości wydawniczych, biblioteki mają możliwości wzbogacania księgozbiorów. Jednakże program ten nie obejmuje zakupu czasopism. SBP, kontaktując się z bibliotekarzami, otrzymuje wiele alarmujących wiadomości na temat sytuacji finansowej, uniemożliwiającej im prenumeratę czasopism fachowych i kulturalnych. Na podstawie prowadzonych przez SBP w bieżącym roku badań (zebrano do tej pory kilkaset ankiet), można oszacować, że szczególnie problem ten dotyczy bibliotek gminnych, wraz z filiami, których nie stać na zakup czasopism fachowych i kulturalnych, dostarczających potrzebnej wiedzy i praktycznych umiejętności w zawodzie.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich apeluje do Pana Ministra o wsparcie tych placówek, przede wszystkim bibliotek na wsi, poprzez uruchomienie programu umożliwiającego im zakup czasopism „Bibliotekarz”, „Poradnik Bibliotekarza”, a także periodyków wydawanych przez Instytut Książki – „Teatr”, „Ruch Muzyczny”, „Nowe Książki”, które mają szczególne znaczenie dla rozwoju kultury w małych ośrodkach. Ze swojej strony Stowarzyszenie deklaruje aktywny udział w opracowaniu założeń programu i warunków jego realizacji.

*Z poważaniem
Elżbieta Stefańczyk
Przewodnicząca SBP*

WYDAWNICTWO SBP NA TARGACH KSIĄŻKI W KRAKOWIE

W dniach 24-27.10.2013 r. odbyły się w Krakowie 17. Targi Książki. Na to wyjątkowe święto literatury zjechało ponad pięciuset autorów i niemal sześciuset wystawców – to rekordowa liczba wydawnictw i organizacji zainteresowanych

udziałem w targach książki, organizowanych w Polsce. Tuż przed Targami Kraków został ogłoszony przez UNESCO Miastem Literatury. Ten tytuł ma jedynie 7 miast na świecie. Jak skomentował prezydent miasta, Jacek Majchrowski „To pokazuje rolę naszego miasta i nasze działania w tej sferze...”.

Tegoroczna impreza była specjalna także pod względem lokalizacji – już po raz ostatni odbywała się w starej hali wystawienniczej. Od przyszłego roku wszystkich wystawców i czytelników gościć będzie nowo wybudowane Międzynarodowe Centrum Targowo-Kongresowe EXPO.

Na Targach pojawili się pisarze z kraju i z zagranicy, m.in. Jonathan Carroll, Åsa Larsson, Maxime Chattam, Ellen Alpsten, Kiran Desai, Janusz Głowacki, Julia Hartwig, Tomasz Jastrun, Elżbieta Cherezińska, Roma Ligocka, Beata Pawlikowska, Andrzej Pilipiuk czy Andrzej Stasiuk. Natomiast gościem Salonu Małe Ojczyzny były Kaszuby i Gdańsk – organizatorami wydarzenia był Urząd Miejski w Gdańsku, Instytut Kaszubski, Instytut Kultury Miejskiej oraz Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.

Podczas czterech targowych dni, oprócz zakupów i spotkań, można także było wziąć udział w cennej akcji „Drugie Życie Książki” mającej na celu bezpłatną wymianę pozycji, które już przeczytaliśmy, bądź przekazanie książki do bibliotek w zamian za bony rabatowe do wybranych wydawnictw czy e-booka.

W tym roku SBP wzięło udział w Krakowskich Targach Książki po raz pierwszy. Oprócz sprzedaży nowości i bestsellerów wydawniczych z branży bibliotekarskiej i edukacyjnej, SBP zorganizowało także, dzięki wspólniejszej współpracy z krakowskim oddziałem Stowarzyszenia, seminarium pt. „Kto stoi za nowym *Żmigrodzkiem?*” poświęcone książce *Bibliotekarstwo. Wydanie nowe*, która niebawem pojawi się na rynku. Przygotowywane przez Wydawnictwo SBP wznowienie jest zbiorową monografią współczesnego bibliotekarstwa (liczy ponad 800 s.), napisaną przez szerokie i wysoko wykwalifikowane grono autorów. Seminarium odbyło się 25.10, na spotkaniu wybrani redaktorzy podręcznika, na czele z Anną Tokarską (redaktor opracowania), opowiedzieli m.in. o pracy nad książką i o jej zawartości. Spotkanie prowadziła Żaneta Kubic z Biblioteki Jagiellońskiej.

Tego samego dnia miała także miejsce konferencja prasowa poświęcona inicjatywie „650 lat w służbie książki”, przygotowana przez Komitet Porozumiewawczy Bibliotekarzy, Księgarzy i Wydawców (w skład którego wchodzi SBP) dla upamiętnienia wydania w maju 1364 r. przez króla Kazimierza III Wielkiego aktu założenia Studium Generale (obecny UJ), w którym wśród innych pracowników uczelni został wymieniony stacjonariusz – osoba odpowiedzialna za wytwarzanie, udostępnianie i rozpowszechnianie ksiąg wówczas rękopiśmiennych. Komitet Porozumiewawczy postanowił zorganizować w 2014 r. szereg działań, które przypomną rolę książki w rozwoju kulturalnym i cywilizacyjnym społeczeństwa oraz wystąpić z inicjatywą ustanowienia 2014 r. – Rokiem Czytelnika.

Obchody podzielono na dwa etapy. Pierwszy o charakterze przygotowawczym, realizowany w 2013 r., obejmuje głównie działania informacyjno-promocyjne i organizacyjne, które mają zapewnić szeroką popularyzację zasadniczych zadań przewidzianych w etapie drugim, także opracowanie programowe tych zadań, dobór partnerów czy określenie form współpracy.

Etap drugi, realizowany w 2014 r. zakłada przede wszystkim organizację cyklu spotkań (wykładów, prelekcji, konkursów) na tematy związane z bibliotekarstwem, księgarstwem, ruchem wydawniczym przeprowadzenie lekcji bibliotecznych w szkołach, sesji naukowej poświęconej historii książki i księgarstwa oraz konieczności prowadzenia na ten temat badań naukowych w ośrodkach kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej. Wśród planowanych wydarzeń znajdzie się również cykl konferencji na temat znaczenia książki oraz przyszłości zawodów z nią związanych. Wydarzeniom tym towarzyszyć będą ponadto publikacje materiałów pokonferencyjnych i okolicznościowych (plakatów, folderów, kalendarzy), które upowszechnione będą podczas imprez targowych w całym kraju.

Przez cały czas trwania Targów stoisko SBP odwiedziło wielu bibliotekarzy, gości i czytelników, część z tych ostatnich po raz pierwszy zetknęła się z publikacjami Wydawnictwa, wyrażając przy tym duże zainteresowanie ofertą. Bezpośredni kontakt z odbiorcami książek jest niepowtarzalną okazją do promocji, ale także do poznania opinii i uwag wszystkich kupujących i czytających wydawane pozycje.

Opracowanie: *Małgorzata Dargiel-Kowalska,*
Anna Grzecznowska,
Małgorzata Woźniak

Material wpływł do Redakcji 9 listopada 2013 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów doboranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. Zasady ogólne

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl, ewentualnie na płycie CD/DVD wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego”, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć **streszczenie autorskie** w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków), słowa kluczowe oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. **Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.**

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłanego do „PB” artykułu **nie wyraża zgody** na publikację jego abstraktu w CEJH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i *e-mail*. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship*. Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redakcja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. Zasady szczegółowe opracowania artykułu

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły (dopasowany stopień pisma legendy danego rysunku czy wykresu [8 p. Ariel]).

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami APA Style; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad. Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna & Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii występującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., itd. Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

Książka

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

Praca zbiorowa

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Artykuł w czasopiśmie

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

Artykuł w pracy zbiorowej

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

Artykuł w czasopiśmie elektronicznym

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Głapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>> .

Dokument z witryny instytucji, organizacji lub osoby prywatnej

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF, ewentualnie pocztą, w formie odbitki o dobrej jakości) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł / stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review” accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review” kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. General guidelines

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl. Files saved on CD or DVD together with one printed copy of the paper may also be mailed to: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long **prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.**

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of “Library Review” have signed an agreement with the editors of “The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in “Library Review”. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to “Library Review” who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author’s name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author’s contribution to the research and the paper preparation). **Ghostwriting and guest authorship** are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of funding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors’ statement that the text presented to “Library Review” has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. Detailed guidelines for paper preparation

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style; references within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Kowalski, 1990) or (*Biblioteki...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Iyer, 1995, p. 15) or (Taradejna & Taradejna, 2004, pp. 231-233).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc. See below the examples of correct bibliographic descriptions.

Books

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

Collective works

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Journal papers

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

Papers in collective works

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

Electronic journal papers

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [accessed on: 11.12.2001]. Available on WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [accessed on: 11.03.2003]. Available on WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

Document from the website of an institution, organization or individual

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [accessed on: 25.01.1996]. Available on WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [accessed on: 25.11.1996]. Available on WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 - Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [accessed on: 14.12.2004]. Available on WWW : <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>>.

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW:<<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files, or by regular mail, as high resolution printouts) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
02-086 Warszawa
Al. Niepodległości 213

- pocztą
- telefonicznie – tel. (22) 825-50-24, (22) 608-28-26
- faksem – (22) 825-53-49
- pocztą elektroniczną – e-mail: sprzedaz@sbp.pl

Sprzedaż odręczna (w godz. 9⁰⁰ – 15⁰⁰)

- w siedzibie SBP (Al. Niepodległości 213)
- w Wydawnictwie SBP (ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-335 Warszawa
tel/fax (22) 827-52-96)

Nasze konto: Credit Agricole Bank Polska S.A. 46 1940 1076 3122 4176 0000 0000

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa SBP

Cena prenumeraty na 2014 r. – 184 zł.

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2013
Nakład 470 egz. Ark. wyd. 10,7. Ark. druk. 8,5
Łamanie: Robert Lis
Druk i oprawa: Mazowieckie Centrum Poligrafii
ul. Piłsudskiego 2A, 05-270 Marki, www.c-p.com.pl
e-mail: biuro@c-p.com.pl, tel. (22)497-66-55

